

Decemhernota 2006

KRW/WB21 Beleidsbrief

Leeswijzer

Na de managementsamenvatting volgt een korte inleiding over aanleiding en doel van deze nota. De hoofdstukken in deel 1 beschrijven de opgave en de oplossingsrichtingen van de verschillende thema's rond Waterbeleid 21^e eeuw en Kaderrichtlijn Water. Ze geven een landelijk beeld weer met aandacht voor de verschillen per deelstroomgebied. Deel 2 bevat hoofdstukken over proces en planning op weg naar de stroomgebiedbeheersplannen. Bijlage 1 gaat in op de stand van zaken van de acties uit de Decembernote 2005. De tabel laat zich zelfstandig lezen. Bijlage 2 beschrijft de acties die doorlopen of die nieuw zijn geformuleerd op basis van deze Decembernote 2006. Bijlage 3 bevat werknormen voor natuurlijke wateren en bijlage 4 geeft een schematisch overzicht weer van de planning tot 2009.

Over enkele zaken die van invloed zijn op de activiteiten in deze nota, waaronder het diffusebronnenbeleid in de Toekomstagenda Milieu en de voortgang van het waterketenbeleid, ontvangt de Kamer separaat rapporten. In de betreffende paragrafen vindt verwijzing naar die documenten plaats.

Waar in de tekst richtinggevende (beleids)uitspraken worden gedaan, zijn deze **vet** weergegeven, voorafgegaan door 'BU:' Bronvermelding is aangegeven met [..]. De literatuurlijst bevindt zich voor de bijlagen.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting decemhernota 2006	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	10
Hoofdstuk 2: Voortgang	12
2.1 Voortgang nationaal.....	12
2.2 Voortgang internationale stroomgebieden	13
2.3 Voortgang Europa	14
Deel 1: Opgave en oplossingsrichting	16
Hoofdstuk 3: Landelijk totaalbeeld van de KRW- en WB21-opgave.....	16
Hoofdstuk 4: Thematische toelichting op de WB21-opgave	19
4.1 Evaluatie NBW en audit WB21	20
4.2 Wateroverlast	21
4.3 Stedelijke wateropgave	24
4.4 Watertekort	25
4.5 Grondwater: verdroging.....	26
Hoofdstuk 5: thematische toelichting op de KRW-opgave.....	28
5.1 Strategische MKBA en ambitie	28
5.2 Ecologie: inrichting en eutrofiëring	30
5.3 Chemie: prioritaire stoffen en overige stoffen.....	35
5.4 Chemie: grondwater.....	39
5.5 Gebruiksfuncties	41
Hoofdstuk 6: WB21/KRW-deelstroomgebieden	44
6.1 Inleiding	44
6.2 KRW.....	44
6.3 Wat we kunnen doen.....	45
6.4 Totaalbeeld van de mate van bereiken van doelen.....	45
6.5 Faseren en prioriteren	45
6.6 Rijkswateren	46
6.7 Regionale wateren.....	47
6.8 Grondwater	47
Deel 2: Context en proces.....	49
Hoofdstuk 7: Relevante beleidsontwikkelingen	49
Het gebiedsproces (zie Hoofdstuk 8.2) richt zich naast de natuur in Natura 2000-gebieden ook op realisatie van de water- en milieucondities in de rest van de EHS, inclusief kleine ecologisch waardevolle wateren ('waterparels'). Hoofdstuk 8: Op weg naar het Stroomgebiedsbeheersplan ...	53
Hoofdstuk 8: Op weg naar het Stroomgebiedsbeheersplan	54
8.1 Juridische verankering.....	54
8.2 Samenwerking en taakverdeling	58
8.3 Doorkijk naar 2007.....	62
Literatuurlijst	65
Bijlage 1 Stand van zaken acties uit decemhernota 2005	68
Bijlage 2. Actietabel 2007-2009.....	75
Bijlage 3: werknormen voor natuurlijke wateren.....	80
Bijlage 4: Stroomschema wettelijke instrumenten	81

Managementsamenvatting decembernota 2006

Inleiding

In de zomer van 2006 heeft Nederland te maken gehad met de droogste en de natste maand hier ooit geregistreerd. Binnen korte tijd moesten de waterbeheerders zowel anticiperen op aanhoudende droogte als maatregelen treffen tegen wateroverlast. In de hete julimaand trokken mensen massaal naar de waterkant, maar lang niet overal was het – vanwege de slechte waterkwaliteit – verantwoord om te zwemmen. Deze voorbeelden zijn illustratief voor de opgaven waar we in het waterbeheer voor gesteld staan.

Het nieuwe waterbeleid is gericht op een duurzaam en klimaatbestendig waterbeheer op stroomgebiedsniveau. Hoe we dat uitvoeren, welke doelen we met welke maatregelen willen bereiken, komt in de stroomgebiedsbeheersplannen (SGBP's) te staan. Die SGBP's worden eind 2009 vastgesteld voor de stroomgebieden van de Rijn, de Maas, de Schelde en de Eems. Ze hebben betrekking op de beheersperiode 2009 – 2015. Deze eerste generatie stroomgebiedsbeheersplannen wordt gevolgd door een tweede voor de periode 2015-2021. De derde generatie SGBP's beslaat de jaren 2021-2027. In 2027 moeten alle maatregelen zijn uitgevoerd.

De Decembernota 2006 is de opmaat tot het SGBP-2009. Het gaat om de voorbereiding van de uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en Waterbeleid 21^e eeuw (WB21). De KRW heeft tot doel de ecologische en chemische waterkwaliteit te verbeteren. WB21 richt zich op het treffen van maatregelen ter voorkoming van wateroverlast. In het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW) is afgesproken om de KRW- en WB21-maatregelen in samenhang uit te voeren. De Decembernota 2006 bevat een krachtig pleidooi voor een geïntegreerde uitvoering.

De nota gaat niet in op de veiligheid voor overstromingen. Dat onderdeel komt aan bod in Waterveiligheid 21^e eeuw.

Doel Decembernota 2006

De Decembernota 2006 heeft als doel de inhoudelijke koers te bepalen op weg naar het SGBP-2009 en richting te geven aan het werkproces in 2007 en verder.

Concreet komen in deze nota aan bod:

1. het beeld van de wateropgave in termen van maatregelen, kosten en baten;
2. De koers op weg naar 2009;
3. Een grove taakverdeling tussen de bestuurslagen;
4. Instructies en uitgangspunten voor het werkproces in 2007 en daarna.

Wateropgave in beeld

De kosten om het waterbeheer in 2015 voldoende klimaatbestendig te laten zijn, worden geschat op 6,7 miljard euro. Het gaat hierbij om vermindering van de risico's van wateroverlast in het landelijk en bebouwd gebied tot een aanvaardbaar niveau. De voorgenomen maatregelen tegen wateroverlast in het regionaal systeem worden voldoende robuust geacht, ook in het licht van de recente klimaatscenario's. In het stedelijk gebied zal zich naar verwachting de meeste overlast blijven voordoen. De inschatting van deze kosten is het uitgangspunt voor de programmering tot 2009. Van de stedelijke opgave moet in 2007 een betrouwbaarder beeld worden gegeven.

In 2006 is meer zicht gekomen op een redelijk pakket aan maatregelen om te kunnen voldoen aan de eisen van de KRW. De maatregelen zijn voor een belangrijk deel afgeleid van de zogenoemde regionale zomernota's uit de deelstroomgebieden. 'Pragmatisch, haalbaar en betaalbaar' zijn de uitgangspunten geweest bij de samenstelling van het pakket. De kosten van het voldoen aan de eisen van de KRW worden initieel geschat op 9,2 miljard euro en de maximale baten op 6 miljard euro. Ze zijn afgeleid van de variant met een initieel doelbereik van 70 tot-80 procent uit de strategische maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Hierna worden de verschillende varianten kort toegelicht.

- Variant A: deze maatregelen vergen een beperkte extra additionele inspanning ten aanzien van de basisinspanningen. Circa 25 procent van de doelen worden bereikt, dat is minder dan de KRW verlangt. Er is wel een goede balans tussen kosten en baten.

- Variant B: deze maatregelen zijn een forse additionele inspanning. Hiermee kan 70 tot 80 procent van de doelen worden bereikt. Kosten en baten zijn (vooralsnog) niet in balans. Door naast de nu bekende maatregelen, in te zetten op innovatie moet het mogelijk worden om de doelen op termijn haalbaar te maken.
- Variant C: alle additionele maatregelen waarmee de doelen voor 100 procent worden bereikt. Dit extra pakket wordt vooralsnog disproportioneel geacht (dure maatregelen met weinig toegevoegde waarde) en bovendien is de technische haalbaarheid onzeker.

Het gaat om een initiële schatting van de kosten, baten en doelbereik. Bij de verdere uitwerking van de maatregelen wordt voorlopig aangesloten bij de variant met een doelbereik van 70-80procent. De MKBA die wordt opgesteld in de periode 2007-2008 werkt verder aan de onderbouwing, hetgeen kan leiden tot bijstelling.

Voorts blijkt uit de strategische MKBA:

- voor het bereiken van de doelen van de KRW is een mix van alle maatregelen nodig om de inrichting van het watersysteem te verbeteren en om de verontreiniging te verminderen. De inrichtingsmaatregelen zijn het meest kosteneffectief en leveren de meeste baten op. Daarna komen maatregelen ter voorkoming van eutrofiëring. In verhouding het minst kosteneffectief zijn maatregelen ter verbetering van de chemische toestand.
- de meeste baten hebben betrekking op de kwaliteit van de (woon)omgeving. Ze zijn gunstig voor natuur, milieu en recreatie en daarmee voor de burgers.

Het beeld van kosteneffectiviteit per type maatregel sluit aan bij de opgaven en de positie van Nederland in de internationale vergelijking. Immers, Nederland heeft in verhouding met het buitenland veel wateren met een onnatuurlijke inrichting. Wat betreft de maatregelen ter bestrijding van eutrofiëring scoort Nederland hoog met zuivering en aansluiting op de riolering. De landbouwmaatregelen uit het Derde Nitraatactieprogramma (Nitraatrichtlijn) scoren gemiddeld. Uitvoering van dit actieprogramma is nog wel een majeure opgave. Ten aanzien van het terugdringen van emissies door de industrie scoort Nederland hoog in de internationale vergelijking.

De koers op weg naar 2009 voor WB21 en KRW

Uitgangspunten bij het bepalen van de koers zijn de gevoelde maatschappelijke urgentie, een redelijke lastenontwikkeling, een goede balans tussen kosten en baten en tot slot een WB21- en KRW-conform maatregelenpakket. De mogelijkheden van fasering volgens de systematiek van de KRW worden eerst benut, voordat wordt overgegaan tot het eventueel verlagen van de doelen. Op grond van deze uitgangspunten wordt de volgende koers gevolgd op weg naar 2009:

- Voor het voorkomen van wateroverlast in stad en land wordt vastgehouden aan het afgesproken tempo (NBW). In 2015 zijn de risico's van wateroverlast verminderd tot een maatschappelijk acceptabel niveau. De gevoelde maatschappelijke urgentie weegt zwaar. Het afgesproken tempo geldt niet voor de gehele stedelijke rioleringsopgave en voor een beperkt aantal maatregelen die veel goedkoper kunnen worden uitgevoerd na 2015 door ze te koppelen aan andere maatregelen. De uitvoering daarvan vindt plaats in de periode 2015-2027.
- In de periode tot en met 2015 kan door synergie te benutten met WB21-maatregelen al een stevig aandeel aan KRW-maatregelen worden uitgevoerd. Volledig doelbereik in 2015 is praktisch niet mogelijk en ook niet pragmatisch, haalbaar en betaalbaar. De mogelijkheden die de KRW biedt voor fasering worden benut. Fasering leidt tot spreiding van kosten, het vergroot de baten en de meekoppelmogelijkheden met ruimtelijke ontwikkelingen in stad en land, doordat efficiënter kan worden gewerkt. Fasering sluit bovendien aan bij bestaande investeringscycli van overheden en bedrijven en geeft daaraan een impuls. Ook verhoogt het anticiperend gedrag. Dit alles samen leidt tot kostenverlaging. Een kostenbesparing van 1,9 miljard euro wordt mogelijk geacht en is taakstellend voor het vervolgproces. De KRW-opgave wordt daarmee verlaagd van 9,2 tot 7,3 miljard euro. Daarmee blijft de lastenontwikkeling redelijk en komen de kosten en baten meer in balans. Fasering biedt voorts meer kansen voor ontwikkeling van innovaties, onder meer in de vorm van pilots, in de periode 2009-2015 en toepassen van succesvolle innovaties in de twee daaropvolgende beheersperiodes. Daardoor kunnen de doelen beter worden bereikt en de kosten verder worden beperkt. Over eventuele verlaging van doelen wordt pas in 2021 besloten op basis van de ervaring in de eerste twee beheersperiodes. Met een stimulans vanuit het rijk worden de kostenbesparing en innovaties sneller gerealiseerd. Besluitvorming daarover vindt plaats in 2007.

- Het geven van prioriteit aan het voorkomen van wateroverlast en het inboeken van kostenbesparing leiden ertoe dat al in de eerste uitvoeringsperiode tot 2015 WB21 en KRW geïntegreerd moeten worden uitgevoerd. Dit betekent dat de gebiedsprocessen al in 2007 gericht moeten zijn op KRW en WB21 gezamenlijk. Daarin hebben de waterschappen of Rijkswaterstaat het voortouw.

Financiële betekenis van deze koers voor bestuurslagen

Het beeld van de totale wateropgave is gebaseerd op de WB21-cijfers uit het iteratief proces, de audit WB21, de DHV-studie over de stedelijke wateropgave, de MKBA waterbodems en de strategische MKBA van de KRW.

Tabel 1. Kosten van de wateropgave in miljoenen euro's voor de bestuurslagen

	WB21 2009 - 2015	KRW 2009 - 2027	Totaal
Waterschappen	4.000*	4.500	8.500
Gemeenten	2.500**	900	3.400
Provincies	-	700	700
Rijkswaterstaat	200	1.200	1.400
Totaal	6.700	7.300	14.000

* inclusief wegwerken baggerachterstanden; ook deels in stedelijk gebied.

** inclusief wegwerken baggerachterstanden; van deze gemeentelijke opgave wordt ongeveer 1 miljard euro deel (riolering) gefaseerd tot en met 2027.

Financiële betekenis van deze koers voor huishoudens en sectoren

Het realiseren van deze KRW- en WB21-opgave brengt tot 2027 een gemiddelde stijging met zich mee van circa 2 procent van de waterschapslasten en gemeentelijke rioolheffingen voor huishoudens en bedrijven. Dit valt binnen de bandbreedte zoals becijferd in het IBO bekostiging van het regionaal waterbeheer.

Indien de ruimte die de KRW biedt volledig wordt benut bedragen de kosten voor de industrie zo'n 40 miljoen euro per jaar. Uitgedrukt in percentage van de productiewaarde gaat het om een toename van nog geen 0,05 procent.

In 2006 zijn in het kader van de strategische MKBA kosten voor de landbouw als gevolg van de KRW verkend. Deze aanvullende generieke maatregelen en schattingen blijken niet voldoende beproefd qua zekerheid over de effecten en gevolgen maar lijken alleszins tot zeer hoge kosten te leiden met relatief beperkte effecten. Door middel van pilots, in samenwerking met de regionale bestuurslagen en de landbouwsector, moet er meer zicht op aanvullende kosteneffectieve maatregelen worden verkregen. Over de pilots wordt in 2007 een besluit genomen.

Conclusies voor de uitwerking richting 2009:

- 1) De opgave voor het werkproces in de periode 2007-2009 is om de kosten verder terug te brengen met behoud van doelbereik door faseren, synergie en innovatie.
- 2) De WB21-maatregelen worden in samenhang met de KRW-maatregelen geprogrammeerd. In de nationale SGBP's worden al deze maatregelen opgenomen. In het Europese SGBP, bedoeld voor verantwoording aan de Europese Commissie, worden alleen de KRW- en aan KRW bijdragende WB21-maatregelen opgenomen. Voor deze maatregelen geldt een resultaatsverplichting.
- 3) Alle reële KRW-maatregelen zoals verwoord in de zomernote's en de strategische MKBA zijn nodig:
  - a. Inrichtingsmaatregelen worden geprogrammeerd voor de drie beheersperiodes¹ tot 2027. De kansen om maatregelen te koppelen aan WB21 en andere ruimtelijke ontwikkelingen bepalen de uitvoeringsvolgorde. Dit betekent dat de gebiedsprocessen in 2007 voor WB21 en KRW geïntegreerd moeten worden uitgevoerd voor zowel landelijk- als stedelijk gebied.
  - b. Terugdringen van eutrofiëring gebeurt door uitvoering van het derde nitraatactieprogramma en het voldoen aan de Richtlijn stedelijk afvalwater. Om landbouwmaatregelen en zuiveringsmaatregelen die nu nog disproportioneel worden

¹ 2009 - 2015, 2015- 2021 en 2021- 2027

geacht te kunnen vervangen door kosteneffectieve maatregelen is innovatie nodig. Op grond van de ervaringen met pilots worden voor 2015 (tweede SGBP) beslissingen genomen over deze innovatieve maatregelen.

- c. De chemische toestand wordt verbeterd door middel van communautaire maatregelen, het uitvoeringsprogramma aanpak diffuse bronnen en – voor lokaal veroorzaakte problemen – het lokale vergunningenbeleid. De bestaande lijst van probleemstoffen, die tot diffuse bronnen worden gerekend, wordt door VROM geactualiseerd. In samenspraak met het IPO en de Unie van Waterschappen, wordt in het uitvoeringsprogramma diffuse bronnen aangegeven hoe deze probleemstoffen worden aangepakt. Uitgangspunten voor de te selecteren oplossingen zijn in onderlinge samenhang: brongerichte aanpak, duurzaamheid en kosteneffectiviteit. Ook hier worden pilots geprogrammeerd gericht op productinnovatie, waarover voor 2015 wordt besloten.
- 4) De uitvoering van KRW en WB21 blijft gemiddeld binnen de berekende kaders van lastenontwikkeling voor huishoudens en bedrijven. Lokaal kunnen er echter verschillen zijn. In de periode 2007-2009 worden die lokale verschillen in beeld gebracht en zondig wordt de koers bijgesteld. Besluitvorming hierover vindt plaats via de normale bestuurlijke weg. Dat is getrap binnen het huis van Thorbecke met finale besluitvorming door het rijk.
- 5) In 2007 zal een besluit worden genomen over de wijze waarop een Innovatieprogramma KRW en WB21 zal worden opgezet. Onderwerpen die daarin aan bod komen zijn productinnovatie, systeeminnovatie in het landelijk en stedelijk gebied (multifunctioneel c.q. meervoudig ruimtegebruik), en innovatie rond (water)bodemsanering en inrichtingsmaatregelen.

Finale besluiten vallen eind 2009. Dan worden SGBP's voor de periode 2009-2015 vastgesteld. Voor die tijd zijn er nog twee momenten waarop de koers kan worden gevalideerd en bijgesteld. De Decemhernota 2007 stelt bestuurders in de gelegenheid om de voortgang en de koers te toetsen aan de uitgangspunten uit deze nota en deze bij te stellen. Dat geldt ook voor het concept-SGBP dat eind 2008 gereed is.

De taakverdeling voor bestuurslagen

Verminderen van de wateroverlast problematiek, het vergroten van de kansen voor meekoppelen en innovaties zijn bepalend voor de uitvoeringsvolgorde. De programmering tot en met 2015 vindt plaats in de periode 2007-2009 met een doorkijk naar de periode 2015-2027. Cruciaal daarbij is de samenwerking tussen de bestuurslagen en de maatschappelijke partners op gebiedsniveau. Zonder die intensieve samenwerking worden de gewenste synergie en kostenbesparing niet bereikt. Daarom moet alle energie worden gericht op het gebiedsproces in 2007. Dat wordt uitgevoerd onder regie van de Regionale Bestuurlijke Overleggen (RBO's).

De betekenis van de koers voor de verschillende bestuurslagen is als volgt.

Gemeenten pakken voor 2015 de belangrijkste wateroverlastsituaties in stedelijk gebied aan. Deze worden KRW-conform uitgevoerd. De baggerachterstanden in stedelijk gebied worden in samenwerking met de Waterschappen weggewerkt. Nieuwe stedelijke uitbreiding voldoet aan de eisen van KRW en WB21. Ook programmeren gemeenten innovatieve pilots als onderdeel van het SGBP-2009. In de periode 2015-2027 worden de resterende KRW-maatregelen en WB21-rioleringsmaatregelen uitgevoerd. Succesvolle innovaties worden in de praktijk geïntroduceerd.

Waterschappen brengen uiterlijk in 2015 het watersysteem voor WB21 op orde om wateroverlast te voorkomen. Dit houdt ook in het wegwerken van baggerachterstanden en het uitvoeren van aan WB21 gerelateerde KRW-maatregelen. In deze periode koppelen de waterschappen de uitvoering van maatregelen maximaal aan andere ruimtelijke ontwikkelingen als onderdeel van het SGBP-2009. In de periode 2015-2027 houden ze het watersysteem klimaatbestendig (NBW). Dan staan overige KRW-maatregelen in relatie tot gebiedsontwikkeling centraal. Succesvolle innovaties worden in de praktijk geïntroduceerd.

Provincies vervullen een sleutelrol in het tot stand brengen van de synergie vanuit de verantwoordelijkheid voor integrale programmering op gebiedsniveau (ILG) zowel tot en met 2013 als de periode daarna. Tot en met 2009 houden ze de ruimtelijke reserveringen voor wateroverlast vast. Voor de periode tot en met 2015 is met de TOP-lijsten een selectie van de Natura 2000- en EHS-gebieden gemaakt en programmeren provincies maatregelen voor die gebieden. In de periode tot en met 2015 ligt de prioriteit zowel bij de verdrogingsaanpak in de gebieden die op de TOP-lijsten staan

als bij het realiseren van watercondities in Natura 2000 gebieden met een watergerelateerde ecologisch urgente opgave.

Rijkswaterstaat voert in de periode tot en met 2015 de WB21-opgave uit inclusief de daaraan gekoppelde KRW-maatregelen. Prioriteit ligt bij meekoppelkansen voor de bovengenoemde selectie van Natura 2000 gebieden met een ecologisch urgente opgave. Voorts zal in samenhang de uitvoering van H&I-maatregelen en sanering waterbodems op het noodzakelijke tempo worden gebracht voor doelbereik in 2027. De maatregelen worden gekoppeld aan Ruimte voor de Rivier maatregelen, Spuimiddel Afsluitdijk, Natura 2000, EHS etc. zodat deze meteen KRW-conform worden gerealiseerd. Na 2015 ligt het accent op het klimaatbestendig houden van het hoofdwatersysteem (NBW) en het uitvoeren van het restpakket aan KRW-maatregelen in samenhang met Natura 2000.

Het rijk stimuleert synergie en innovatie. Het aanjagen van synergie is nodig om de beoogde kostenbesparingen in te kunnen boeken. Innovatie is nodig om de gevolgen voor sectoren te beperken en doelbereik én kosteneffectiviteit van nu nog niet kosteneffectieve maatregelen te vergroten. Voor deze stimulans geldt dat de kost voor de baat uit gaat. Over de financiële omvang, vorm en inhoud worden in 2007 afspraken gemaakt. De departementen van VenW, LNV en VROM staan voor specifieke onderdelen aan de lat:

- VenW voert de regie vanuit de systeemverantwoordelijkheid en draagt zorg voor de afstemming in de internationale stroomgebiedscommissies en richting de Europese Commissie. Het jaar 2007 staat in teken van het maken van concrete afspraken in de Rijn-ministersconferentie. VenW zet samen met EZ, LNV en VROM en betrokken sectoren in 2007 een innovatieprogramma op.
- LNV voert in de periode tot en met 2015 het derde nitraatactieprogramma en het beleid ten aanzien van gewasbeschermingsmiddelen uit. Voorts zoekt LNV in deze periode door middel van pilots naar innovatieve oplossingen voor hardnekkige problemen zoals de nalevering uit fosfaatlekkende gronden.
- VROM heeft halverwege 2007 het actieprogramma diffuse bronnen gereed. De relevante maatregelen voor de KRW worden in deze Decembernota op hoofdlijnen beschreven. Innovaties zijn nodig voor maatregelen die nu nog niet kosteneffectief zijn.

Instructies en uitgangspunten voor 2007 en verder

In december 2009 worden finale besluiten genomen over de inzet voor de periode 2009-2015. Dat gebeurt na de inspraak op de vijfde Nota waterhuishouding, inclusief de SGBP en de onderliggende plannen. Eerder zijn er nog twee beslismomenten voorzien: eind 2007 over de Decembernota 2007 en eind 2008 over het ontwerp van de vijfde Nota waterhuishouding en de concept-SGBP's.

Wat betreft het werkproces staat in 2007 de detaillering van kosten, baten en maatregelen in de gebiedsprocessen centraal. Het waterschap voor het regionale systeem en Rijkswaterstaat voor het hoofdsysteem zijn de trekkers van de gebiedsprocessen. Zij betrekken hierbij respectievelijk elkaar en de maatschappelijke partners, gemeenten en provincies. In deze gebiedsprocessen wordt per waterlichaam bepaald hoe invulling kan worden gegeven aan de gezamenlijke koers. Afsproken is om in 2007 tweemaal een toetsingsronde uit te voeren. De laatste toetsing vormt de basis voor de Decembernota 2007.

Het jaar 2008 staat in het teken van het maken van de ontwerpplannen en van de gefaseerde besluitvorming daarover, eerst door de gemeenten en waterschappen, dan door de provincies, en tot slot door het rijk. In 2009 vindt de inspraak op de ontwerpplannen plaats en de finale besluitvorming daarover. Daarna worden, ook in 2009, de definitieve plannen vastgesteld.

Naast de voormelde uitgangspunten en beslismomenten krijgen instructies voor waterbeheerders voor de periode 2007-2009 vorm via handreikingen, juridische verankering en communicatie. Begin 2007 wordt in het kader van een handreiking het voorbeeld-SGBP opgeleverd. Voorts worden begin 2007 instructies gegeven voor de uitvoering van de MKBA 2007/2008.

Uitgangspunt voor de juridische verankering is dat situaties zoals die zich voordoen bij het luchtkwaliteitdossier worden voorkomen. De filosofie is zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande instrumenten om de administratieve lastendruk binnen de perken te houden. De verankering vindt onder meer plaats door middel van het vastleggen van doelen en instructies in provinciale milieuverordeningen (PMV's) en Algemene Maatregelen van Bestuur (AMVB's). Eind 2006 wordt de

AMvB monitoring vastgesteld. Daarmee wordt voldaan aan de verplichting van de KRW om op 22 december 2006 de monitoringprogramma's operationeel te hebben. In 2007 zal een AMvB doelstellingen worden opgesteld. Hierin wordt de ,uit de KRW voortvloeiende, goede chemische toestand (prioritaire (gevaarlijke) stoffen) uniform vastgelegd. Deze AMvB regelt dat voor regionale wateren de ecologische kwaliteitseisen per waterlichaam in PMV's komen.

Ook zal in 2007 een concept-AMvB over uniforme gegevensverstrekking worden opgesteld. Deze AMvB legt vast welke informatie alle overheden aanleveren, niet alleen (vooraf) ten behoeve van het stroomgebiedsbeheersplan, maar ook ten behoeve van het monitoren van maatregelen voor zowel KRW als WB21. Insteek is de monitoring zoveel mogelijk te bundelen met informatie inwinactiviteiten voor andere Europese verplichtingen (Natura 2000 e.d.). Deze informatie is relevant voor de voortgangsrapportages die vanaf 2012 aan de Europese Commissie moeten worden gestuurd. De afspraken uit de concept-AMVB vormen de basis voor het aanleveren van informatie voor de MKBA. De opgedane ervaringen worden benut bij het definitief vaststellen van de AMvB.

Communicatie is essentieel bij het uitwisselen van ervaringen en informatie ter ondersteuning van de besluitvorming. Daarom worden in 2007 nationale en internationale workshops gehouden. Voorts moet bekendheid worden gegeven aan het doel van het nieuwe waterbeleid, dat is gericht op een duurzaam en klimaatbestendig waterbeheer. Onder het motto 'Nederland leeft met Water' (NLMW) is de afgelopen jaren gewerkt aan bewustwording van burgers en activering van bestuurlijk Nederland. Als onderdeel van de bestuurlijke samenwerking gaan de NBW-partners vanaf 2007 zowel via een landelijke als regionaal spoor communiceren over het waterbeleid van de toekomst. Vooral in de regio is het belangrijk de acceptatie en het draagvlak voor concrete maatregelen te versterken ter ondersteuning van de besluitvorming.

Hoofdstuk 1: Inleiding

Wateropgaven vragen om maatregelen

De grote opgaven voor Nederland op het gebied van wateroverlast, droogte, oppervlaktewaterkwaliteit en grondwaterkwaliteit en -kwantiteit vragen om een helder en slagvaardig beleid met concrete afspraken over welke maatregelen door de verschillende bestuurslagen worden genomen.

Het landelijk werkprogramma [1] bekrachtigt de intentie van alle betrokken bestuurslagen om tijdig te voldoen aan de wettelijke verplichtingen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) [2] en aan de nationale afspraken over het uitvoeren van het Waterbeleid 21^e eeuw (WB21) [3]. Het werkprogramma beschrijft een proces waarin de bestuurslagen van grof naar fijn toewerken naar de stroomgebiedsbeheersplannen (SGBP's) en min of meer gelijktijdig plannen opstellen. Deze beleidsbrief, de Decemhernota 2006, is onderdeel van dit werkproces en is bedoeld voor tussentijdse uitwisseling van informatie en besluitvorming. De nota is een vervolg op de notitie *Pragmatische Implementatie* uit 2004 [4] en de Decemhernota 2005, KRW/WB21 [5].

Nota geeft eerste beeld van kosten, baten en maatregelen

De Decemhernota 2006 heeft als doel de inhoudelijke koers en de proceskoers richting de SGBP te beschrijven. De nota 2006 geeft een eerste totaalbeeld van de wateropgave voor KRW en WB21 in termen van kosten, baten en maatregelen. Alle bestuurslagen, waaronder het kabinet, weten daarmee waarvoor ze aan de lat staan en kunnen in politiek-bestuurlijke afwegingsprocessen in 2007 de keuzen verfijnen. Voorts maakt de nota 2006 duidelijk welke voor Nederland belangrijke agendapunten en standpunten moeten worden ingebracht in het Europese overleg en het overleg in de internationale stroomgebiedscommissies.

Uitgangspunten op een rij

Bij het in beeld brengen van de opgave in termen van kosten, baten en maatregelen, zijn de uitgangspunten van het Nationaal Bestuursakkoord Water (NBW), de notitie *Pragmatische Implementatie*, het werkprogramma KRW/WB21 en de Decemhernota 2005 als leidraad gebruikt.

Ambitie

- Het rijksbeleid voor WB21 is vastgelegd in de nota *Anders Omgaan met Water* [6]. Daarna is in het NBW afgesproken dat met het oog op klimaatverandering, zeespiegelstijging, bodemdaling en verstedelijking het watersysteem in 2015 op orde is en vervolgens op orde blijft tot 2050.
- In de notitie *Pragmatische Implementatie* is voor de implementatie van de KRW het uitgangspunt pragmatisch, haalbaar en betaalbaar vastgelegd. Zonodig en goed beargumenteerd is fasen tot 2027 mogelijk. Pas als doelen ook in 2027 echt niet haalbaar zijn, komt verlaging van deze doelen in aanmerking.

Aanpak

- De bestaande rollen en verantwoordelijkheden van verschillende overheden in het waterbeheer blijven onveranderd bij de uitvoering van WB21 en KRW. Ook de implementatiewet KRW [7] gaat daarvan uit.
- Een integrale aanpak van de wateropgave vormt het uitgangspunt. Dit komt tot uiting in het streven om de ruimtelijke inrichtingsmaatregelen voor WB21 en KRW maximaal te integreren. Maar ook met andere ruimtelijke opgaven, zoals voor natuur en recreatie, dient maximale meekoppeling te worden gezocht.
- Keuze van doelen en maatregelen voor de KRW vindt plaats op basis van evenwicht tussen kosten en baten. In deze nota wordt hiervoor een eerste aanzet gegeven met de resultaten van de strategische maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Definitieve afweging vindt plaats op basis van een volledige MKBA in 2007/2008. Belangrijk bij deze aanpak is dat er voldoende inzicht is in de baten en dat een gevoeligheidsanalyse zicht gaat geven op de betrouwbaarheid van de uitkomsten.

- Selectie van KRW-maatregelen vindt plaats op basis van kosteneffectiviteit, de mogelijkheid om doelen te bereiken, en de baten. Dat wil zeggen dat eerst wordt gekeken wat de meest kosteneffectieve maatregelen zijn om de doelen te bereiken en wie deze maatregelen uit zal voeren conform de bestaande taakverdeling tussen de verschillende overheden en andere partijen binnen het waterbeheer. Vervolgens worden over de verdeling van de kosten nadere afspraken gemaakt.

Nederland en Europa

- Nederland hanteert het bereiken en behouden van het Europees *level playing field* als uitgangspunt bij de selectie van maatregelen en zet zich in Brussel in voor haalbare EU-verplichtingen en eenduidige afstemming tussen de KRW en andere EU-richtlijnen.
- Nederland zet zich ook in voor geharmoniseerde monitoringsmethoden en gelijke normen (Motie-Van Lith) [8], waarbij rekening wordt gehouden met verschillen in achtergrondwaarden.
- In de internationale stroomgebieden zet Nederland in op minimalisatie van negatieve grensoverschrijdende beïnvloeding van de waterkwaliteit.
- Nederland speelt een actieve rol in het EU-Waterdirecteurenoverleg met het oog op de gezamenlijke implementatie van de KRW in Europa.

Hoofdstuk 2: Voortgang

Samenvatting

De uitvoering van het werkprogramma 2005-2009 voor de implementatie van de KRW en WB21 ligt op schema. De samenwerking tussen waterbeheerders, provincies en gemeenten is goed op gang gekomen. In de deelstroomgebieden zijn in 2006 de maatregelenpakketten verkend voor de KRW. De waterschappen hebben nagegaan wat er moet gebeuren om de WB21-doelen te realiseren en wat de bijbehorende kosten zijn. Het rijk heeft generieke maatregelen verkend en de totale wateropgave voor de KRW in beeld gebracht. Het feit dat een aantal normen en doelen nog niet is vastgesteld, zowel in Europees en nationaal verband als nationaal en in de deelstroomgebieden, hoeft niet tot problemen te leiden. De koers is uitgezet en de zwaartepunten in de opgave zijn bekend, zodat het toch mogelijk is een maatregelenpakket samen te stellen.

In de vier internationale stroomgebieden worden afspraken gemaakt over het behalen van de KRW-doelen. De samenwerking in het Rijnstroomgebied dient als voorbeeld.

Nederland wenst dat zo min mogelijk verontreiniging wordt afgewenteld op lager gelegen delen van het stroomgebied. Anderzijds vindt ons land ook dat benedenstroomse blokkades voor vismigratie zoveel mogelijk moeten worden opgeruimd, zodat maatregelen bovenstrooms zin hebben.

In de Europese *Guidance*, die voor de beoordeling van eutrofiëring in de maak is, zijn niet de normen voor nutriënten leidend, maar gaat het om de ecologische kwaliteit. Dat is precies wat Nederland wil. Het biedt ruimte voor maatwerk per watertype.

Nederland dringt er in Brussel op aan dat nieuwe Europese richtlijnen zoals de Grondwaterrichtlijn, de Kaderrichtlijn Mariene Strategie en de Hoogwaterrichtlijn goed aansluiten bij de KRW en niet leiden tot strengere verplichtingen. Ook maakt ons land zich sterk voor het concretiseren van het *level playing field*.

2.1 Voortgang nationaal

Uitvoering ligt in grote lijnen op schema

De uitvoering van het implementatieproces van de KRW en WB21 ligt in grote lijnen op schema. Het lukt om de planning die is beschreven in het werkprogramma 2005-2009 [1] aan te houden. In 2006 hebben de regio's per deelstroomgebied de mogelijke maatregelen, de kosten en de mogelijkheden om de doelen te bereiken op hoofdlijnen geïnventariseerd. Het rijk heeft voor een aantal problemen generieke maatregelstabellen opgesteld en heeft de totale wateropgave in beeld gebracht.

Waterbeheerders en lokale overheden hebben samen informatie verzameld voor de strategische MKBA's en de regionale 'zomernota's' van de verschillende deelstroomgebieden [9]. Deze samenwerking is goed op gang gekomen.

Voor een goede voortgang zijn de drie niveaus: regionaal, nationaal en internationaal, van elkaar afhankelijk. De planning van de regio's, het rijk, de EU en de internationale stroomgebiedscommissies kan nog beter worden afgestemd. Bijvoorbeeld, om op regionaal niveau maatregelenpakketten te kunnen samenstellen die leiden tot het voldoen aan (inter)nationaal vastgestelde doelstellingen, moeten deze doelstellingen wel tijdig bekend zijn. Normstelling loopt achter op het regionale proces. dat geldt voor: drempelwaarden voor grondwater (nationaal), normen voor prioritair stoffen (Europees), en voor doelstellingen voor ecologisch relevante stoffen, waaronder nutriënten (internationaal, stroomgebieden). In de praktijk hoeft dit niet tot problemen te leiden, want de richting is bekend. Bovendien is er ook nog tijd, want het bereiken van de doelstellingen op vrijwel al deze punten zal in Nederland in elk geval een langere adem vergen dan de periode van één stroomgebiedsbeheersplan. De zwaartepunten in de wateropgave zijn bekend, waardoor ook zonder definitief vastgestelde normen een KRW-maatregelenpakket kan worden opgesteld.

Voortgang deelstroomgebieden

Voor wat betreft WB21 zijn in 2006 de regionale en stedelijke wateropgaven in beeld gebracht. De waterschappen hebben de resultaten van de toetsing 'normering regionale wateroverlast' opgeleverd [10]. De VNG heeft middels een enquête beter zicht gekregen op de WB21-opgave in het stedelijke gebied [11]. Ook is door de NBW-partners een studie uitgevoerd om een eerste beeld te krijgen van de totale wateropgave in het stedelijk gebied [12]. Daarnaast is de wateropgave op de blauwe knooppunten nader uitgewerkt.

De deelstroomgebieden hebben verder een belangrijke bijdrage geleverd aan deze Decembernote 2006. Alle deelstroomgebieden hebben een zomernote opgesteld, waarin de resultaten zijn opgenomen van de eerste concretere afweging van doelen, maatregelen en kosten voor de KRW. Over het algemeen is de WB21-opgave hierin niet meegenomen. Eind juli zijn de deelstroomgebieden begonnen met de voorbereiding op de besluitvorming in 2007.

In 2006 zijn de gemeentelijke waterambassadeurs gestart met hun werkzaamheden. Zij hebben als taak om de gemeenten te ondersteunen bij het inzichtelijk maken van de gemeentelijke opgave voor WB21 en KRW.

Voortgang rijk

Op landelijk niveau zijn zowel het NBW als de watertoets geëvalueerd. Ook is het advies van de Taskforce Verdroging aangeboden aan het kabinet [13]. Rijkswaterstaat heeft de robuustheid van het hoofdwatersysteem geïnventariseerd [14].

Voor wat betreft de KRW heeft het rijk in 2006 generieke maatregeltabellen opgesteld. In de maatregeltabellen van LNV voor het generiek mestbeleid zijn ook regionale maatregelen in beschouwing genomen. LNV heeft het mestbeleid, de betekenis van de maatregeltabellen en relevant onderzoek toegelicht in regionale werksessies en op een landelijke mestdag.

Zoals aangekondigd in de Toekomstagenda Milieu [15] is VROM begonnen met het opstellen van een uitvoeringsprogramma diffuse bronnen. De belangrijkste bronnen zijn duidelijk identificeerbaar en via sectoraal beleid aan te pakken. Dat gebeurt overigens al jaren, maar nog niet altijd in voldoende mate. Innovatie speelt in het generieke beleid een belangrijke rol, vooral als het gaat om maatregelen die zijn gericht op het terugdringen van eutrofiëring, van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en van het gehalte aan metalen in veevoer. In hoofdstuk 5 wordt een aantal maatregelen behandeld. Een volledige beschrijving van de maatregelen en een overzicht van de rolverdeling bij de uitvoering is nu nog niet mogelijk en is uiterlijk halverwege 2007 voorzien. Daarvoor wordt de bestaande lijst van probleemstoffen door VROM met steun van RIZA/RIVM geactualiseerd. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van de nieuwste inzichten met betrekking tot de ontwikkeling in normen en recent door de waterschappen aangeleverde meetgegevens. Over de hieruit resulterende lijst met probleemstoffen, zal in samenspraak met IPO en Unie van Waterschappen, in het uitvoeringsprogramma diffuse bronnen worden aangegeven hoe deze problemen worden aangepakt. Uitgangspunten voor de te selecteren oplossingen zijn in onderlinge samenhang: brongerichte aanpak, duurzaamheid en kosteneffectiviteit.

2.2 Voortgang internationale stroomgebieden

De fase van het maken van stroomgebiedsbrede afspraken is aangebroken

In 2005 is de toestand in de internationale stroomgebiedsdistricten beschreven. Nu is de fase aangebroken van het maken van grensoverschrijdende afspraken over doelstellingen, maatregelen, monitoring, fasering, uitzonderingen en de uitvoering. Deze fase krijgt een lange doorlooptijd tot 2027, het jaar waarin de doelen van de KRW uiterlijk gehaald moeten zijn. De internationale samenwerkingsverbanden (de stroomgebiedscommissies) voor Rijn (ICBR), Maas (IMC), Schelde (ISC) en Eems (Stuurgroep Eems) vervullen hierbij een belangrijke rol. Omdat Nederland aan de monding ligt van vier grote rivieren zijn we mede afhankelijk van onze bovenstroomse burens voor het halen van de KRW-doelen. Uitgangspunt is dat de oeverstaten van alle stroomgebieden bestaande EU-verplichtingen implementeren, bijvoorbeeld de Richtlijn stedelijk afvalwater en de Nitraatrichtlijn. Dit zijn de zogenaamde basismaatregelen. De KRW vraagt bovendien specifieke stroomgebiedsgerichte inspanningen.

Dit betekent bijvoorbeeld dat er zo min mogelijk verontreiniging moet worden afgewenteld op lager gelegen delen van het stroomgebied, zoals de Noordzee. Maar het houdt ook in dat benedenstroomse blokkades voor vismigratie zoveel mogelijk moeten worden opgeruimd. Dan pas hebben maatregelen bovenstrooms, zoals het creëren van paaiplaatsen in Midden-Duitsland en de Elzas, zin. Verder zet Nederland in op gelijke normen, zowel binnen als tussen de stroomgebieden, voor de stroomgebiedsrelevante stoffen.

De inzet en de voortgang verschillen per internationaal stroomgebied

Het overleg binnen het stroomgebied van de Rijn heeft een voorbeeldfunctie, zowel wat betreft de activiteiten als het tempo waarin producten worden opgeleverd. De resultaten worden zoveel mogelijk gebruikt bij de onderhandelingen in andere stroomgebieden. De belangrijkste beheerskwesties in het

internationale Rijn-district zijn het herstel van trek-mogelijkheden voor vissen, verhoging van de habitatdiversiteit, vermindering van diffuse lozingen naar oppervlakte- en grondwater, verdere reductie van belastingen door industrie en communale puntbronnen en het op elkaar afstemmen van gebruiksfuncties van water en de milieudoelstellingen van de KRW.

Voor de Rijn is een lijst met vijftien relevante stoffen vastgesteld. Gezamenlijk wordt gewerkt aan het afleiden van normen voor deze stoffen. Nederland wil afspraken maken over de normstelling van de stoffen die een probleem vormen bij de bereiding van drinkwater uit Rijnwater.

De belangrijkste beheerskwesaties in het internationale Maas-district zijn de hydromorfologie, de waterkwaliteit, de waterkwantiteit, sediment, en synergie met hoogwatermaatregelen. Belangrijk aandachtspunt voor het Maasstroomgebied is de tijdige uitvoering van de basismaatregelen door de bovenstroomse lidstaten. Ook voor het Maasgebied is een lijst met gebiedsrelevante stoffen vastgesteld waarvoor gemeenschappelijk normen worden afgeleid. Nederland wil daarbij ook afspraken maken over de normstelling van de stoffen die een probleem vormen bij de bereiding van drinkwater. Daarnaast streeft Nederland naar meer beschermingsmaatregelen bij waterkrachtcentrales voor stroomop- en afwaarts migrerende vis. Ook wil ons land een afspraak maken over een minimumafvoer voor de Maas.

In het stroomgebied van de Schelde gaat het om de kwaliteit van oppervlaktewater, hydromorfologische wijzigingen, waterbodems, grondwater, economische analyse, beheer ter preventie van overstromingen en droogte, goed bestuur (uitvoeren verdragen) en monitoring. Er is ook een lijst met voor de Schelde relevante stoffen aangenomen. Nederland wil halverwege 2007 afstemming over de belangrijkste knelpunten die verbetering van de toestand belemmeren. Eind 2007 wil ons land gezamenlijke normen voor de Schelderelevante stoffen (koper, zink en PCB's) vaststellen. Gebrek aan voortgang in de uitvoering van de basismaatregelen door andere lidstaten is een punt van zorg.

De belangrijkste beheerskwesaties in het internationale Eems-district zijn de hydromorfologische veranderingen, trek-mogelijkheden voor vissen, diffuse lozingen en puntlozingen van onder andere chloride. Ook de vraagstukken die samenhangen met het gegeven dat dwars door het deelstroomgebied Eems-Dollard de Nederlands-Duitse grens loopt, vergen aandacht. Nederland wil eind 2007 consensus hebben over de definitie van de belangrijkste belemmeringen voor het bereiken van de milieudoelstellingen. Begin 2009 moet worden vastgelegd hoe de belangrijkste belemmeringen voor de passeerbaarheid van vis worden gecompenseerd. Er is nog geen lijst met voor de Eems relevante stoffen. Nederland wil eind 2007 zo'n lijst hebben vastgesteld en normen voor die stoffen hebben afgesproken.

De Nederlandse kustwateren van de Noordzee en de Waddenzee zijn de meest benedenstroomse waterlichamen in de vier internationale stroomgebieden. In deze kustwateren spelen specifieke kwesaties. Bij de Nederlandse inzet in de internationale stroomgebieden moet hiermee rekening worden gehouden. Het gaat hierbij om voorbelasting van kustwateren vanuit aangrenzende stroomgebieden en herstel van de kwaliteit van kustwateren wat betreft de belasting met nutriënten en tributyl- en trifenyltinverbindingen, PAK's, PCB's en HCB. Internationale afstemming over ecologische doelen is van belang voor de Noordzeekustwateren en de internationale Waddenzee.

2.3 Voortgang Europa

Europese Commissie en lidstaten werken samen aan de KRW-implementatie

De Europese Waterdirecteuren van de lidstaten werken met de Europese Commissie samen aan de implementatie van de KRW. Hiertoe wisselen de lidstaten kennis en informatie uit en stellen zij beleidsaanbevelingen op voor specifieke onderwerpen. Het komend jaar vindt samenwerking vooral op de volgende onderwerpen plaats:

- De eerste fase van de zogenaamde intercallibratie van milieudoelstellingen wordt in 2007 afgerond. Uiteindelijk moeten de milieudoelstellingen onderling vergelijkbaar worden.
- Bij de ontwikkeling van een Europese Guidance voor de beoordeling van eutrofiëring is, in lijn met de Nederlandse positie, de ecologische kwaliteit leidend verklaard en niet de normen voor nutriënten. Aandachtspunt voor Nederland is dat de ambitieuze inspanningsverplichtingen van OSPAR moeten worden afgestemd op de resultaatsverplichtingen van de KRW.
- Er komt een document over het aanpakken van hydromorfologische knelpunten, met daarin 'goede praktijkvoorbeelden'.

- Ook zal een document verschijnen over hoe het principe van 'geen achteruitgang' bij het toetsen van nieuwe ontwikkelingen in acht dient te worden genomen. De concepten stemmen overeen met de Nederlandse pragmatische inzet.
- De analysemethoden worden nader uitgewerkt. Nederland zet in op het gebruik van kosteneffectieve meetmethoden.
- De werkwijze voor de afleiding van grondwaterkwaliteitsnormen (drempelwaarden) wordt afgestemd en vastgelegd in een Europese Guidance.

Andere richtlijnen moeten goed aansluiten bij de KRW

Bij de onderhandelingen over andere EU-richtlijnen en verordeningen streeft Nederland naar goede aansluiting bij de KRW om dubbel werk en tegenstrijdige of strengere eisen te voorkomen. Het gaat met name om de volgende richtlijnen:

- Over de inhoud van de nieuwe *Grondwaterrichtlijn* [16], hebben het Europese Parlement en de lidstaten inmiddels overeenstemming bereikt. De richtlijn wordt formeel op 22 december 2013 van kracht, maar bij de vergunningverlening dient nu reeds rekening te worden gehouden met de voorschriften van de nieuwe richtlijn.
- De Europese Commissie heeft een voorstel ingediend voor een *dochterraichtlijn prioritaire stoffen* [17]. De Nederlandse inzet is dat de mogelijkheden van de KRW van het faseren en verlagen van doelen onverkort van kracht moeten blijven.
- De ontwerp Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) [18] doorloopt de de co-decisie procedure bij de Europese Raad en het Europese Parlement. De Nederlandse inzet is er op gericht dat goed wordt gekeken naar kosteneffectiviteit van mogelijke EU maatregelen en dat wordt voortgebouwd op de ervaringen en resultaten van bestaande regionale zeeverdragen (zoals OSPAR). Ook een goede invulling van het begrip Good Environmental Status heeft de aandacht. De verwachting is dat de KRM eind 2007 zal worden vastgesteld.
- In juni 2006 is tijdens de Milieuraad een politiek akkoord bereikt over de *Hoogwaterrichtlijn* [19]. Het doel van de nieuwe richtlijn is het in kaart brengen en beheersen van overstromingsrisico's en het verkleinen van de gevolgen van overstromingen. De inzet is om met ingang van 2015 de hoogwaterbeschermingsmaatregelen onderdeel te laten worden van de SGBP's.
- De Europese Commissie heeft een voorstel gedaan voor een *Aalverordening* [20] die herstel van het Europese aalbestand tot doel heeft. De Nederlandse inzet is om de doelen, maatregelen en het beheersplan voor aal af te stemmen en te integreren met de SGBP's.
- De zojuist door de Europese Commissie uitgebrachte Bodemstrategie [21], bestaande uit een communicatietraject en een voorstel voor een Kaderverordening.

Lidstaten leren van elkaars ervaringen

Het is van belang dat bevoegde autoriteiten kennis nemen van de implementatie van de KRW in andere lidstaten. In dit verband zijn waterbeheerders van zes lidstaten in Edam bijeengewees. In 2007 krijgt dit initiatief een vervolg. Ook dan wordt gepraat over problemen bij het realiseren van de KRW-doelstellingen.

Nederland dringt aan op het concretiseren van het level playing field

Nederland scoort hoog in de internationale vergelijking voor wat betreft het KRW-principe dat betaald moet worden voor waterdiensten. Met het oog op het *level playing field* zal Nederland bewaken en zonodig bij de Europese Commissie aanklaarten dat andere lidstaten op dat vlak het been bijtrekken. Immers, hoe meer vervuild het water is dat Nederland binnenstroomt, hoe minder milieugebruiksruimte er voor Nederlandse sectoren over zou blijven. Nederland heeft overleg met andere lidstaten over het reduceren van buitenlandse belasting. Dit is een centraal aandachtspunt bij het opstellen van de internationale stroomgebiedsbeheersplannen.

Deel 1: Opgave en oplossingsrichting

Hoofdstuk 3: Landelijk totaalbeeld van de KRW- en WB21-opgave

Samenvatting

De kosten van de totale WB21- en KRW-opgave worden initieel geschat op circa 16 miljard euro. Door efficiënt te werk te gaan en de uitvoering van KRW-maatregelen te koppelen aan andere maatregelen, moet het mogelijk zijn kosten te besparen. Daarom wordt dit bedrag taakstellend verlaagd met minimaal 1,9 miljard euro. De integrale wateropgave wordt daarmee circa 14 miljard euro. Voor burgers en bedrijfsleven blijft de lastenverhoging binnen de perken. Voor de landbouwsector zouden extra uitgaven om emissies nog verder terug te dringen vooralsnog disproportioneel zijn. Daarom wordt voor deze sector vooralsnog volstaan met het uitvoeren van het Derde Nitraactieprogramma en het huidige mestbeleid.

Vastgehouden wordt aan uitvoering van WB21-maatregelen tegen wateroverlast in de periode tot en met 2015, met uitzondering van het verbeteren van de stedelijke riolering. Deze worden voor 2027 uitgevoerd. De KRW-maatregelen worden gefaseerd uitgevoerd tot en met 2027. Dan kan 70 tot 80 procent van de doelen worden bereikt. Als in deze periode innovaties worden doorgevoerd, kan dit percentage nog oplopen en kunnen de kosten verder worden verlaagd. Het verlagen van KRW-doelen is nu nog niet aan de orde. Daarover wordt pas beslist in 2021, op basis van de ervaringen in de eerste twee periodes van de stroomgebiedsbeheersplannen.

Landelijk beeld van de WB21/KRW-opgave komt uit op 14 miljard euro tot 2027

Het beeld van de integrale wateropgave is gebaseerd op de WB21-cijfers uit het iteratief proces [10], de audit WB21 [22], de DHV-studie over de stedelijke wateropgave [12], de MKBA waterbodems [23] en de strategische MKBA van de KRW [40].

Tabel 2. Kosten van de wateropgave in miljoenen euro's voor de bestuurslagen

	WB21 2009 - 2015	KRW 2009 t- 2027	Totaal
Waterschappen	4.000*	4.500	8.500
Gemeenten	2.500**	900	3.400
Provincies	-	700	700
Rijkswaterstaat	200	1.200	1.400
Totaal	6.700	7.300	14.000

* inclusief wegwerken baggerachterstanden; ook deels in stedelijk gebied.

** inclusief wegwerken baggerachterstanden; van deze gemeentelijke opgave wordt ongeveer 1 miljard euro deel (riolering) gefaseerd tot en met 2027.

De kosten om het waterbeheer voldoende klimaatbestendig te maken in 2015 worden geschat op 6,7 miljard euro. Het gaat om het verminderen van de risico's van wateroverlast tot een aanvaardbaar niveau in het landelijk en bebouwd gebied. De voorgenomen maatregelen tegen wateroverlast in het regionaal systeem worden voldoende robuust geacht, ook in het licht van de recente klimaatscenario's. Een uitzondering is het stedelijk gebied. Daar zal zich naar verwachting de meeste overlast blijven voordoen.

In 2006 is meer zicht gekomen op een reëel pakket aan maatregelen om te kunnen voldoen aan de eisen van de KRW. De maatregelen zijn gebaseerd op de zogenoemde zomernote's uit de deelstroomgebieden en op de strategische MKBA. Uitgangspunt bij de samenstelling van het pakket is geweest, dat de maatregelen pragmatisch, haalbaar en betaalbaar moeten zijn. De kosten van het voldoen aan de eisen van de KRW worden initieel geschat op 9,2 miljard euro en de maximale baten op 6 miljard euro [24]. Ze zijn afgeleid van de variant met een doelbereik van 70 tot 80 procent uit de strategische MKBA.

In de periode tot en met 2015 kan door synergie te benutten met WB21-maatregelen al een stevig aandeel aan KRW-maatregelen worden uitgevoerd. Volledig doelbereik in 2015 is praktisch niet mogelijk en ook niet pragmatisch, haalbaar en betaalbaar. De mogelijkheden die de KRW biedt voor fasering worden benut. Fasering leidt tot spreiding van kosten, het vergroot de baten en de meekoppelmogelijkheden met ruimtelijke ontwikkelingen in stad en land én beperkt de maatschappelijke onrust doordat efficiënter kan worden gewerkt. Fasering sluit bovendien aan bij bestaande investeringscycli van overheden en bedrijven en geeft daaraan een impuls. Ook stimuleert het het anticiperend gedrag. Samen leidt tot kostenverlaging. Een kostenbesparing van minimaal 1,9 miljard euro wordt mogelijk geacht en is taakstellend voor het vervolgproces. De KRW-opgave wordt dus verlaagd van 9,2 tot 7,3 miljard euro. Daarmee blijft de lastenontwikkeling redelijk en komen de kosten en baten meer in balans. Fasering biedt voorts meer kansen voor de uitvoering van pilots voor innovatie, waardoor de doelbereik hoger kan worden en de kosten kunnen worden beperkt. Over eventuele verlaging van doelen wordt pas in 2021 besloten op basis van de ervaring in de eerste twee beheerperiodes.

Het geven van prioriteit aan het voorkomen van wateroverlast en het inboeken van kostenbesparing leidt ertoe, dat in de eerste periode tot 2015 WB21 en KRW geïntegreerd moeten worden uitgevoerd. Dit betekent dat al in 2007 de gebiedsprocessen waarbij de waterschappen het voortouw hebben, gericht moeten zijn op KRW en WB21 gezamenlijk.

Indien als uitgangspunt bij de verdeling van de kosten wordt gehanteerd dat eenieder zijn eigen broek ophoudt, dan leidt dit, ondanks de lange afschrijvingstermijnen van gemeenten en waterschappen, tot een redelijke² stijging van kosten. Om deze koers te kunnen realiseren, moeten huishoudens jaarlijks ongeveer 2 procent meer betalen aan waterschapslasten en de gemeentelijke rioolheffing. Hierbij is geen rekening gehouden met al gedekte investeringen of kostenstijgingen als gevolg van andere investeringen waardoor de lastenontwikkeling gunstiger kan uitvallen.

Voor de industrie blijven de kosten van de wateropgave binnen de perken

Uit een voorverkenning [26] blijkt dat de kosten voor het bedrijfsleven sterk worden beïnvloed door de aanpak. Bij een rigide toepassing van het principe 'geen achteruitgang' en als wordt ingezet op het volledig bereiken van de doelen in 2015, bedragen de kosten zo'n 180 miljoen euro per jaar. Wanneer de ruimte wordt benut die de KRW biedt voor fasering en bij het uitwerken van 'geen achteruitgang', en het verlagen van doelen niet per definitie wordt uitgesloten, kunnen de kosten dalen tot 40 miljoen euro per jaar. Dit zou een toename betekenen van de milieukosten met zo'n 10 procent. Uitgedrukt in percentage van de productiewaarde gaat het om een toename van nog geen 0,05 procent. Afgezet tegen de winst gaat het om een toename van 0,5 procent. Dit zijn echter gemiddelde getallen voor de sector industrie. De voorverkenning laat zien dat de kosten voor de KRW niet evenredig verdeeld zijn. De kosten zullen vooral stijgen voor de voedingsmiddelenindustrie en voor de papierindustrie, met respectievelijk 0,19 tot 0,35 procent en 0,05 tot 0,21 procent.

Zonder innovaties is de wateropgave voor de landbouwsector te duur

De kosten van de KRW worden afgezet tegen het huidige beleid. Voor de landbouw zijn het derde nitraatactieprogramma (Nitraatrichtlijn) [27] en het convenant gewasbescherming [28] uitgangspunt. Deze zullen ook in de komende jaren nog een forse extra inspanning vergen. Een eerste inschatting geeft aan dat de kosten om de komende jaren uitvoering te geven aan het huidige mestbeleid oplopen van 350 miljoen euro per jaar in 2006 tot 550 miljoen euro per jaar in 2015.

De regio heeft gegevens aangeleverd over de kosten van maatregelen om emissies verder terug te dringen dan volgens het huidige mestbeleid verplicht is. Daaruit is gebleken dat deze kunnen oplopen tot meer dan 1 miljard euro per jaar. Dat zou voor de sector disproportioneel hoog zijn. Daarom zijn ze niet in de kostenplaatjes opgenomen. Het is noodzakelijk dat er alternatieven worden ontwikkeld. Een innovatieprogramma moet daaraan een impuls geven.

Synergie en fasering zijn uitgangspunten voor de uitvoering

Uitgangspunt is dat de uitvoering van de KRW en WB21 gemiddeld binnen de berekende kaders van lastenontwikkeling voor huishoudens en bedrijven blijft, maar lokaal wél kan verschillen. In de periode 2007-2009 worden die lokale verschillen in beeld gebracht. Besluitvorming hierover vindt plaats via de normale bestuurlijke weg.

---

² Dit valt binnen de bandbreedte zoals becijferd in het IBO bekostiging van het regionaal waterbeheer [25].

BU: het NBW-doel dat het regionale en het hoofwatersysteem voor WB21 in 2015 op orde moeten zijn, blijft gehandhaafd. In de periode tot en met 2015 wordt maximaal meegekoppeld met andere ruimtelijke ontwikkelingen (synergie). Het afgesproken tempo geldt niet voor een deel van de stedelijke rioleringsopgave en voor maatregelen die veel goedkoper kunnen worden uitgevoerd door ze op een later tijdstip te koppelen aan andere projecten. De uitvoering daarvan vindt plaats in de periode 2015-2027.

BU: bij uitwerking van de KRW-doelen en maatregelen per waterlichaam in 2007 zal worden aangesloten bij de variant met een doelbereik van 70 tot 80procent. Het gaat om een initiële schatting van de kosten, baten en doelbereik. De MKBA die wordt opgesteld in de periode 2007-2008 werkt verder aan de onderbouwing, hetgeen kan leiden tot bijstelling. De maatregelen worden gefaseerd tot 2027 teneinde de kosten te verlagen door het optimaal benutten van synergie. Aanvullend zal innovatie worden bevorderd om een hoger doelbereik richting 100procent mogelijk te maken. Over eventuele doelverlaging wordt pas in 2021 besloten op basis van de ervaring in de eerste twee beheerperiodes.

In de volgende kabinetsperiode zal een besluit moeten worden genomen of het rijk extra budget zal reserveren voor synergie in de uitvoering van ruimtelijke maatregelen en voor het tijdelijk stimuleren van innovatie. Dit is nodig om de gemiddelde lastenstijging van waterschappen en gemeenten binnen de perken te houden en tegelijkertijd een maatregelenpakket te realiseren dat van voldoende niveau is om de doelstellingen te behalen. De innovatie moet leiden tot het verder beperken van lasten voor diverse sectoren en mogelijk tot het versneld en beter bereiken van doelen.

BU: een besluit op korte termijn over een financiële impuls van het rijk is wenselijk om vanaf de start de beoogde kostenbesparingen door synergie, meekoppeling en innovatie te kunnen inboeken. Als daar onvoldoende middelen voor zijn, kan het synergievoordeel niet taakstellend worden ingeboekt.

BU: bij de uitwerking en programmering worden in het gebiedsproces KRW/WB21 in 2007 de maatregelen nog eens kritisch beschouwd en wordt intensief gezocht naar extra meekoppel mogelijkheden teneinde de kosten nog verder te verlagen en daarmee de taakstellende synergiebesparing te vergroten.

Hoofdstuk 4: Thematische toelichting op de WB21-opgave

Samenvatting

Treffender dan afgelopen zomer kan de noodzaak van het WB21-waterbeleid niet worden aangetoond. Het voorkomen van wateroverlast wordt door de maatschappij als urgent ervaren en krijgt daarom prioriteit in de eerste uitvoeringsperiode tot en met 2015.

De totale omvang van de wateroverlastopgave wordt ingeschat op 6,7 miljard euro. Weliswaar bestaat er geen eenduidig landelijk beeld van de wateropgave voor het regionaal watersysteem, maar de schatting dat de maatregelen 2,5 miljard euro zullen kosten, is voldoende betrouwbaar. Over de stedelijke wateropgave bestaat veel minder duidelijkheid. Volgend jaar moet daar een betrouwbaarder beeld van zijn. Een voorzichtige eerste schatting komt uit op 3,3 miljard euro. Baggerachterstanden zijn hierin nog niet meegenomen. De kosten van het wegwerken van die achterstanden bedragen voor waterschappen en gemeenten in de periode tot en met 2015 respectievelijk 550 en 180 miljoen euro. De wateroverlastopgave in de rijkswateren wordt geschat op circa 170 miljoen euro.

Uit de evaluatie van het NBW blijkt dat de partijen elkaar na de ondertekening van het akkoord hebben weten te vinden. Er is al veel bereikt, maar om het afgesproken einddoel te halen, is het noodzakelijk het tempo van de uitvoering van het NBW te versnellen. Daarvoor moeten onder andere de doelen concreter worden geformuleerd. Aan deze en andere verbeterpunten uit de evaluatie zal in het vervolg op het NBW aandacht worden besteed.

Met de uitvoering van de WB21-maatregelen is een begin gemaakt. In tegenstelling tot wat in de deelstroomgebiedvisies staat, zijn er nauwelijks grootschalige bergingslocaties gepland. Veelal wordt naar fijnmaziger oplossingen gezocht.

Om efficiencyredenen is meer integratie van KRW en WB21-maatregelen noodzakelijk. Daarmee kan niet worden gewacht, ook al wordt de KRW gefaseerd uitgevoerd. Het gebiedsproces van waterschappen, gemeenten en provincies zal daarom vanaf de aanvang een geïntegreerd proces moeten zijn voor zowel het landelijk als het stedelijk gebied. WB21 en KRW moeten in de regio onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Als alles volgens plan verloopt, zal eind 2009 voor elk gebied een norm voor wateroverlast zijn afgesproken en kan worden getoetst of het systeem aan de afgesproken norm voor voldoet. In 2007 zal in de gebiedsprocessen de stedelijke wateropgave in beeld gebracht worden en zullen afspraken over maatregelen worden gemaakt. De maatregelen zullen grotendeels voor 2015 worden uitgevoerd. In het stedelijk gebied zal een aantal maatregelen na 2015 worden uitgevoerd omdat het efficiënter en goedkoper is om ze te koppelen aan maatregelen op andere terreinen.

Ook de rijkswateren zijn getoetst op hun robuustheid. Waar deze niet voldoende is, worden in samenspraak met de regio maatregelen opgesteld.

De conclusies van de Droogtestudie worden in 2007 geactualiseerd aan de hand van de nieuwe klimaatscenario's. Vooral in de ruimtelijke ordening moet rekening worden gehouden met toenemende watertekorten. De watertoets is daarbij een belangrijk instrument.

Wat betreft verdrogingsbestrijding wordt gewerkt met realistische doelen in plaats van streefbeelden. Waterschappen stellen voor half 2007 concept-GGOR's op voor de prioritaire VHR gebieden.

4.1 Evaluatie NBW en audit WB21

De waterschappen hebben tussen 2003 en 2005, volgens de afspraken in het Nationaal Bestuursakkoord Water [3], de regionale watersystemen getoetst aan de werknorm (het zogenoemde iteratief proces) [10]. Het doel was de wateropgave als gevolg van inundatie vanuit oppervlaktewater in beeld te brengen. Het cluster WenS heeft een eerste schatting gemaakt van de stedelijke wateropgave [12]. Daarbij heeft ze onder andere gebruik gemaakt van de resultaten van de VNG enquête [11]. Het Milieu en Natuurplan Bureau heeft in 2006 een audit [22] uitgevoerd waarbij is gekeken naar gehanteerde uitgangspunten, aannames en afwegingen in het toetsingsproces van de werknormen en de gegevens die ten grondslag lagen aan de schatting voor de stedelijke wateropgave.

De werking van het Nationaal Bestuursakkoord Water is in 2006 geëvalueerd [29], evenals de werking van de watertoets [30]. Voordat in de volgende paragrafen wordt ingegaan op de opgave en de regionale verschillen, worden eerst de resultaten van de evaluatie van het NBW en de audit beschreven.

Evaluatie NBW wijst uit dat partijen elkaar weten te vinden

De evaluatie van het NBW maakt duidelijk dat de partijen elkaar als gevolg van het akkoord meer weten te vinden, dat de wateroverlast wordt aangepakt en dat er in het algemeen meer besef is bij bestuurders en burgers van het belang van ruimte voor water. Er zijn echter ook vijf aandachtspunten geïdentificeerd.

1. *Inzicht in de wateropgave.*
Partijen hebben een beter beeld gekregen van de omvang van de regionale wateropgave. Er is echter nog geen eenduidig beeld van de benodigde maatregelen en locaties en evenmin van de stedelijke wateropgave.
2. *Integrale afweging*
De watertoets wordt inmiddels op grote schaal toegepast bij ruimtelijke plannen en ingrepen. Op locatiekeuzen heeft de wateropgave nauwelijks invloed. Ook zijn in ruimtelijke plannen nog weinig ruimtelijke reserveringen opgenomen voor mogelijke toekomstige behoefte aan ruimte voor water.
3. *Uitvoering van maatregelen*
De afgelopen jaren is beter inzicht verkregen in de maatregelen die nodig zijn om het watersysteem op orde te brengen. Sommige maatregelen worden inmiddels uitgevoerd. Het accent is verschoven van grootschalige maatregelen naar fijnmazige maatregelen. Het is nog niet mogelijk om vast te stellen hoeveel maatregelen in totaal nodig zijn, doordat de doelstelling 'watersysteem op orde' niet eenduidig is. De afstemming tussen KRW en WB21 kan nog worden verbeterd. Dit geldt ook voor de afstemming met ander ruimtelijke ontwikkelingen, zoals natuurontwikkeling, recreatie en woningbouw. De evaluatie heeft geen inzicht gegeven in de mate van meekoppeling met deze ontwikkelingen.
4. *Financiering van maatregelen*
De regeling van 100 miljoen euro heeft een flinke impuls gegeven aan de uitvoering van projecten in het regionale systeem. De regeling heeft tot een totale investering van bijna 400 miljoen euro geleid. Uit nieuwe schattingen blijkt dat de kosten van het maatregelenpakket waarschijnlijk lager zullen uitvallen dan aanvankelijk was gedacht.
5. *Samenwerking en draagvlak*
De samenwerking tussen partijen is sterk verbeterd. Vooral het opstellen van deelstroomgebiedsvisionen en de watertoets hebben daaraan bijgedragen. Ook weten de burgers meer over het waterprobleem en de aanpak daarvan, dankzij de campagne 'Nederland leeft met water'. Ondanks dat de samenwerking tussen partijen verbeterd is, worden maatregelen toch vaak nog sectoraal door één overheid genomen.

Deze aandachtspunten zijn verwerkt in beleidsuitspraken in deze Decembernote. Over de aandachtspunten zullen bestuurlijke afspraken worden gemaakt.

BU: In 2007 zullen de NBW-partijen in een vervolg op het akkoord concretere afspraken maken over de aanpak van de integrale wateropgave, de rollen en verantwoordelijkheden van de verschillende partijen daarbij en de financiering van de maatregelen.

Audit wijst uit dat schatting van 2,5 miljard euro voor de regionale WB21-opgave betrouwbaar is en dat geen beeld gegeven kan worden van de stedelijke wateropgave.

Het Milieu- en Natuurplanbureau heeft de audit WB21 [22] uitgevoerd. Gekeken is naar de wateropgave rond overlast van oppervlaktewater, baggeren, stedelijke grondwateroverlast en stedelijke riolering. De belangrijkste conclusies uit de audit zijn:

- Door de grote verschillen tussen de waterschappen in uitgangspunten, aannames en afwegingen in het toetsingsproces is er geen eenduidige landelijke wateroverlastopgave. Na toetsing aan de werknormen hebben waterschappen een beheerdersoordeel geveld en in enkele gevallen een KBA uitgevoerd om te komen tot een maatregelenpakket. Dit heeft tot een verlaging van de opgave met 20 procent geleid.
- Het netto areaal dat niet voldoet aan de norm voor wateroverlast omvat na het beheerdersoordeel 70.000 ha. Maatregelen worden grotendeels gezocht in waterberging. Dat gaat gepaard met een ruimteclaim van 32.000 tot 40.000 ha. Om een relatief klein gebied, bijvoorbeeld een stad, te beschermen moet stroomopwaarts over grote lengten de waterloop worden verbreed.
- Van de wateroverlastopgave is nu 15 procent integraal vormgegeven. De maatregelen dragen bij aan natuurontwikkeling en de KRW.
- Het verwerken van de achterstallige baggeropgave komt boven op de 2,5 miljard euro die nodig is om het watersysteem op orde te brengen.
- Er kan geen beeld gegeven worden van de stedelijke wateropgave omdat de opgave gebaseerd is op de extrapolatie van een zeer beperkte set gemeentelijke gegevens. Bovendien zijn de gegevens onderling niet consistent, niet vergelijkbaar of is de betekenis van de getallen onbekend.

Uit de audit volgen beleidsuitspraken over de integraliteit van de maatregelen, het integreren van de gebiedsprocessen KRW en WB21 en het beter in beeld brengen van de stedelijke wateropgave. Deze staan verderop in de nota.

4.2 Wateroverlast

Grote regionale verschillen in de opgave voor wateroverlast

De wateroverlastopgave verschilt per regio. Deze verschillen komen deels voort uit een andere fysieke omgeving. Zo verschilt de problematiek in poldergebieden van die in beekdal. Maar ook gehanteerde uitgangspunten, aannames en bestuurlijke afwegingen verschillen. Figuur xx <<linkerpagina>> geeft het resultaat van de toetsing weer. Drie gebieden vallen op: Zuid-Holland, waar vooral het grote aantal km² verhard oppervlak leidt tot wateroverlast; Zuidelijk Flevoland, door de te verwachte bodemdaling tot 2050 en Overijssel, waar volgens de nieuwe inzichten de dimensies van de waterlopen te klein zijn. In alle gebieden worden maatregelen voorbereid en getroffen of wordt via inrichtingprojecten geanticipeerd op de toekomstige situatie, zie figuur xx <<linkerpagina>>. De financieringsopgave, zie figuur xx <<linkerpagina>>, om de geconstateerde wateroverlast aan te pakken, verschilt eveneens aanzienlijk per gebied.

Verschuiving zichtbaar van grootschalige naar fijnmazige oplossingen....

Momenteel worden maatregelen op stroomgebiedniveau uitgewerkt. Op een aantal plaatsen in ons land is grootschalige waterberging in beeld om het watersysteem op orde te brengen. Met name in west Nederland ontbreken grootschalige bergingslocaties. Voor het klimaatbestendig houden van het systeem ligt het zwaartepunt, meer op fijnmazige oplossingen. Dit in tegenstelling tot de gedachten ten tijde van de ondertekening van het NBW. Veel voorkomende maatregelen zijn slootverbredingen, beekherstel en gebruikmaking van bestaande overstromingsgebieden. Deze alternatieven dragen tevens bij aan verbetering van de ecologische en landschappelijke kwaliteit. Grootschalige maatregelen als bergingsgebieden bieden goede mogelijkheden voor verbetering van recreatie en voor een aantrekkelijke woonomgeving.

....maar bestaande ruimtelijke reserveringen moeten voorlopig tot 2009 behouden blijven

Naast fijnmazige inpassing blijft het gewenst het regionale watersysteem zo robuust mogelijk in te richten en water de ruimte te geven. De vraag is dan ook of de nieuwe klimaatscenario's van het KNMI [31], gecombineerd met de toenemende druk op de ruimte, tot nieuwe inzichten leiden over de huidige aanpak. Uit de audit WB21 blijkt immers dat de omvang van de wateropgave erg gevoelig is voor hogere neerslagintensiteiten. Als op langere termijn grootschalige bergingslocaties nodig zijn, moet daarmee bij de ruimtelijke inrichting van Nederland nu al rekening worden gehouden. DG Water en de Unie van Waterschappen zullen in 2007 de eventuele noodzaak onderzoeken van grootschalige

bergingen om het systeem ook na 2050 op orde te houden. Het cluster ruimte zal een advies geven over hoe in het ruimtelijk beleid kan worden geanticipeerd op mogelijke grootschalige berginglocaties. Met het oog op onzekerheden in de toekomst hebben de provincies toegezegd de ruimtelijke reserveringen in de vigerende streekplannen te behouden totdat de SGBP eind 2009 gereed zijn, tenzij voor die tijd blijkt dat de waterhuishoudkundige onderbouwing vervalft.

BU: de voorgestelde WB21-maatregelen worden uitgevoerd. Als de uitkomsten van onderzoek naar de mogelijke behoefte aan grootschalige bergingslocaties in de verdere toekomst en de eventuele ruimteclaims van de KRW bekend zijn, kan in 2009 in de stroomgebiedsbeheersplannen de definitieve ruimtereservering worden aangegeven. Tot die tijd worden de ruimtereserveringen uit de vigerende streek- en reconstructieplannen gehandhaafd.

WB21-projecten dragen bij aan het bereiken van de ecologische doelen

Slechts ongeveer 15 procent van de maatregelen tegen wateroverlast uit het afgesproken Maatregelenprogramma 2003-2007 blijkt ook bij te dragen aan het verbeteren van de ecologische toestand. Toch zijn er zowel in hoog-Nederland als in laag-Nederland tal van mogelijkheden om maatregelen tegen wateroverlast te combineren met het verbeteren van de ecologie. Te denken valt aan beekherstel of het aanleggen van natuurvriendelijke oevers bij het verbreden van watergangen. Ook in stedelijk gebied zijn goede mogelijkheden om WB21 en KRW te integreren, zoals het aanleggen van ecologische bergingsvijvers. Door integratie van KRW- en WB21-maatregelen worden kwalitatief betere oplossingen gerealiseerd tegen uiteindelijk lagere kosten. Het beleid is er dan ook op gericht om de inzet van middelen verder te optimaliseren en bij inrichtingsmaatregelen voor WB21 die van de KRW te integreren. Voor het realiseren van integrale oplossingen waarbij de KRW, WB21 en overige opgaven in het landelijk gebied worden gecombineerd, is het nodig de budgetten van de waterschappen om wateroverlast tegen te gaan samen te voegen met de gelden uit het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). De provincies hebben hierbij een belangrijke coördinerende rol. De Tweede Kamer heeft bij de behandeling van ILG in september 2006 gevraagd om voor de raakvlakken met WB21 en KRW aanvullende waterstimuleringsgelden via het WILG-instrumentarium ter beschikking te stellen (motie 30509 nr. 16).

BU: in gebieden waarvoor een inrichtingsopgave geldt in verband met wateroverlast, zal ook de inrichtingsopgave voor de KRW in 2015 zijn uitgevoerd.

In 2009 worden gebiedsprocessen rond wateroverlast afgerond

De werknormen voor regionale wateroverlast zullen worden omgezet in referentienormen. Deze referentienormen vormen het vertrekpunt voor een gebiedsproces waarbij waterschap en gemeente een gezamenlijk gedragen voorstel doen voor een gebiedsnorm en bijbehorend maatregelenpakket. Uiteindelijk worden de gebiedsnormen door de provincies vastgesteld. Daartoe doorlopen alle betrokken regionale partijen een proces wat voor het landelijke en stedelijk gebied uitmondt in overeenstemming over de gebiedsnorm en de daarvoor benodigde waterhuishoudkundige maatregelen. Startpunt van het proces is het resultaat van de toetsing door de waterschappen aan de referentienorm. In overleg met gemeente en provincie wordt per gebied vastgesteld welke maatregelen nodig en maatschappelijk acceptabel zijn om aan de norm te voldoen. In gezamenlijk overleg kan de referentienorm worden aangepast en wordt voor dat gebied een gebiedsnorm voorgesteld. Als het waterschap bij het beheerdersoordeel de norm heeft aangepast, zal deze aanpassing in het gebiedsproces met gemeenten besproken moeten worden. Beide partijen dienen gezamenlijk tot één gebiedsnorm te komen. Vervolgens doen waterschap en gemeente een voorstel aan de provincie over de te nemen maatregelen en de termijn waarop die maatregelen gerealiseerd zijn, waarbij het uitgangspunt blijft dat dat voor 2015 zal zijn. Het kan incidenteel nodig zijn om maatregelen door te schuiven naar een later tijdstip om door meekoppeling met gebiedsontwikkeling een meer integrale oplossing tegen lagere kosten te realiseren. In lijn met de cycli van het opstellen van de SGBP zal het watersysteem elke twaalf jaar worden getoetst. De waterschappen stellen de waterhuishoudkundige maatregelen vast in hun waterbeheersplan. De gemeenten gaan een inspanningsverplichting aan voor de ruimtelijke maatregelen. Uiterlijk eind 2009 vindt per gebied besluitvorming plaats over gebiedsnorm en bijbehorende maatregelen. De afspraken daaromtrent worden vastgelegd in de nationale SGBP.

BU: Uiterlijk eind 2009 vindt per gebied (landelijk en stedelijk) besluitvorming plaats over gebiedsnorm en bijbehorende maatregelen. In de nationale SGBP en waterbeheersplannen wordt vastgelegd wanneer welke maatregelen getroffen worden om wateroverlast tegen te gaan. Gemeenten en waterschappen gaan een inspanningsverplichting aan om de maatregelen conform de afspraak te realiseren.

Maatregelen worden grotendeels voor 2015 uitgevoerd

Een aantal waterschappen heeft aangegeven ook na 2015 nog maatregelen voor regionale wateroverlast te zullen treffen. De beschikbare uitvoeringscapaciteit en kosteneffectiviteit zijn de belangrijkste redenen voor uitstel. Om de wateropgave in 2015 met succes te kunnen realiseren, vergt de programmering daarvan in de provinciale Meerjarenprogramma's in 2007 de volle aandacht van waterschappen en provincies.

Focus op de opgave voor de rijkswateren

Rijkswateren vormen de laatste schakel in het afvoersysteem van neerslag van de (vooral in Nederland gelegen) haarvaten van de regionale wateren naar zee. Wanneer ergens in die afvoerketen onvoldoende bergings- of afvoercapaciteit aanwezig is, dan ontstaat wateroverlast.

In de huidige situatie voldoen het Meppelerdiep en de Brabantse kanalen mogelijk niet: maatregelen zijn wellicht nodig om wateroverlast te voorkomen. Voor beide wateren is inmiddels een proces gestart waarin samen met de regio de eventuele opgave en de daaruit voortvloeiende maatregelen bepaalt. Als gevolg van klimaatwijziging (meer neerslag en zeespiegelstijging) zijn op vrij korte termijn mogelijk ook andere rijkswateren niet meer op orde (Volkerak, Hollandsche IJssel, Gekanaliseerde Hollandsche IJssel, Twenthekanalen). Zonder maatregelen zijn in 2050 naar verwachting geen van de in figuur xx getoonde rijkswateren, afgezien van het Amsterdam-Rijnkanaal en het Noordzeekanaal, meer op orde wat betreft wateroverlast. Voor de maatregelen is ongeveer 170 miljoen euro nodig.

Bij de doorwerking van klimaatverandering dient onderscheid te worden gemaakt tussen de effecten van zeespiegelstijging en de effecten van de toename van neerslag. In de rijkswateren die beïnvloed worden door zeespiegelstijging (Veerse Meer, Volkerak-Zoommeer en Hollandsche IJssel), vormt deze zeespiegelstijging ongeveer driekwart van de opgave. Maximaal vasthouden en bergen in de regionale wateren is dan niet afdoende. Voor deze opgave zullen de komende jaren of zelfs decennia ook andere maatregelen moeten worden getroffen. Inmiddels loopt voor de herziening van de streefpeilen van het Veerse Meer – een mogelijke maatregel om dit rijkswater op orde te krijgen – een MER-procedure.

Om de opgave die kan volgen uit de toename van neerslag zoveel mogelijk te beperken, is het van belang om goed invulling te geven aan de trits vasthouden-bergen-afvoeren.

Rijkswaterstaat zal in 2007 een beheerdoel voor het voorkomen van wateroverlast vastleggen en zal in overleg treden met de betreffende waterschappen en provincies om te komen tot een set van maatregelen.

Uitvoering van de watertoets kan beter: invloed van wateropgave op locatiekeuze is te gering

Uit de evaluatie van de watertoets [29] blijkt dat vroegtijdige betrokkenheid van de waterbeheerder bij ruimtelijke planprocessen de kracht is van de watertoets. Dit gaat goed, maar kan nog beter. Water wordt in behoorlijke mate expliciet en evenwichtig in beschouwing genomen bij ruimtelijke plannen op inrichtingsniveau. Bij de keuze van locaties is de watertoets echter nog onvoldoende effectief.

Opvallend is dat de positieve beleving van betrokkenen niet overeenstemt met de getoetste kwaliteit van de wateradviezen en waterparagrafen. Ook is er in ruimtelijke plannen onvoldoende aandacht voor de juridische borging en voor financiering en compensatie.

De evaluatie van de watertoets, de Nota Ruimte [32] en de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening [33] geven geen aanleiding tot wezenlijke verandering van het instrument watertoets. Ter verbetering van de effectiviteit van de watertoets worden volgend jaar de volgende activiteiten voorzien.

- Opstellen en uitvoeren van een communicatiestrategie met aandacht voor
  - verbetering van het gebruik van de watertoets,
  - de kwaliteit van het wateradvies en de waterparagraaf,
  - versterking van de doorwerking van water bij locatiekeuzes,
  - het effect van fysische ingrepen op de waterkwaliteit,
  - juridische borging van wateraspecten in kaarten en voorschriften en
  - financiering en compensatie.

- Betrekken van de watertoets bij het Adaptatieprogramma Ruimte en Klimaat [34] en bij de uitwerking van waterhuishoudkundige criteria voor het klimaatbestendig maken van de ruimtelijke inrichting.
- Verkennen van de wenselijkheid en de mogelijkheden van beleidsmatige en juridische zekerstelling van:
  - de verankering van watermaatregelen in plankaarten en voorschriften;
  - de kwaliteit van het wateradvies (motivering en criteria) en de waterparagraaf (motivatie van afwegingen);
  - de financiering van watermaatregelen.

BU: het instrument watertoets zal niet worden aangepast. Wel zal door middel van een communicatiestrategie worden gewezen op de mogelijkheden van een beter gebruik van de watertoets. Voorts worden de wenselijkheid en de mogelijkheid van beleidsmatige en juridische zekerstelling onderzocht.

4.3 Stedelijke wateropgave

Kosten van de stedelijke wateropgave tot 2015 voorlopig geschat op 3,3 miljard euro

De eerste inschatting van de globale kosten voor de stedelijke wateropgave is gebaseerd op de gegevens van elf gemeenten, die vervolgens zijn geëxtrapoleerd [11]. De inschatting is maar beperkt betrouwbaar. Aldus berekend bedragen de totale kosten van het uitvoeren van de stedelijke wateropgave voor de periode tot 2015 3,3 miljard euro. Dit bedrag is als volgt opgebouwd: 1,2 miljard euro voor het tegengaan van wateroverlast, 1,1 miljard euro voor riolering en 1 miljard euro voor grondwateroverlast.

De globale kosten en de benodigde maatregelen om het stedelijk watersysteem op orde te brengen en te houden, moeten in 2007 beter in beeld zijn gebracht. Dit zal gebeuren via de gebiedsprocessen waarin waterschap en gemeente gezamenlijk de stedelijke wateroverlast bepalen en maatregelen ter voorkoming van de wateroverlast opstellen.

De zomer van 2006 heeft laten zien dat bij hevige regenval in een aantal gemeenten ernstige wateroverlast optreedt. De nieuwe klimaatscenario's van het KNMI [31] geven aan dat in de toekomst rekening moet worden gehouden met hevigere regenbuien. Wat dit betekent voor het stedelijk watersysteem is nog niet bekend. Het KNMI maakt op basis van de nieuwe klimaatscenario's berekeningen van toekomstige neerslaghoeveelheden in het stedelijk gebied. Bij de inrichting van het stedelijk gebied en vervanging van de riolering dient nu al rekening te worden gehouden met zwaardere buien.

Aan alle gemeenten wordt gevraagd om in samenwerking met de waterschappen de stedelijke wateropgave in kaart te brengen en mogelijke maatregelen op te stellen. Ze kunnen hierbij gebruikmaken van de Handreiking stedelijke wateropgave [35] die is vastgesteld in het LBOW. Daarin worden de volgende stappen aangegeven:

1. inventariseer knelpunten in oppervlaktewater, riolering en stedelijk grondwater;
2. bepaal op welke punten overtollig water dan wel een tekort aan water acceptabel is;
3. verken mogelijke maatregelen;
4. bepaal kosteneffectieve maatregelen.

BU: in 2007 moet er een betrouwbaarder beeld zijn van de stedelijke wateropgave. Gemeenten en waterschappen brengen in het kader van de gebiedsprocessen de wateropgave gezamenlijk in kaart en maken afspraken over maatregelen. Indien beide partijen dat nodig vinden, wordt een stedelijk waterplan opgesteld. De Unie van Waterschappen rapporteert volgens afspraak in het LBOW over knelpunten bij het in beeld brengen van de stedelijke wateropgave. Provincies zullen gemeenten en waterschappen die niet actief met hun stedelijke wateropgave aan de slag gaan, hierop aanspreken.

Zestig procent van de gemeenten heeft te maken met wateroverlast door een overbelast riool

Wateroverlast in het stedelijk gebied kan ontstaan door hoge grondwaterstanden, overstromend oppervlaktewater (inundatie), overbelasting van het riool tijdens hevige regenbuien of een combinatie van deze drie.

In veel gemeenten is inundatie door oppervlaktewater geen probleem. In gemeenten waar dit wél als een probleem wordt ervaren, zijn vaak forse investeringen in deze wateropgave nodig. Met

wateroverlast veroorzaakt door riolering hebben daarentegen wel veel gemeenten in het recente verleden te maken gehad. Dit aantal zal mogelijk groter worden als de verwachte klimaatveranderingen doorzetten. Ook zal in de toekomst, als geen maatregelen worden getroffen, vaker sprake zijn van hinder en eventuele schade. Schade ontstaat als het water een gebouw binnen stroomt. Uit de VNG-rapportage Stedelijke wateropgave 2005 en 2006 [11] blijkt dat in veertig procent van de gemeenten sprake is van een grondwaterprobleem in bebouwd gebied. Krachtens de nieuwe Wet gemeentelijke watertaken [37] hebben gemeenten een formele taak bij de aanpak van grondwaterproblemen. De wet geeft hen ook de daarbij behorende instrumenten (verbrede rioolheffing). De verwachting is dat dit een stimulans zal zijn voor de aanpak van grondwaterproblemen en de stedelijke wateropgave.

Maatregelen ter voorkoming van stedelijke wateroverlast hebben grote ruimtelijke en financiële consequenties. De discussie omtrent wateroverlast veroorzaakt door een overbelaste riolering richt zich voornamelijk op het vergroten van de rioolcapaciteit of het alsnog scheiden van een gemengde riolering. Dit zijn dure maatregelen. Als deze maatregelen worden gekoppeld aan reguliere vervangingscycli kan het nog ongeveer vijftig jaar duren voordat alle rioleringen zijn aangepast. Gezocht moet worden naar andere maatregelen. Een slimme inrichting van het stedelijk gebied, kan een deel van de problematiek oplossen. Te denken valt aan het herintroduceren van de stoeprand waardoor water tijdelijk op straat kan worden geborgen. Of aan waterdoorlatende bestrating of het aanleggen van een open groene ruimte op straatniveau, zodat het water direct in de grond kan trekken.

Nu worden de kosten van de wateroverlast in huis of in een bedrijfspand vaak nog afgewenteld op de gemeenschap, bijvoorbeeld als de brandweer de kelder moet leegpompen. Gezien de veranderende klimatologische omstandigheden is het de vraag of dat zo kan blijven. Er zal een discussie op gang moeten komen over de acceptatie van wateroverlast op straat en over het vergroten van de eigen verantwoordelijkheid van burgers en ondernemers bij het voorkomen van wateroverlast.

BU: bij het zoeken naar maatregelen ter voorkoming van overlast, moeten gemeenten ook de inrichting van het stedelijk gebied en de openbare ruimte meenemen.

BU: met het oog op de veranderende klimatologische omstandigheden start in 2007 de VNG in samenwerking met RIONED een discussie over de acceptatie van wateroverlast op straat en de verantwoordelijkheid van burgers om wateroverlast in eigen huis te voorkomen.

Om grootschalige investeringen in de toekomst te voorkomen, dienen nieuw aan te leggen stedelijke locaties, bedrijventerreinen en infrastructurele voorzieningen te beschikken over voldoende waterbergend vermogen en afvoercapaciteit. Ze mogen geen belemmering vormen voor het bereiken van de (afgesproken) chemische en ecologische toestand.

BU: voor het bestaand stedelijke gebied geldt dat in wijken waar grote wateroverlast optreedt de wateropgave inclusief de rioleringsopgave voor 2015 wordt aangepakt, waarbij ook de waterkwaliteitsopgave wordt meegenomen. Aanpak van de resterende wateropgave kan worden meegekoppeld met reguliere onderhoudscycli van de riolering en herstructurering van stedelijk gebied. Dat dient voor 2027 te gebeuren.

Nieuw aan te leggen stedelijke locaties, bedrijventerreinen en infrastructuur dienen te voldoen aan de eisen van KRW en WB21.

4.4 Watertekort

Watertekorten nemen toe

Eind 2005 is de Droogtestudie Nederland afgerond [38]. De belangrijkste conclusie is dat er regelmatig watertekorten zijn, maar dat de kosten van grootschalige maatregelen niet opwegen tegen de maatschappelijke baten. Ook op regionaal niveau geldt dat grootschalige infrastructurele maatregelen ter voorkoming van watertekort niet kosteneffectief zijn. De nieuwe klimaatscenario's van het KNMI geven echter aan dat in de toekomst de watertekorten zullen toenemen. De zomers van 2003 en 2006 waren hiervan een voorbeeld. Bij de ruimtelijke inrichting zal daarom rekening moeten worden gehouden met toenemende droogte. Bij de locatiekeuze van activiteiten die veel water vragen, zal de beschikbaarheid van water in droge perioden een rol moeten spelen. De watertoets is daarbij een belangrijk instrument. Meer dan nu het geval is, zal ook getoetst moeten worden op watertekorten. De waterbeheerders zullen bij hun plannen rekening moeten houden met mogelijke

watertekorten. Ze zullen de maatregelen voor wateroverlast moeten toetsen op de robuustheid ten aanzien van watertekorten, door regionaal de verdringsreeks uit te werken en door calamiteitendraaiboeken voor watertekorten voortdurend *up to date* te maken. Volgend jaar zullen de conclusies van de Droogtestudie worden geactualiseerd op basis van de nieuwe klimaatscenario's.

BU: het voorkomen van watertekorten dient meer dan nu het geval is te worden meegenomen in de ruimtelijke planvorming. De watertoets is daarbij een belangrijk instrument.

BU: in 2007 zal de Droogtestudie van 2005 worden geactualiseerd op basis van de nieuwe klimaatscenario's. Dan zal opnieuw worden gezien of grootschalige maatregelen voor de aanpak van watertekort lonend kunnen zijn.

4.5 Grondwater: verdroging

Nieuwe aanpak: eerst verdroging in TOP-gebieden bestrijden

Het instrument GGOR (Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime) wordt gebruikt om waterpeilen en grondgebruiksfuncties goed op elkaar af te stemmen. De verdrogingsbestrijding concentreert zich vanaf 2007 op de gebieden die op de TOP-lijsten staan. Dat zijn ten minste de Natura 2000-gebieden met (grond)waterafhankelijke natuur, en daarnaast gebieden van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

Waterschappen stellen voor medio 2007 concept-GGOR's op voor de geselecteerde verdroogde natuurgebieden van de provinciale TOP-lijsten, die voor 2015 worden aangepakt.

Enkele waterschappen hebben aangegeven deze planning niet te kunnen halen.

Op 31 mei heeft de Taskforce Verdroging zijn advies gepresenteerd aan de minister van LNV [13]. De hoofdelementen van het advies om tot de vernieuwende aanpak van verdroging te komen zijn:

1. *Concentreren op de TOP-gebieden van de natte natuur.*
Alle inzet wordt gericht op de TOP-lijsten; andere gebieden krijgen geen aandacht, in ieder geval niet tot 2015. De provincies stellen de TOP-lijsten samen. De maatregelen moeten vóór 2015 worden uitgevoerd.
2. *Sterkere aansturing door de provincies.*
Voor elk TOP-gebied wordt een bestuurder verantwoordelijk. Met alle uitvoerende partijen worden bestuurlijke afspraken gemaakt over geld, termijnen, condities en resultaten. Er komt een heldere rol- en taakverdeling. Een gebiedsgerichte integrale aanpak is hiervoor randvoorwaarde.
3. *Programmatische aanpak van grondverwerving.*
Herstel van de TOP-gebieden vergt een doelgerichte, programmatische aanpak. Maatregelen (vernatting en grondverwerving) moeten binnen een vooraf bepaalde tijd worden gerealiseerd. Als dat niet lukt op basis van vrijwilligheid volgt in het uiterste geval onteigening.

BU: de landelijke doelstelling behelst de aanpak van verdroging in de TOP-gebieden in de periode tot 2015, conform het advies van de Taskforce Verdroging. Deze doelstelling komt in de plaats van de verdrogingsdoelstelling uit de vierde Nota waterhuishouding. De lijst met TOP-gebieden moet uiterlijk 1 januari 2007 zijn vastgesteld. Uitgangspunt zijn de bestaande beschikbare budgetten.

Watercondities in Natura 2000- en EHS-gebieden van de TOP-lijsten moeten in 2015 in orde zijn

Voor wat betreft verdroging moeten de watercondities van de Natura 2000-gebieden die voorkomen op de TOP-lijsten in 2015 in orde zijn. In 2010 moeten de beheerplannen per Natura 2000-gebied worden vastgesteld. De gewenste watercondities voor de natuurdoelen maken daar onderdeel van uit. De waterhuishoudkundige maatregelen uit de beheersplannen worden opgenomen in de stroomgebiedbeheersplannen, voor zover deze in de periode 2009-2015 worden uitgevoerd. Tijdens het opstellen van beide plannen zal blijken of de watercondities haalbaar en betaalbaar zijn, gezien de beschikbare budgetten voor waterbeheer en Natura 2000. Het is daarom van belang dat er een goede afstemming plaats vindt tussen beide plannen. Daarnaast is in de brief aan de Tweede Kamer over de Natura 2000-gebieden nog een evaluatiemoment voorgesteld, namelijk tegelijk met de evaluatie van de KRW in 2015. Beide evaluatiemomenten (2009 en 2015) kunnen leiden tot herijking of bijstelling van de instandhoudingsdoelen.

Voorwaarde voor de beheersplannen is dat de waterschappen in 2007 versneld concept-GGOR's opstellen voor de prioritairere Natura 2000-gebieden.

De waterhuishoudkundige maatregelen uit de beheersplannen worden opgenomen in de stroomgebiedsbeheersplannen, voor zover deze in de periode 2009-2015 worden uitgevoerd.

In de EHS-gebieden die op de TOP-lijsten staan, moeten in 2015 de watercondities goed zijn en binnen de beschikbare beheerbudgetten gerealiseerd. In de overige EHS-gebieden moeten in 2018 de watercondities zijn bereikt. Bij de uitvoering van de maatregelen uit het SGBP geldt als uitgangspunt 'geen achteruitgang van de toestand van het grondwaterlichaam'.

In 2010 is vanuit het Investeringsbudget Landelijk Gebied ILG een (financiële) tussentijdse evaluatie gepland die kan leiden tot herprioritering of wijziging van doelen.

Hoofdstuk 5: thematische toelichting op de KRW-opgave

Samenvatting

In 2006 is veel meer zicht gekomen op een reëel pakket aan maatregelen om te kunnen voldoen aan de eisen van de KRW. In de deelstroomgebieden is verkend in welke mate de KRW kan worden uitgevoerd. De resultaten zijn verwerkt in de zomernota's en de strategische MKBA. Een initiële schatting geeft aan dat met nu bekende effectieve maatregelen het haalbaar is om in 2027 tenminste 70 tot 80 procent van de doelen te bereiken. Door innovatie te bevorderen moet het mogelijk zijn om doelrealisatie mogelijk te maken. Het gaat om een initiële schatting van de kosten, baten en doelbereik. De MKBA van 2007 en 2008 werkt verder aan de onderbouwing, hetgeen kan leiden tot bijstelling.

Voor het bereiken van de doelen van de KRW is een mix nodig van alle maatregelen om de inrichting van het watersysteem te verbeteren en maatregelen om de verontreiniging te verminderen. De verbetering van de inrichting draagt het sterkst bij aan een betere ecologische kwaliteit, levert de grootste maatschappelijke baten op en biedt de beste kansen op meekoppeling. Deze verbetering wordt daarom voortvarend opgepakt. De volgorde van de uitvoering van inrichtingsmaatregelen wordt bepaald door de mogelijkheden van meekoppeling met andere inrichtingsprojecten.

Voor het terugdringen van eutrofiëring zijn de uitgangspunten voor de uitwerking in 2007:

- Brongerichte aanpak van eutrofiëring gaat voor effectgerichte aanpak.
- Nederland blijft onverminderd inzetten op reductie van buitenlandse belasting.
- Vanuit het mestbeleid richt de aanpak van nutriënten voor de periode tot 2015 zich op fosfaatevenwichtsbemesting en het halen van de nitraatnorm, emissies in de glastuinbouw en innovatieve pilots gericht op het kosteneffectief bereiken van doelen in de periode 2015-2027.
- Aanvullende maatregelen in RWZI's/afvalwaterketens worden genomen als deze een belangrijke eutrofiëringsbron zijn. De waterschappen geven in de SGBP aan welke RWZI's/afvalwaterketens in de periode tot 2015 pilotsgewijs worden aangepakt.

Voor de chemie vormt het principe van 'geen achteruitgang' de basis. Verder zet Nederland in op uitvoering van communautaire maatregelen en voortzetting van vigerend brongericht beleid. Het actieprogramma Diffuse bronnen (2007) moet eraan bijdragen dat de verontreiniging van het oppervlaktewater voldoende wordt teruggedrongen. Een aanvullende gerichte lokale of regionale aanpak is alleen daar aan de orde waar stoffen aanwijsbaar tot verminderde ecologische kwaliteit leiden én er sprake is van lokale bronnen.

Op basis van de nieuwe Grondwaterrichtlijn worden de grondwateropgaven de komende jaren verder in beeld gebracht. Het mestbeleid en het gewasbeschermingsmiddelenbeleid moeten mede leiden tot het realiseren van de grondwaterdoelen. Aanvullende maatregelen om de drinkwaterwinningen uit grondwater in Nederland duurzaam veilig te stellen, zullen in 2007 worden uitgewerkt. Het nieuwe bodemsaneringsprogramma (2010-2014) zal rekening houden met de grondwaterbeschermingsgebieden. Ook zal het rijk een beleidskader ontwikkelen voor de integrale gebiedsgerichte aanpak van verontreinigingen, met als doel de emissies te beperken en te beheersen.

Bij de uitwerking van doelen en maatregelenpakketten voor de SGBP is het behoud en de stimulering van duurzame gebruiksfuncties een uitgangspunt. Bij het zoeken naar kosteneffectieve maatregelen én bij het bepalen of maatregelen onevenredig kostbaar zijn, zal nadrukkelijk rekening worden gehouden met het principe dat de vervuiler en niet de gebruiker van schoon drinkwater behoort te betalen.

5.1 Strategische MKBA en ambitie

De KRW geeft aan dat in beginsel in 2015 de doelen moet worden gerealiseerd. Maar de KRW biedt de lidstaten ook de ruimte om zelf invulling te geven aan de doelen en om zonodig – goed beargumenteerd – de uitvoering te faseren tot 2027. Dit benadrukt de noodzaak om een overzicht te hebben van de kosten en de baten en daarmee rekening te houden bij de besluitvorming. Daarom is dit jaar een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) uitgevoerd [40]. Omdat nu nog geen

besluiten op maatregelniveau per waterlichaam worden genomen, maar de MKBA zich op een strategisch niveau richt, spreken we van een strategische MKBA (sMKBA).

Met behulp van de sMKBA is niet alleen een eerste globale inschatting gemaakt van de kosten, maar ook van de baten van de KRW. Ze zijn afgeleid van de variant met een initieel doelbereik van 70-80procent uit de strategische maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Hierna worden de verschillende varianten kort toegelicht.

- Variant A: deze maatregelen vergen een beperkte extra additionele inspanning ten aanzien van de basisinspanningen. Circa 25 procent van de doelen worden bereikt, dat is minder dan de KRW verlangt. Er is wel een goede balans tussen kosten en baten.
- Variant B: deze maatregelen zijn een forse additionele inspanning. Hiermee kan 70 tot 80 procent van de doelen worden bereikt. Kosten en baten zijn (vooralsnog) niet in balans. Door naast de nu bekende maatregelen in te zetten op innovatie moet het mogelijk worden om de doelen op termijn haalbaar te maken.
- Variant C: alle additionele maatregelen waarmee de doelen voor 100 procent worden bereikt. Dit extra pakket is disproportioneel (ook dure maatregelen met weinig toegevoegde waarde) en bovendien is de technische haalbaarheid onzeker.

Het gaat om een initiële schatting van de kosten, baten en doelbereik. Bij de verdere uitwerking van de maatregelen wordt aangesloten bij de variant met een doelbereik van 70-80procent en ingezet op innovatie. De MKBA die wordt opgesteld in de periode 2007-2008 werkt verder aan de onderbouwing, hetgeen kan leiden tot bijstelling.

Uitvoering van KRW levert aanzienlijke baten op: tot 6 miljard euro

De baten bestaan enerzijds uit welvaartseffecten die zijn uit te drukken in euro's en anderzijds uit natuurwaarden waarbij dat niet zonder meer mogelijk is [24]. Het inschatten van de welvaartseffecten van waterkwaliteitsverbeteringen staat nog in de kinderschoenen, waardoor voorzichtig met de uitkomsten moet worden omgegaan. Belangrijke positieve welvaartsbaten die uit de sMKBA naar voren komen zijn woongenot en recreatie. Voor de commerciële visserij is er sprake van negatieve baten doordat de afname van nutriënten in het water een reductie van de hoeveelheid consumptievis tot gevolg heeft. Tegelijkertijd neemt de variëteit aan vissoorten toe wat weer als positief voor de sportvisserij kan worden beschouwd. Een aantal baten kan op dit moment ook nog niet in een bedrag worden uitgedrukt vanwege onvoldoende gegevens. Het gaat dan om baten voor drinkwaterproductie en landbouw. Het onderzoek wijst uit dat de baten van een maatregelenpakket dat weinig effect heeft, neerkomen op 1 miljard euro gestandaardiseerd voor rente en inflatie³. Een maatregelenpakket dat leidt tot het bereiken van 70 tot 80 procent van de doelen, levert maximaal 6 miljard euro⁴ aan baten op. Het uitwerken van een scenario dat leidt tot het voor 100 procent bereiken van de doelen is achterwege gelaten. Dergelijke maatregelen zijn óf nog niet aanwezig óf zo duur dat ze leiden tot disproportionaliteit tussen kosten en baten. Dat de KRW behalve welvaartsbaten ook verhoging van natuurwaarden oplevert, ligt voor de hand: verbetering van de ecologische waarde van water is het doel van de KRW. Geconcludeerd kan worden dat er aanzienlijke baten zijn. De onzekerheidsmarge is echter groot.

Vooraf inrichtingsmaatregelen dragen bij aan verbetering van de ecologische kwaliteit.

Uit de sMKBA blijkt verder dat vooral inrichtingsmaatregelen bijdragen aan de verbetering van de ecologische kwaliteit. Juist bij de uitvoering van inrichtingsmaatregelen bestaan er kansen om deze te combineren met maatregelen op andere beleidsterreinen en om de kosten omlaag te brengen. Inrichtingsmaatregelen blijken bovendien de grootste maatschappelijke baten op te leveren. De verbetering van de inrichting heeft daarom de grootste prioriteit.

Ook het terugdringen van eutrofiëring levert baten op. Eutrofiëring is echter een hardnekkig probleem. Zelfs met een voortvarende aanpak zullen op veel plaatsen de resultaten pas na 2015 zichtbaar worden.

Van de meeste chemische stoffen zijn de gehalten in het oppervlaktewater zover teruggedrongen, dat er geen sprake meer is van direct zichtbare effecten op het ecosysteem. Per stof zal moeten worden bezien of haast is geboden met de aanpak, of dat de tijd kan worden genomen om met behulp van innovaties het probleem op termijn op te lossen.

---

³ Netto contante waarde

⁴ Netto contante waarde

Nederland scoort goed in de internationale vergelijking

Dit beeld sluit aan bij de positie van Nederland in de internationale vergelijking. Wat betreft de maatregelen ter bestrijding van eutrofiëring scoort Nederland hoog met de zuivering en aansluiting op de riolering. Voor wat betreft de landbouwmaatregelen uit het derde nitraatactieprogramma (Nitraatrichtlijn) [26] scoort Nederland gemiddeld. Uitvoering van dit actieprogramma is nog wel een majeure opgave. Het terugdringen van emissies door de industrie bezorgt Nederland in de internationale vergelijking eveneens een hoge score.

De KRW gaat ervan uit dat de doelen voor 100 procent worden bereikt⁵, tenzij er sprake is van disproportionele kosten. Uit de sMKBA blijkt dat als de doelen voor 70 tot 80 procent worden bereikt, de kosten en baten nog in de zelfde orde van grootte liggen. De kosten worden initieel geschat op 9,2 miljard euro en de maximale baten op 6 miljard euro. Ze zijn afgeleid van de variant 'fors' uit de strategische MKBA [38].

In 2015 of 2021, als de SGBP moeten worden bijgesteld, kunnen maatregelen die nu nog disproportioneel zijn, inmiddels door innovaties zo zijn verbeterd dat ze haalbaar worden. Vandaar dat binnen het kader van de KRW er op dit moment geen mogelijkheid is om al te besluiten tot verlaging van de doelen. Daarom is het bereiken van 70 tot 80 procent van de doelen en het bevorderen van innovaties uitgangspunt voor de verdere uitwerking.

Kabinet acht fasering noodzakelijk om doelen te bereiken en kosten te drukken

De KRW biedt expliciet de mogelijkheid om te faseren teneinde de kosten te spreiden in de tijd⁶. Gezien de totale omvang van de kosten, acht het kabinet het noodzakelijk om van die mogelijkheid gebruik te maken. Het kabinet vindt fasering ook van belang om de kosten nog verder naar beneden te brengen. De inzet is om kosten te besparen door de uitvoering van maatregelen in te passen in regulier groot onderhoud en/of aan te sluiten bij bestaande investeringsritmes en herstructureringen. Verlenging van de uitvoeringsperiode tot 2027 biedt meer ruimte voor het realiseren van dergelijke synergie-effecten. Een kostenbesparing van minimaal 1,9 miljard euro wordt mogelijk geacht en is taakstellend voor het vervolgproces. De KRW-opgave wordt daarmee verlaagd van 9,2 tot 7,3 miljard. Daarmee blijft de lastenontwikkeling redelijk en komt de kosten-batenverhouding meer in balans. Tevens biedt fasering meer ruimte voor het ontwikkelen en daarna op grotere schaal toepassen van innovaties.

In 2007/2008 zal worden nagegaan welke maatregelen in welke waterlichamen aan de orde zijn. Hierdoor zullen de kosten en de baten beter in beeld kunnen worden gebracht. Met behulp van een MKBA zal dan worden bezien of het daadwerkelijk is gelukt om de kosten naar beneden bij te stellen en of ze in evenwicht zijn met de baten.

BU: bij uitwerking van de KRW-doelen en maatregelen per waterlichaam in 2007 zal worden aangesloten bij de variant met een doelbereik van 70-80procent. Het gaat om een initiële schatting van de kosten, baten en doelbereik. De MKBA die wordt opgesteld in de periode 2007-2008 werkt verder aan de onderbouwing, hetgeen kan leiden tot bijstelling. De maatregelen worden gefaseerd tot 2027 teneinde de kosten te verlagen door het optimaal benutten van synergie. Aanvullend zal innovatie worden bevorderd om een hoger doelbereik richting 100procent mogelijk te maken. Over eventuele doelverlaging wordt pas in 2021 besloten op basis van de ervaring in de eerste twee beheerperiodes.

5.2 Ecologie: inrichting en eutrofiëring

Uit de sMKBA is gebleken dat inrichtings- respectievelijk eutrofiëringsmaatregelen het kosteneffectiefst zijn en de meeste baten opleveren. In deze paragraaf worden de maatregelen toegelicht.

---

⁵ 100procent doelbereik betekent dat de goede chemische toestand (GCT) gehaald wordt het goed ecologisch potentieel (GEP) in kunstmatig of sterke veranderde wateren wordt gehaald en de goede ecologische toestand (GET) in natuurlijke wateren.

⁶ overweging 29 in combinatie artikel 4.4 van de KRW.

Inrichtingsmaatregelen die gebiedskwaliteit bevorderen, hebben prioriteit

De onnatuurlijke inrichting van een groot deel van de watersystemen is een van de belangrijkste hinderpalen voor het bereiken van een goede ecologische toestand [40].

Een goede verbinding tussen de watersystemen en diversiteit aan habitats binnen een watersysteem is nodig voor het herstel van de ecologische waterkwaliteit.

Als gevolg van diverse ingrepen, zoals ten behoeve van aan- en afvoer van water, scheepvaart, zoetwatervoorziening en recreatie, zijn de verbindingen en sommige habitats onder druk komen te staan. Omdat de meeste ingrepen niet omkeerbaar zijn, dienen bij het bepalen van de ecologische doelen alle mogelijke en uitvoerbare inrichtings- en beheermaatregelen te worden overwogen die het effect van de ingrepen verzachten, zoals natuurvriendelijke oevers en nevengeulen. Dit betekent niet alleen dat er maatregelen in de aangewezen rijks- en regionale waterlichamen moeten worden genomen. Ook de condities in overige wateren, zoals sloten, dienen dusdanig op orde zijn, dat de ecologische doelen in de waterlichamen kunnen worden gehaald.

Inrichtingsmaatregelen dragen niet alleen bij aan het verbeteren van de waterkwaliteit, maar ook aan de gebiedskwaliteit. Optimale synergie in gebiedsgericht maatwerk ontstaat door inrichtingsmaatregelen mee te koppelen met maatregelen ten behoeve van natuur, recreatie, wateroverlast, veiligheid en scheepvaart. Neem het voorbeeld van de snoek die opgroeit tussen vegetatie in helder water en tijdelijk overstroomde oevergebieden. Hier ligt een koppeling met maatregelen voor WB21 en Ruimte voor de Rivier, waarbij water wordt vastgehouden of geborgen, of oevergebieden frequenter overstroomd wanneer ze voor de veiligheid zijn afgegraven. Ook beekherstel heeft een breed synergie-effect op vismigratie, flora en fauna, natuurbeleving en verbetering van de EHS.

De Nederlandse Delta vervult internationaal een belangrijke functie voor de visstand. Natuurlijke zoet-zoutovergangen spelen hierbij een belangrijke rol. Ze fungeren als paaigebied en kraamkamer voor vele (commerciële) vissoorten in de Noordzee en de Atlantische Oceaan en zijn de toegangspoort tot onze rivieren voor de migrerende vissoorten die in de bovenloop paaien. Per stroomgebied dient er daarom ten minste één goed functionerende zoet-zoutovergang te zijn. Verziltning als gevolg van klimaatverandering kan bedreigend zijn voor het herstel van zoet-zoutovergangen en vormt tevens een schadepost voor sectoren die van zoet water afhankelijk zijn. In 2007 zal op hoofdlijnen een verkenning plaatsvinden naar oplossingsrichtingen voor verziltning.

Na de geplande realisatie in 2007 van de vispassage bij Borgharen kunnen trekvisen alle stuwen in het stroomgebied van de grote rivieren weer passeren. Op dit moment kunnen de trekvisen via de spuilsluizen van de Haringvlietdam en de Afsluitdijk de Noordzee al redelijk goed bereiken. Met het op een kier zetten van de Haringvlietsluizen (2008) en de aanleg van een vispassage in de Afsluitdijk (2010) zal ook de stroomopwaartse passeerbaarheid sterk verbeteren. Bovendien zal bij de Haringvlietsluizen het leefgebied van sterke bedreigde vissoorten zoals de houting deels worden hersteld. Waterkrachtcentrales vormen echter nog een belemmering voor de migratie van riviertrekvisen als paling, zalm en zeeforel. Bovendien zijn er in de regionale wateren circa tienduizend stuwen en drieduizend gemalen, waar nog nauwelijks visgeleidende maatregelen zijn getroffen. Innovaties kunnen belangrijk zijn bij het bevorderen van vismigratie.

BU: om vismigratie naar ecologisch waardevolle wateren in binnen- en buitenland te bevorderen zullen de waterbeheerders in 2007 een lijst met prioritair op te heffen vismigratieknelpunten opstellen.

BU: visgeleidende maatregelen dienen, voor zover ze relevant zijn voor vismigratie, ten minste te worden gerealiseerd bij nieuw te bouwen of te verbeteren gemalen, stuwen, sluisen en waterkrachtcentrales (WKC's). Specifiek met betrekking tot de bestaande WKC's geldt bovendien de afspraak dat de aanleg van een visvriendelijke turbine verplicht is volgens het principe van de best beschikbare technologie zodra de bestaande turbine wordt vervangen. Daarnaast dienen op korte termijn bij de bestaande WKC's maatregelen te worden genomen ter bescherming van naar zee trekkende schieralen. Dit gezien de Europese concept-verordening voor het herstel van de aal. Tot slot zal in 2007 een proef met visgeleiding worden uitgevoerd bij een bestaande waterkrachtcentrale.

Koppeling sanering waterbodems aan inrichtingsmaatregelen biedt perspectief

De Decembernote 2005 geeft aan dat de sanering van waterbodems zoveel mogelijk dient te worden gekoppeld aan de (ecologische) doelen van de KRW. Inmiddels zijn hiertoe de Circulaire en bijbehorende Handleiding Sanering Waterbodems [42] gepubliceerd. Deze bieden handvatten voor een op de KRW gerichte herijking en herprioritering van het Saneringsprogramma waterbodems rijkswateren 2007-2011 [43] en de regionale saneringsprogramma's. Zo wordt bewerkstelligd dat vanuit het saneringsprogramma maatregelen worden getroffen die kunnen worden beschouwd als 'altijd goed'-maatregelen voor het behalen van de doelstellingen van de KRW.

Onderzoek naar de wijze waarop waterbodemsanering en -prioritering vanuit de ecologische doelstelling van de KRW kan worden geoptimaliseerd, loopt nog. In elk geval ligt programmatische en inhoudelijke koppeling met inrichtingsmaatregelen voor de hand. Het ecologische rendement kan immers worden vergroot door waar mogelijk en zinvol de saneringsmaatregelen met het oog op de vereiste gebiedskwaliteit te combineren met inrichtingsmaatregelen en omgekeerd.

Bij de aanpak van eutrofiëring hebben brongerichte maatregelen prioriteit

Voor de KRW is de ecologie leidend. Eutrofiëring wordt daar aangepakt waar dit probleem (mede)beperkend is voor de ecologische kwaliteit. Alle waterbeheerders hanteren bij de aanpak de volgende prioriteitsvolgorde:

1. Brongerichte aanpak. Het gaat dan om mestbeleid, maatregelen in de waterketen (bronaanpak, rioleringsmaatregelen en aanpak van RWZI's en overstorten). Deze aanpak moet ook gelden voor bronnen in het buitenland. Het recent in verband met de uitvoering van de Nitraatrichtlijn gewijzigde mestbeleid zal leiden tot gestage reductie van de emissies van stikstof en fosfaat. Dit generieke beleid is vooralsnog niet afdoende om de KRW-doelen op de langere termijn te halen. De Strategische MKBA geeft aan dat er tot dusver onvoldoende kosteneffectieve maatregelen beschikbaar zijn. Daarom kan nu niet verantwoord worden besloten tot aanvullende generieke maatregelen. Innovatieve en kosteneffectieve maatregelen zijn gewenst. Het rijk neemt het initiatief tot een nadere verkenning van hoe Nederland op een optimale en integrale wijze maatregelen kan nemen om de doelen tussen 2015 en 2027 te bereiken. Regio en de sector worden uitgenodigd deze verkenning samen met het rijk voor te bereiden en uit te voeren.
2. Effectgerichte aanpak van nalevering. Hierbij wordt allereerst gedacht aan de aanpak van fosfaatlekkende gronden door uitmijnen of fixeren, en aan baggeren van eutrofe waterbodems. Waterbodems zijn een bron van nalevering van zowel stikstof als fosfaat. De waterbodems worden opgeladen door de te hoge gehalten in het oppervlaktewater. Wanneer de bronnen voldoende zijn gesaneerd, kan het verwijderen van eutrofe bagger zorgen voor het sneller bereiken van de doelen, vooral in hydrologisch geïsoleerde gebieden.
3. Structurele aanpak van het watersysteem op inrichtingsniveau. Inrichtingsmaatregelen kunnen positief bijdragen aan de ecologische kwaliteit, denk aan maatregelen gericht op het herstel van habitats en het wegnemen van hindernissen op migratieroutes. Zo zijn er ook inrichtingsmaatregelen die de eutrofiëring verminderen. Het vasthouden van water in polders kan stikstofverwijdering bevorderen en zo belasting van grotere waterlichamen voorkomen. Het effect wordt versterkt als het water wordt vastgehouden in plas-drasbermen met riet. Er wordt al volop ingezet op deze maatregelen. De maatregelenpakketten kondigen zo'n 2000 km beekherstel en 1000 km natuurvriendelijke oevers aan.
4. Structurele beheersmaatregelen: visstandbeheer, aangepast onderhoud. Deze effectgerichte maatregelen, bijvoorbeeld het wegvangen van brasem, vinden incidenteel plaats en altijd aanvullend aan brongerichte maatregelen.

Mestbeleid

BU: De aanpak van nutriënten voor de SGBP 2009-2015 bestaat uit vijf pijlers:

1. Realiseren en vasthouden van fosfaatevenwichtsbemesting in 2015.
2. Voldoen aan de norm van 50 mg nitraat in het grond- en oppervlaktewater in 2009 en handhaven van de generieke inzet na 2009.
3. Aanpak van emissies van stikstof en fosfaat in de glastuinbouw.

- 4. Innovatieve pilots gericht op het kosteneffectief bereiken van doelen in de periode 2015-2027.**
- 5. Afstemming tussen KRW-nutriëntenormen en doelen van natuurbeleid.**

Met deze aanpak wordt een ambitieus én realistisch programma neergezet. Het sluit naadloos aan op het bestaande beleid, de investeringen die de land- en tuinbouwsector de afgelopen jaren al in milieuzorg heeft gedaan én biedt een stevige basis voor zowel de periode tot 2015 als de periode 2015-2027.

Ad 1. Realiseren en vasthouden van fosfaatevenwichtsbemesting in 2015

In de regionale wateren blijkt de fosfaatconcentratie vaak de bepalende factor voor eutrofiëring. De landbouwsector zet met het realiseren van fosfaatevenwichtsbemesting in 2015 een grote stap in de richting van emissiereductie naar het milieu. Naar verwachting zal dit evenwel slechts leiden tot een beperkte vermindering van de fosfaatbelasting (ca. 5procent) in 2030 van de regionale oppervlaktewateren t.o.v. de huidige situatie [44] [45]. De evaluatie van de Meststoffenwet in 2007 wordt benut om te bepalen hoe Nederland het beste stapsgewijs naar evenwichtsbemesting kan toegroeien.

Ad 2. Voldoen aan de 50 mg-norm voor nitraat in het oppervlaktewater en bovenste grondwater

Voor de eutrofiëring van kustwateren en zee is stikstof de kritische factor. Het mestbeleid bepaalt dat de bemestingsnormen in 2009 gericht zijn op het realiseren van de 50 mg-norm voor nitraat in het oppervlaktewater en het bovenste grondwater. Hiermee voldoet Nederland aan de Nitraatrichtlijn. De evaluatie van de Meststoffenwet in 2007 zal uitsluitsel geven over welke verdere maatregelen Nederland moet nemen om de 50 mg-norm binnen de afgesproken termijn te realiseren. Gezien de belangrijke betekenis van deze inspanning voor het terugdringen van de stikstofvrachten uit de landbouw, is het zaak om deze generieke inzet van de sector in de huidige vorm ná 2009 te handhaven.

Ad 3. Aanpak emissies van stikstof en fosfaat in de glastuinbouw

Recent hebben de stuurgroep van het convenant Glastuinbouw en Milieu (Glami) en de sector glastuinbouw het startsein gegeven voor het project 'Invulling emissieaanpak glastuinbouw'. Doel van het project is de emissies van stikstof en fosfaat door de glastuinbouw te beperken, onder andere door te werken aan innovaties op het gebied van een emissieloze kas. De nieuwe emissieaanpak zal leiden tot een wijziging van het Besluit Glastuinbouw per 1 januari 2009.

Ad 4. Innovatieve pilots gericht op het kosteneffectief bereiken van doelen in de periode 2015-2027

Om het volledig bereiken van de KRW-doelen op langere termijn (2015-2027) mogelijk te maken, zijn pilots nodig:

- fosfaatlekkende gronden. Fosfaatlekkende gronden zijn ontstaan als gevolg van historische overbemesting en kunnen sterk bepalend zijn voor de lokale oppervlaktewaterkwaliteit);
- gebieden waar de 50 mg-norm nitraat ontoereikend is voor de benodigde waterkwaliteit;
- stikstofvrachten naar kust en zee.

Vooralsnog wordt gedacht aan de drie typen innovatieve pilots die zullen worden benut voor het vaststellen van de wenselijke ecologische kwaliteit en de haalbaarheid en betaalbaarheid van maatregelen:

- Innovaties waarbij primair kennisontwikkeling van belang is en gezocht wordt naar maatregelen per bedrijf (bijvoorbeeld nieuwe bedrijfssystemen voor intensieve teelten op zandgrond), cultuurtechnische maatregelen (nieuwe typen drainage, akkerrandenbeheer) en civieltechnische maatregelen (inrichtingsmaatregelen).
- Vernieuwingen waarbij kennisontwikkeling primair in het teken staat van te optimaliseren kosteneffectiviteit. Deze pilots zullen sterker dan de voorgaande worden gekoppeld aan de praktijk.
- Aan de slag gaan met beproefde maatregelen op vooral vrijwillige basis (draagvlak creëren en initiatieven belonen). Deze pilots worden nagenoeg geheel gekenmerkt door praktijktoepassingen; kennisontwikkeling en optimalisering van kosteneffectiviteit zijn minder aan de orde is.

De pilots hebben een looptijd tot minimaal 2015. Het rijk, de regionale waterpartners en de sector zullen de opgedane kennis en praktijkervaring vooral benutten bij het uitvoeren van maatregelen in de

looptijd van de tweede SGBP (2015-2021). Het rijk verkent de mogelijkheid om al in 2007/2008 te starten met de pilots en dan aan te sluiten bij de verkenningen van de regio en het onderzoek naar mogelijke maatregelen dat de land- en tuinbouwsector momenteel tezamen met de Unie van Waterschappen uitvoert. Specifieke maatregelen die al voor 2015 voldoende kosteneffectief en beproefd blijken te zijn, kunnen eerder worden toegepast.

BU: het kabinet wil innovatie bevorderen op het gebied van nutriënten. Daarvoor worden pilots geprogrammeerd gericht op innovatie om nu nog disproportionele maatregelen op het gebied van landbouw en zuivering te kunnen vervangen door kosteneffectieve maatregelen. Op grond van de ervaring worden voor 2015 (tweede SGBP) beslissingen genomen over deze innovatieve maatregelen. Specifieke maatregelen die al voor 2015 voldoende kosteneffectief en beproefd blijken te zijn, kunnen eerder worden toegepast.

5. Afstemming tussen KRW-nutriëntennormen en doelen van natuurbeleid.

Een van de thema's die bij de implementatie van de KRW veel aandacht vragen, is de afstemming met Natura 2000. Er zijn procesafspraken gemaakt zowel op rijks- als regionaal niveau over de nadere afstemming voor de beheersplannen.

BU: Natura 2000-gebieden, waar de effecten van het mestbeleid in 2015 mogelijk niet toereikend zijn voor de waterkwaliteitsdoelen, zullen extra aandacht krijgen in de pilots.

RWZI's /afvalwaterketens worden verbeterd als ze een belangrijke oorzaak zijn van onvoldoende ecologische kwaliteit van een waterlichaam

Nederland voldoet aan de EU-richtlijn Stedelijk Afvalwater. Daarom zal in de periode 2009-2015 terughoudend worden omgegaan met aanvullende zuivering. Aanvullende maatregelen voor RWZI's en/of de afvalwaterketens zijn aan de orde wanneer deze een belangrijke oorzaak zijn van het niet volledig bereiken van de doelen. Daarbij worden maatregelen in de gehele afvalwaterketen, dus de zuivering, de riolering en de bronnen, in beschouwing genomen. Daarnaast zal ook het effect op het zuiveringsstrib bij de afweging van maatregelen moeten worden betrokken. Aanvullende maatregelen worden genomen als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan: (1) de ecologische kwaliteit van het ontvangende (of stroomafwaarts gelegen) waterlichaam inclusief het mariene milieu⁷ voldoet niet; (2) dit komt door stikstof en/of fosfaat, of een prioritair of overige stof waarvan ter plekke is vastgesteld dat die effect heeft op de ecologie; (3) de RWZI/afvalwaterketen levert een belangrijke bijdrage (vergeleken met andere bronnen); (4) aanvullende maatregelen in de RWZI/afvalwaterketen, al dan niet in combinatie met andere maatregelen, leidt tot het bereiken van de doelen.

BU: aanvullende maatregelen voor de RWZI/afvalwaterketen zijn aan de orde als aan de volgende voorwaarden wordt voldaan: (1) de ecologische kwaliteit van het ontvangende (of stroomafwaarts gelegen) waterlichaam inclusief het mariene milieu voldoet niet; (2) dit komt door stikstof en/of fosfaat, of een prioritair of overige stof waarvan ter plekke is vastgesteld dat die effect heeft op de ecologie; (3) de RWZI/afvalwaterketen levert een belangrijke bijdrage (vergeleken met andere bronnen); (4) aanvullende maatregelen in de RWZI/afvalwaterketen, al dan niet in combinatie met andere maatregelen, leidt tot het bereiken van de doelen.

Als op basis van het bovenstaande wordt geconcludeerd dat aanpak nodig is, wordt ingezet op het bereiken van een zo breed mogelijk scala aan doelen. Een mooi voorbeeld zijn de voorgenomen maatregelen voor RWZI's om de waterkwaliteit en ecologie van het Gooi- en Eemmeer te verbeteren. Voor de verbetering van RWZI's/afvalwaterketen worden maatregelen geselecteerd die niet alleen de emissies terugdringen van de stof die de problemen veroorzaakt, maar ook van andere eutrofiërende, prioritair of overige stoffen. De waterschappen geven in de SGBP aan welke RWZI's/afvalwaterketens die aan de bovengenoemde voorwaarden voldoen in de periode tot 2015 pilotsgewijs worden aangepakt. Daarbij wordt expliciet rekening gehouden met de mogelijkheid om de kosten te combineren met investeringen in bijvoorbeeld uitbreiding of vervanging. Kosteneffectieve innovaties en nieuwe zuiveringstechnieken kunnen ertoe leiden dat meer doelen worden bereikt. Daarnaast kunnen innovaties een belangrijke bijdrage leveren aan het implementeren van maatregelen die zijn gericht op de aanpak van diffuse verontreinigingen in de afvalwaterketen.

---

⁷ gelet op KRW, artikel 1, 3^e en 4^e bullet

Gemeenten hebben de regie over de afvoer van regenwater

Of sanering van riooloverstorten nodig is, hangt af van de ecologische toestand van ontvangende waterlichamen. Hierbij gelden dezelfde criteria als voor de hierboven vermelde aanpak van RWZI's/afvalwaterketens. Bij deze aanpak bepaalt de gemeente in samenspraak met het waterschap conform de Wet gemeentelijke watertaken welke maatregelen worden genomen. De keuze om verhard oppervlak af te koppelen dan wel de bergingscapaciteit van het bestaande rioolstelsel te vergroten via bijvoorbeeld extra randvoorzieningen, hangt af van de kosteneffectiviteit, de gewenste waterkwaliteitsverbetering en van de mogelijkheid om hiermee wateroverlast door overvloedige regenval te voorkomen. Ook bij vervanging van riolering moet de afweging worden gemaakt of afkoppelen een goed alternatief is. Voor een goede beoordeling van de mogelijkheden tot afkoppeling is het noodzakelijk om onderscheid te maken tussen het rechtstreeks infiltreren van het afgekoppelde regenwater in stedelijk oppervlaktewater of in het grondwater. Bij het rechtstreeks lozen op het stedelijk oppervlaktewater wordt op grond van huidige inzichten afkoppelen ter verbetering van de waterkwaliteit niet kosteneffectief geacht. Onder verantwoordelijkheid van het ministerie van VROM, voortvloeiend uit de Toekomstagenda Milieu [15], wordt gewerkt aan een systematiek die gemeenten kunnen gebruiken als hulpmiddel bij het bepalen van kosten en baten.

Het buitenland bepaalt grotendeels de waterkwaliteit van de grote rivieren

Buitenlandse vracht bepaalt voor 70 tot 80 procent de waterkwaliteit van de grote rivieren en de grote wateren waarin de rivieren uitstromen [46]. Daarnaast levert atmosferische depositie een substantiële bijdrage in de grote wateren (zoals IJsselmeer, Zeeuwse Delta, Waddenzee, Noordzee). De kwaliteit van de kleinere wateren, meren en plassen wordt daarentegen vrijwel volledig bepaald door binnenlandse belastingen. De grote buitenlandse belasting is deels te verklaren uit het feit dat het stroomgebied van de Rijn, Maas en Schelde in het buitenland ongeveer zeven keer groter is dan in Nederland. Vooral voor de Maas en de Schelde geldt verder dat de bovenstroomse lidstaten nog niet voldoen aan de Richtlijn Stedelijk Afvalwater óf deze niet landsdekkend hebben geïmplementeerd, wat Nederland wél heeft gedaan. In de internationale stroomgebiedcommissies blijft Nederland onverminderd ijveren voor reductie van de buitenlandse belasting. Wallonië bouwt nu in het Maasstroomgebied RWZI's voor de grote agglomeraties; naar verwachting leidt dit tot een aanzienlijke emissiereductie.

BU: Nederland blijft onverminderd inzetten op reductie van buitenlandse belasting door afstemming bovenstrooms en door gericht eigen inspanningen op het gebied van emissiereductie zichtbaar te maken.

5.3 Chemie: prioritair stoffen en overige stoffen

Voor het bereiken van de doelen van een KRW is een mix van alle maatregelen nodig om de inrichting van het watersysteem te verbeteren en om de verontreiniging te verminderen. In deze paragraaf komt het verminderen van verontreinigingen oftewel het verbeteren van de chemische kwaliteit aan de orde.

Voorstel voor KRW-dochterrichtlijn prioritair stoffen verandert opgave

Op 19 juli 2006 is het officiële voorstel voor de KRW-dochterrichtlijn prioritair stoffen verschenen [17]. Het voorstel bevat normen voor de 33 prioritair stoffen en voor acht andere reeds eerder op Europees niveau gereguleerde stoffen. De mogelijkheden van de KRW tot fasering en het verlagen van doelen komen niet terug in het voorstel. Dit betekent een ongewenste aanscherping van de KRW. Nederland zet dan ook in op een aanpassing van dit voorstel zodat fasering en het verlagen van doelen ook voor prioritair stoffen mogelijk blijft.

BU: Nederland zet in op een aanpassing van het voorstel voor de KRW-dochterrichtlijn prioritair stoffen, zodat fasering en verlagen van doelen ook voor prioritair stoffen mogelijk blijft.

In het officiële voorstel zijn enkele normen veranderd ten opzichte van eerder vrijgegeven onofficiële versies. Ook worden nu normen voor concentraties in biota genoemd en is expliciet gemaakt dat de trends van prioritair stoffen in zowel dieren als in sediment niet mogen toenemen. De veranderde normen die als resultaatsverplichting worden voorgesteld hebben – zoals zich nu laat aanzien – grote gevolgen voor de omvang van de opgave voor prioritair stoffen. Zo werden lood en nikkel tot voor kort gezien als probleemstoffen. In het officiële voorstel zijn de normen voor lood en nikkel echter veel soepeler dan voorheen. Een quick-scan waarin waterkwaliteitsgegevens zijn getoetst aan de normen

uit het officiële voorstel, laat zien dat beide metalen in de rijkswateren overal voldoen aan de normen [. Omgekeerd wordt voor andere stoffen de opgave groter. Uit diezelfde quick-scan blijkt dat een aangescherpte somnorm voor PAK's⁸ tot meer overschrijding in regionale wateren leidt. Indien deze normen inderdaad resultaatsverplichtingen worden en de vrijstellingsmogelijkheden van de KRW niet gelden, tekent zich een dreigend beeld van de opgave af.

Voor de rijkswateren geldt dat voor cadmium, een aantal PAK's, tributyltin en diuron op één of meer locaties in zoet, zout of overgangswater normoverschrijdingen te zien zijn. Voor de drinkwaterwinning is ook de stof isoproturon een groot knelpunt (90procent afkomstig uit buitenland). Deze stoffen vormen ook in de regionale wateren ook vaak een probleem. Daarnaast zijn in de regionale wateren overschrijdingen gevonden van de normen voor een groter aantal PAK's, endosulfan, isoproturon, pentachloorbenzeen, nonylfenol en octylfenol en drins. Over de metalen in de regionale wateren kan nog geen harde uitspraak worden gedaan doordat de benodigde volgens de KRW-meetmethode gemeten waterkwaliteitsgegevens nog niet beschikbaar zijn.

Voor zover beschikbare meetgegevens dat laten zien, komt uit de nieuwe eisen voor biota en sediment mogelijk een extra opgave voort. Daar er momenteel nog weinig recente meetgegevens verwerkt zijn, kan hieruit nog geen harde conclusie worden getrokken. De KRW-monitoringsprogramma's [46] zijn dit najaar aangepast aan de KRW-vereisten. In 2007-2008 komen hiervan de meetgegevens beschikbaar.

Voor overige en stroomgebiedrelevante stoffen worden normen opgesteld die KRW-proof zijn

Naast de prioritaire stoffen hebben de waterkwaliteitsbeheerders conform de KRW voorlopige 'overige stoffen' aangewezen voor hun beheersgebied. Dit is gebeurd op basis van daadwerkelijk gemeten of met behulp van *expert judgement* voorspelde normoverschrijdingen⁹. Voor deze stoffen moeten nationaal normen worden vastgesteld¹⁰ en ze moeten naast de prioritaire stoffen worden gemeten in het KRW-monitoringsprogramma. Op het niveau van de internationale stroomgebieden zijn de zogenoemde stroomgebiedrelevante stoffen geselecteerd. (zie Hoofdstuk 2.2)

Uiteindelijk wordt op basis van de meetgegevens die de KRW-monitoringsprogramma's in 2007 en 2008 opleveren 'definitief' beoordeeld welke overige stoffen relevant zijn. Voor deze stoffen en voor de stroomgebiedrelevante stoffen wordt een norm in de *AMvB monitoring en doelstelling* opgenomen die KRW-proof is (zie Hoofdstuk 8.1). Bij de stroomgebiedrelevante stoffen gaat het bijvoorbeeld om PCB's, een aantal gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen zoals koper en zink. Overige stoffen kunnen gewasbeschermingsmiddelen, (dier)geneesmiddelen en hormoonverstorende stoffen zijn.

Aanpak van prioritaire en overige stoffen

BU: Nederland kiest voor voortzetting van vigerend brongericht beleid en daarnaast voor een pragmatische, haalbare en betaalbare aanpak van stoffen in de vorm van:

1. 'geen achteruitgang';
2. uitvoering van communautaire maatregelen;
3. generieke maatregelen/instrumentarium;
4. gerichte lokale/regionale aanpak daar waar stoffen aanwijsbaar tot verminderde ecologische kwaliteit leiden

Ad 1 'geen achteruitgang'

Nederland kiest voor een pragmatische, haalbare en betaalbare aanpak van stoffen op basis van het KRW principe 'geen achteruitgang'. Daarbij is uitgegaan van het al in de decemhernota 2005 aangegeven beginsel dat vermindering van de kwaliteit binnen een kwaliteitsklasse geen achteruitgang is. Dit principe is nu nader uitgewerkt in leidraden over de KRW en vergunningverlening alsmede over de gevolgen van de KRW voor fysieke projecten in en om waterlichamen [47][48].

---

⁸ Benzo(g,h,i)peryleen en indeno (1,2,3) pyreen

⁹ Toetsing aan MTR of ad-hoc MTR.

Ad 2 uitvoering van communautaire maatregelen

De opgave voor prioritair stoffen bestaat behalve uit het voldoen aan het principe ‘geen achteruitgang’, ook uit het voldoen aan de normen én aan de verplichting om de lozingen, verliezen en emissies progressief te verminderen. Voor de prioritair gevaarlijke stoffen is er tevens de plicht tot uitfasering.

De Commissie doet in het voorstel voor een dochterrichtlijn prioritair stoffen geen voorstellen voor beheersingsmaatregelen op communautair niveau. De Commissie licht deze keuze toe in de begeleidende Mededeling [51]: de Commissie is van mening dat er inmiddels voldoende Europese regelgeving in de diverse (stoffen)dossiers tot stand is gekomen waarmee de lidstaten de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water en van voorliggend voorstel kunnen realiseren; desgewenst kunnen de lidstaten deze Europese maatregelen combineren met aanvullende nationale maatregelen. Hoewel er valt te twisten over de vraag of er momenteel reeds een compleet communautair maatregelenpakket beschikbaar is, gunt Nederland de Commissie voorsnog het voordeel van de twijfel.

Nederland blijft voorstander van bronbeleid, maar pleit daarbij wel voor maatwerk.

Om deze redenen wordt voorgesteld dat Nederland pas zal pleiten voor communautaire beheersmaatregelen als nut, noodzaak en wenselijkheid is aangetoond. Nederland zal allereerst onderzoek doen naar de mogelijkheden en het nut van de aanpak van een specifieke stof. Hierbij wordt ook onderzocht of aanvullende maatregelen op communautair niveau voor Nederland gunstig uitwerken. E.e.a is aangetoond inzake communautaire maatregelen die zullen bijdragen aan de haalbaarheid van de voorgestelde PAK-normen (productbeleid, roetfilters voor auto's).

Voor uitfasering van prioritair gevaarlijke stoffen komt geen specifiek nationaal beleid, maar wordt aangesloten bij communautair beleid.

Ad 3 generieke maatregelen

Volgens de zomernote's van de deelstroomgebieden is de kans om de doelen voor chemie met regionale maatregelen te halen, zeer beperkt. De aanpak van de chemische opgave is dan ook vooral een kwestie van generiek beleid en generieke maatregelen. Daar horen ook maatregelen bij die regionaal en lokaal maatwerk mogelijk maken. De aanpak moet zich vooral richten op prioritair en overige stoffen die in rijkswateren en regionale wateren tot normoverschrijding leiden. Voor gewasbeschermingsmiddelen, koper en zink, en (dier)geneesmiddelen is de volgende aanpak voorzien:

gewasbeschermingsmiddelen

Het rijk stelt een beslismodel ter beschikking van het College Toelating Bestrijdingsmiddelen (CTB) waardoor bij de toelating ook de effecten van een gewasbeschermingsmiddel op de drinkwaterkwaliteit worden meegenomen. Ook komt er in de periode 2007-2009 een herzien beoordelingsstelsel voor de risicobeoordeling van waterorganismen. Deze beslismodel wordt gebruikt voor de herbeoordeling van bestaande middelen indien blijkt dat de actieve stof normoverschrijdend in het oppervlaktewater wordt aangetroffen. De aanpak van middelen die de bestaande waterkwaliteitsnormen en het drinkwatercriterium blijven overschrijden, wordt gezien de goede ervaringen met het project ‘Schone bronnen’ selectief en aangescherpt gericht op knelpunten. Voor het behoud van een breed middelenpakket is het van essentieel belang dat de agrarische sector voorkomt dat actieve stoffen van gewasbeschermingsmiddelen stroomgebiedrelevant worden. Daarnaast blijft ook inzet van het handhavingsinstrumentarium nodig gezien het feit dat ook normoverschrijdingen van al verboden middelen worden gevonden.

Het Rijk gaat de mogelijkheden van certificeren van het toepassen van bestrijdingsmiddelen op verhardingen onderzoeken [52] rekening houdend met het nieuwe wetsvoorstel Gewasbeschermingsmiddelen en biociden). Het CTB wordt gevraagd om de terminologie van de gebruiksvoorschriften te uniformeren, zodat er meer duidelijkheid komt over de vraag welke middelen wel of niet zijn toegestaan op verhardingen in beschermde gebieden. Recent onderzoek heeft aangetoond dat onkruid op verhardingen ook zonder, of met een zeer beperkte inzet van chemische middelen technisch en economisch verantwoord valt te bestrijden [53]. Het rijk zal met de waterpartners afspraken maken over de implementatie begin 2007 van de overige aanbevelingen uit dit onderzoek. Waar het rijk opdrachtgever is, zal het gebruik van chemische onkruidbestrijdingsmiddelen zoveel mogelijk worden beperkt.

koper en zink

Het bestaande rijksbeleid voorziet niet in *nationale* regels voor het toepassen van koper en zink in de bouw of in bijvoorbeeld vangrails. Wel maakt het rijk het mogelijk om, in het kader van het preventiebeleid, plaatselijk eisen te stellen aan emissies naar het oppervlaktewater van koper en zink uit metalen die in de bouw worden toegepast. Als het rijk opdrachtgever is van (bouw)werken, is het streven de emissies van deze metalen te beperken.

Voorts bevordert Nederland in Europees verband eenduidige normstelling wat betreft de emissies van koper en zink.

Koper en zink zijn in het verleden via dierlijke mest in de bodem terechtgekomen en spoelen nu, ondanks een sterke daling van het gehalte in het veevoer, nog steeds via het grondwater uit naar het oppervlaktewater. Nog steeds wordt landbouwgrond via dierlijke mest met koper en zink belast. Verder blijkt uit onderzoek van het Centrum voor Landbouw en Milieu dat 45 procent van het koper in de mest afkomstig is van koperbaden voor de ontsmetting van hoeven in de melkveehouderij [51]. Het residu van deze baden mag niet op de bodem of het water worden geloosd, maar moet als chemisch afval worden afgevoerd. In de praktijk wordt het residu vaak vermengd met mest. In het kader van het project Duurzaam Bodemgebruik in de Landbouw zal deze problematiek worden aangepakt. LTO Nederland maakt hiertoe een meerjarenprogramma.

Veevoer als bron van koper en zink is vooral relevant in de intensieve varkenshouderij. In de landbouwsector gelden Europees geharmoniseerde normen voor het maximale gebruik van koper en zink in diervoeders. Dit is belangrijk voor het bereiken van de KRW-doelen in Nederland. Het rijk zal in overleg met de sector onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor het verder reduceren van het gebruik van koper en zink en andere relevante zware metalen in diervoer. Over de resultaten zal in het uitvoeringsprogramma Toekomstagenda Milieu worden gerapporteerd.

(dier)geneesmiddelen

Om mogelijke negatieve gevolgen voor de ecologische kwaliteit en de drinkwaterproductie te voorkomen, zal het rijk eind 2006, begin 2007 een onderzoeks- en maatregelenprogramma voor de emissiereductie van (dier)geneesmiddelen presenteren [52]. Gerichte aanpak van bekende probleemstoffen zoals hormonen (met name de anticonceptiepil) en röntgencontrastmiddelen, ligt voor de hand, evenals generieke emissiereductie van (dier)geneesmiddelen. Dit omdat langetermijneffecten van deze biologische actieve stoffen op de ecologische kwaliteit moeilijk zijn uit te sluiten.

Ad 4 gerichte lokale/regionale aanpak als stoffen aanwijsbaar tot verminderde ecologische kwaliteit leiden

Alleen als er sprake is van specifieke lokale oorzaken van normoverschrijding kan aanvullend aan communautaire en generieke maatregelen een lokale/regionale aanpak nodig zijn. Het rijk past hiertoe de regelgeving over lozingen¹¹ zodanig aan, dat waar de lokale milieukwaliteit dit vraagt kan worden ingegrepen. Dit kan door middel van maatwerkvoorschriften binnen de algemene regels. Als communautaire en generieke maatregelen naar verwachting op termijn tot het bereiken van de doelen leiden, zijn geen regionale maatregelen nodig.

Verder geldt dat een *curatieve* aanpak van lokale normoverschrijding alleen gewenst is als dit daadwerkelijk tot verbetering van de ecologische kwaliteit leidt. Dit hangt onder andere samen met de biologische beschikbaarheid van de verontreiniging. Verontreinigende stoffen kunnen in verschillende vormen aanwezig zijn in oppervlaktewater: in opgeloste vorm, maar ook gebonden in complexen of aan in oppervlaktewater voorkomende deeltjes. De verschillende vormen of de mate van gebondenheid bepalen mede of en in hoeverre een stof biologisch beschikbaar is. Alleen dat deel van een verontreinigende stof in oppervlaktewater dat biologisch beschikbaar is, kan een toxisch effect veroorzaken. Dit aspect is belangrijk omdat bijvoorbeeld metalen en PCBs en PAKs in het water vaak beperkt biologisch beschikbaar zijn. Daarnaast geldt dat een beperkte overschrijding van de norm niet tot acute problemen in het systeem leidt. De aanpak van normoverschrijding is in dergelijke gevallen dan ook niet altijd urgent. In 2007 zal worden bepaald hoe biologische beschikbaarheid wordt meegenomen in de normtoetsting.

---

¹¹ betreft Besluit lozing afvalwater huishoudens, Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer, Besluit lozing afvalwater buiten inrichtingen en aanpassing van de Wm

Een *curatieve* aanpak door bijvoorbeeld baggeren, levert soms weinig ecologisch rendement op. In zo'n geval moet een afweging worden gemaakt tussen de te maken kosten en het te verwachten ecologisch rendement. Het officiële voorstel voor de KRW -dochterraichtlijn prioritaire stoffen staat expliciet toe rekening te houden met biologische beschikbaarheid. Het is overigens nadrukkelijk niet de bedoeling dat het toetsen op biologische beschikbaarheid leidt tot versoepeling van het *preventieve* brongerichte milieubeleid. Ook moet worden voorkomen dat verspreiding van sediment elders tot problemen leidt, zoals is gebeurd met vervuild sediment uit Duitsland dat in Nederland tot normoverschrijding leidde¹². De Internationale Rijncommissie (ICBR) werkt aan een sedimentmanagementplan. Door *hotspots* met name te noemen, kan een basis worden gelegd voor het verwijderen van sterk verontreinigd sediment uit het watersysteem.

5.4 Chemie: grondwater

Eind 2008 moeten de drempelwaarden voor grondwater zijn vastgesteld

De KRW [2] en de Grondwaterrichtlijn [16] vereisen dat het grondwater zowel in kwalitatief als kwantitatief opzicht in een goede toestand verkeert. Voor de beoordeling van de chemische toestand van grondwaterlichamen worden Europese kwaliteitsnormen en nationale drempelwaarden gehanteerd. Daarnaast moeten significant stijgende tendensen van verontreinigingen tijdig worden omgebogen. Uiteindelijk mag de grondwatertoestand niet zodanig zijn dat ofwel de toestand van het oppervlaktewater ofwel de toestand van de natte natuur (terrestrische ecosystemen) ofwel functies zoals drinkwaterwinning nadelig worden beïnvloed. Voor nitraat, gewasbeschermingsmiddelen en biociden worden in de Grondwaterrichtlijn kwaliteitsnormen vastgelegd. De lidstaten moeten zelf drempelwaarden afleiden, voor die verontreinigende stoffen die maken dat grondwaterlichamen het risico lopen niet de status van een Goede Chemische Toestand te bereiken. In 2007 zal in Europees verband de werkwijze voor de afleiding van drempelwaarden worden afgestemd en vastgelegd in een Europese richtsnoer. Eind 2008 moeten de lidstaten de drempelwaarden voor het eerst hebben vastgesteld.

BU: eind 2008 moeten de drempelwaarden voor grondwater zijn vastgesteld. Zolang die niet beschikbaar zijn, wordt op basis van achtergrondwaarden een inschatting gemaakt van de te nemen maatregelen. Zodra de drempelwaarden zijn vastgesteld, zullen de maatregelen hierop worden toegesneden.

Generieke grondwaterbeschermingsmaatregelen

Het nationale grondwaterbeschermingsbeleid omvat het preventieve bodembeleid, het bodemsaneringsbeleid, het duurzaam-bodemgebruikbeleid en het grondwaterbeschermings(gebieden)beleid.

Preventief bodembeleid

Bij het preventief bodembeleid staat een brongerichte aanpak centraal, met als doel bodemverontreiniging- en aantasting zoveel mogelijk te voorkomen. De opgave is uiteindelijk de chemische doelstellingen te realiseren voor nutriënten (stikstof en fosfaat), gewasbeschermingsmiddelen, zware metalen, toxische stoffen veroorzaakt door historische bodemverontreinigingen en zoutwaterintrusie.

Nutriënten: met, het op het Derde Actieprogramma Nitraatrichtlijn [26] gebaseerde mestbeleid, zal worden voldaan aan de norm van 50 mg/l nitraat in het diepere grondwater. Waar hogere concentraties worden aangetroffen of lagere concentraties gewenst zijn, bijvoorbeeld vanwege de belasting van het oppervlaktewater, zullen aanvullend gebiedsgerichte maatregelen moeten worden genomen.

Gewasbeschermingsmiddelen: het generieke gewasbeschermingsmiddelenbeleid zal rekening houden met de resultaten van de door de provincies uitgevoerde nulmetingen in 2006. Deze laten zien dat verspreid over Nederland normoverschrijdende concentraties (0,1 microgram/l) gewasbeschermingsmiddelen worden aangetroffen. Het bestaande beleid, gecombineerd met strikte handhaving van de regels, moet op termijn leiden tot het halen van de norm in het diepere grondwater. Vervolgmetingen in 2007 en later zullen dit beeld moeten bevestigen.

---

¹² Iffesheim/Hexachloorbenzeen-problematiek

BU: als risicovolle gewasbeschermingsmiddelen worden aangetroffen, worden de oorzaken daarvan met voorrang onderzocht. Voor de te nemen maatregelen wordt aangesloten bij de evaluatie Duurzame Gewasbescherming.

Voor zover bij kwetsbare winningen in grondwaterbeschermingsgebieden niet wordt voldaan aan de kwaliteitsnorm is een strenger, gedifferentieerd toelatingsbeleid nodig, dat zonodig het gebruik van de betreffende gewasbeschermingsmiddelen in deze gebieden verbiedt.

Zware metalen: verhoogde concentraties in het grondwater op een diepte van 10 meter komen vooral voor in het zuiden van het land. De geringe verhogingen die elders worden aangetroffen zijn veelal gerelateerd aan de natuurlijke achtergrondconcentraties, maar kunnen ook zijn veroorzaakt door verzuring. Om toename van zware metalen in het grondwater te voorkomen, liggen maatregelen die zijn gericht tegen verzuring en zware metalen in kunstmest en dierlijke mest het meest voor de hand.

Zoutwaterintrusie: in Nederland vindt geen grootschalige zoutwaterintrusie plaats. Regionale veranderingen in het zoet-zoutgrensvlak treden langzaam op. Maatregelen zijn daarom niet nodig. De gegevens om dit te onderbouwen worden momenteel bij elkaar gebracht. Lokaal kunnen wel veranderingen optreden door (historische) ingrepen in het watersysteem. Het beleid van de kustprovincies is gericht op het tegengaan van zoutwaterintrusie en het behouden van specifieke zoutwatergevoelige natuur.

Gebiedsgerichte aanpak van omvangrijke verontreinigingen in industrieel en stedelijk gebied.

In industriële en stedelijke gebieden worden vaak grootschalige en complexe verontreinigingen aangetroffen die zich decennialang in het grondwater hebben verspreid. Afzonderlijke gevallen van bodemverontreiniging hebben zich gemengd en verspreid tot op grote diepte. Daardoor is het nauwelijks meer mogelijk om één partij aansprakelijk te stellen voor het saneren van een afzonderlijke puntverontreiniging. De overheden voelen zich verantwoordelijk voor de bescherming van het grondwater en de drinkwatervoorziening en ontwikkelen instrumenten om verdere aantasting van het grondwater te voorkomen. Een gebiedsgerichte benadering is een van deze instrumenten. Gebiedsgerichte benadering biedt mogelijkheden om meerdere puntverontreinigingen tegelijk kosteneffectief en risicogericht aan te pakken. Door gebruik te maken van de natuurlijke eigenschappen en van de ondergrond kan in samenhang tegen geringe kosten het verontreinigd grondwater worden gesaneerd en beheerd. Aanvullend nationaal beleid is vereist en er zijn aanvullende instrumenten nodig op het punt van bevoegdheid, organisatie, juridische verankering en eventuele financiële gevolgen.

BU: in het nieuwe bodemsaneringsprogramma (2010-2014) wordt het grondwaterbeschermingsbeleid één van de speerpunten.

BU: het kabinet zal een beleidskader voor integrale gebiedgerichte benadering (en sanering) van verontreinigd grondwater ontwikkelen. Onderdeel daarvan is het beleggen van verantwoordelijkheid voor sanering van de ondergrond en het voorzien in adequate wettelijke instrumenten.

Grondwaterbeschermingsgebiedenbeleid

Het beleid is gericht op het duurzaam veiligstellen van de drinkwatervoorziening in Nederland. Hoewel het beleid ten aanzien van grondwaterbeschermingsgebieden belangrijke resultaten heeft opgeleverd, zijn de grenzen van de gekozen aanpak bereikt. In de praktijk komen regelmatig verontreinigingen voor in intrekgebieden en ruwwater van winningen, waardoor extra zuivering nodig is bij de bereiding van drinkwater of winningen zelfs moeten worden gesloten. De conclusie is dan ook dat met het huidige beleid de bedreigingen voor waterwingebieden onvoldoende zullen verminderen, waardoor ook het realiseren van de KRW-doelstellingen gevaar loopt.

Medio 2006 is een onderzoek gestart dat moet leiden tot vernieuwing van het beleid ten aanzien van de grondwaterbeschermingsgebieden. Eind 2006 zal het onderzoek aanbevelingen opleveren voor verbetering van de uitvoering van (bestaande) regelgeving en de inzet van kansrijke alternatieve instrumenten.

BU: het rijk zal in 2007 met IPO, VNG en VEWIN afspraken maken over het grondwaterbeschermingsbeleid wat betreft instrumenten, maatregelen en inzet van middelen.

Systeemgericht (grond)water- en bodembeheer

Waar in Nederland de grondwaterkwaliteit is aangetast en ecologische en maatschappelijke functies (natuur, drinkwaterwinning) worden bedreigd, kan op regionale of lokale schaal een aanpak gebaseerd op de combinatie van gebieds- en systeemgericht (grond)water- en bodembeheer uitkomst bieden. Deze combinatie biedt een nuttig kader voor het stimuleren van nieuwe oplossingen en instrumenten. Het rijk onderzoekt de mogelijkheden van de oprichting van een platform gebieds- en systeemgericht (grond)waterbeheer. Doelstelling van dit platform is kennisuitwisseling tussen relevante doelgroepen.

Aanpassing begrenzing grondwaterlichamen

De oorspronkelijke begrenzing van grondwaterlichamen op basis geochemische eigenschappen wordt enigszins aangepast. Onderscheid wordt nu gemaakt in grondwaterlichamen in zandgebieden, onder duinen en in lössgebieden. De grondwaterlichamen in klei- en veengebieden komen daarmee te vervallen; zij vormen een grondwaterlichaam samen met het diepere grondwater in de onderliggende (zand)pakketten zandgebieden. Aanvullend worden in gebieden waar brak/zout grondwater aan het oppervlak komt aparte brak/zout grondwaterlichamen aangewezen. De kleine grondwaterlichamen rond onttrekkingen van grondwater bestemd voor menselijke consumptie komen te vervallen.

5.5 Gebruiksfuncties

De KRW richt zich nadrukkelijk op het beschermen van aquatische ecosystemen en, wat de waterbehoeften ervan betreft, terrestrische ecosystemen en waterrijke gebieden. Maar de doelstelling van de KRW is breder. In artikel 1 van de KRW [2] staat ook als doel het bevorderen van duurzaam gebruik van water. In Nederland wordt hieraan bij de uitwerking van de KRW nadrukkelijk aandacht besteed. Ook voor werken aan de doelen van WB21 geldt dat het zaak is waar relevant rekening te houden met de invloed op de gebruiksfuncties

BU: bij de uitwerking van doelen en maatregelenpakketten voor WB21 en KRW is het behoud en de stimulering van duurzame gebruiksfuncties een uitgangspunt.

Drinkwater

Zonder water om te drinken kan een mens niet overleven. De KRW bevat daarom een expliciete doelstelling voor drinkwater (art. 7): *“De Lidstaten dragen zorg voor de nodige bescherming van de aangewezen waterlichamen met de bedoeling de achteruitgang van de kwaliteit te voorkomen, teneinde het niveau van zuivering dat voor de productie van drinkwater is vereist, te verlagen”*. Nederland vertaalt deze doelstelling in het opnemen van deze waterlichamen in het register van beschermde gebieden, het formuleren van aanvullende kwaliteitsnormen (drempelwaarden) en vernieuwing van het beleid voor grondwaterbeschermingsgebieden. Uitgaande van de principes “geen achteruitgang”, “aanpak aan de bron” en “de vervuiler betaalt” is de inzet het bereiken van een preventieve bescherming voor 2015. Waar dat onevenredig kostbaar is, wordt gefaseerd tot 2021/2027. Tevens wordt de drinkwatersector uitgenodigd om innovatieve bijdragen te leveren aan het oplossen van (hardnekkige) knelpunten.

BU: bij het zoeken naar kosteneffectieve maatregelen én bij het bepalen of maatregelen onevenredig kostbaar zijn, zal nadrukkelijk rekening worden gehouden met het principe dat de vervuiler en niet de gebruiker van schoon drinkwater behoort te betalen.

Landbouwwater

Voor de landbouwsector is een goed functionerend watersysteem een bestaansvoorwaarde. Kapitaalintensieve teelten en het streven naar duurzaam produceren maakt de agrarische ondernemer sterker afhankelijk van het watersysteem. Dit stelt eisen aan o.a. inundatienormen, de beschikbaarheid van water, de drainage, de beregening, de warmte en koude opslag en het tegengaan van de verzilting. In tegenstelling tot vele EU collega's, financieren Nederlandse boeren en tuinders deze diensten van de waterbeheerder voor een belangrijk deel zelf via de waterschapsheffing. Nederland zal bevorderen dat in andere landen ook voor het gebruik van water wordt betaald. Omdat de sector ook een belangrijke partner van de waterschappen is in de uitvoering van het waterbeheer is water niet alleen belangrijk voor de land- en tuinbouw, maar de land- en tuinbouw ook voor het water.

Bij de aanpak van de verontreinigingen die door de landbouw worden veroorzaakt, wordt gekeken naar mogelijkheden om de belangen van de sector bij een goede waterkwaliteit en het terugdringen van emissies te combineren. Daarbij wordt ingezet op het benutten van het grote innovatieve vermogen van de sector. Een goed voorbeeld daarvan is het project 'Schone bronnen, nu en in de toekomst' waarin de sector, samen met andere partijen, een innovatieve aanpak van diffuse verontreiniging door gewasbeschermingsmiddelen heeft uitgewerkt. Verder heeft LTO samen met de Unie van Waterschappen het initiatief genomen om een project op te starten 'Groslijst landbouwmaatregelen KRW'.

BU: optimaliseren van het watergebruik en minimaliseren van de belasting vormen de basis voor het bevorderen van innovaties in de land- en tuinbouw.

Water voor bedrijfsleven

In het waterrijke Nederland zijn veel sectoren mede afhankelijk van water voor hun productie [53].

- Een groot aantal bedrijven benut water als bestanddeel van consumptieproducten, van babyvoeding tot bier.
- Andere bedrijven gebruiken water in productieprocessen. Daarbij worden soms de allerhoogste eisen aan water gesteld (computerchips), maar soms ook zeer minimale (koelwater).

Bij de uitwerking van de KRW-doelen en -maatregelen zal het belang van het bedrijfsleven bij duurzaam gebruik van water expliciet aandacht krijgen. Nederland ziet erop toe dat de principes van duurzaamheid niet nodeloos verder worden opgeschroefd dan in andere landen. *Level playing field* blijft een centraal uitgangspunt. Zo wordt de grenswaarde voor de maximumtemperatuur van de rivier, en daarmee de koelcapaciteit, internationaal afgestemd.

BU: sectoren die gebruikmaken van water dienen eventuele kosten van het watergebruik te betalen. Ze hebben wél recht op water van voldoende kwaliteit. Kosten om het water voldoende schoon te houden of te krijgen, worden in principe verhaald op de vervuiler.

Water en transport

Transport over water is voor Nederland essentieel. Ondanks alle aandacht voor transport over de weg en door de lucht zou Nederland zonder vaarwegen en havens bij lange na niet het distributieland zijn wat het nu is. Havens zijn aangelegd, rivieren gekanaliseerd, kanalen gegraven. De KRW houdt rekening met de gegroeide situatie én biedt ruimte voor nieuwe ontwikkelingen.

De KRW vraagt wél dat wordt nagegaan hoe binnen de randvoorwaarden die het transport stelt rekening kan worden gehouden met ecologie. Dus hoe combineren we de mainportfunctie van de Rotterdamse haven met de ecologische mainportfunctie van de Nieuwe Waterweg voor het stroomgebied van de Rijn? Hoe combineren we de vaargeul tussen Harlingen en Terschelling en kwaliteiten van de Waddenzee?

BU: de bestaande transportcapaciteit over water vormt een randvoorwaarde voor het formuleren van KRW-doelen en KRW-maatregelen. Versterking van Nederland distributieland is mogelijk indien het om duurzame ontwikkeling gaat.

Visserij op de binnenwateren

Op veel binnenwateren vindt beroeps- en sportvisserij plaats. De beroeps- en sportvisserij zijn hiermee naast tal van chemische en fysische parameters mede van invloed op de soortensamenstelling en leeftijdsopbouw van de visstand op de binnenwateren. In de huidige situatie is niet overal sprake van een visbestand met een duurzame populatieopbouw. Het visserijbeleid op de binnenwateren is erop gericht om voor alle wateren te komen tot een duurzaam visstandbeheer en een hierbij passende duurzame visserij. Hierover worden in visstandbeheercommissies (VBC's) afspraken gemaakt die worden vastgelegd in een visplan. Het beleid is erop gericht dat de in dit verband gemaakte afspraken tevens aansluiten op de waterkwaliteitsdoelstellingen zoals die door de waterbeheerder worden nagestreefd. De KRW noopt tot een goede monitoring van de visbestanden. Om een goed inzicht te krijgen in de visbestanden is praktische kennis en ervaring noodzakelijk. De beroepsvisserij is bij uitstek de sector die deze kennis kan leveren.

BU: Het huidige visserijbeleid gericht op verduurzaming van het visstandbeheer en de visserij op de binnenwateren in visstandbeheercommissies zal worden voortgezet. In de

visstandbeheercommissies worden de visserij, het visstandbeheer en het waterbeheer op elkaar afgestemd.

Recreatie en Toerisme

Jaarlijks genieten zo'n 2,5 miljoen enthousiaste watersporters en vele miljoenen oeverrecreanten van ons waterrijke land. De totale bestedingen die met deze watergerelateerde recreatie en toerisme gemoeid zijn is 3,9 miljard euro, waarvan 1,4 miljard euro door inkomend toerisme. Onze kust, eilanden, meren en plassen hebben een zeer grote aantrekkingskracht op buitenlandse toeristen. Waterrijk Nederland heeft veel te bieden voor recreanten en toeristen. Water moet dan ook zo veel mogelijk toegankelijk zijn voor recreatie. Watersport kan voor maatschappelijk draagvlak zorgen om ruimte voor water te claimen en vertegenwoordigt een belangrijke economische factor.

Schoon water is voor veel recreatievormen een belangrijke voorwaarde. Maar ook de gebruiksfunctie van water en de te nemen inrichtingsmaatregelen bepalen sterk de mogelijkheden en de kwaliteit voor recreatie en toerisme. De KRW biedt kansen om door slimme functiecombinaties en inrichtingsmaatregelen de mogelijkheden van watergerelateerde recreatie en toerisme te verbeteren en de kwaliteit waar recreant en toerist om vraagt te realiseren.

Bij de verdere uitwerking van de KRW doelen en maatregelen zullen de mogelijkheden voor het verbeteren van recreatie en toerisme meer moeten worden uitgewerkt. Waarbij recreatie en toerisme ook de mogelijkheid bieden om het maatschappelijk draagvlak te creëren voor maatregelen in het kader van de KRW.

BU: de baten voor recreatie en toerisme zijn van essentieel belang bij het bepalen van de ambitie voor de KRW, en het voor het krijgen van draagvlak voor de maatregelen.

De Zwemwaterrichtlijn die in april 2006 van kracht is geworden [57], zorgt voor een betere bescherming van de gezondheid van zwemmers in open water. Maatregelen voor het realiseren van de doelen van de Zwemwaterrichtlijn moeten conform de KRW worden opgenomen in maatregelenprogramma's. Nederland krijgt tot 2015 de tijd om aan de eisen van de nieuwe richtlijn te voldoen; er is geen mogelijkheid deze termijn te verlengen. De juridische omzetting van de richtlijn in Nederlandse regelgeving loopt tot voorjaar 2008. Zodra een lidstaat alle nodige wettelijke, bestuursrechtelijke en praktische maatregelen om aan de richtlijn te voldoen heeft genomen, is deze richtlijn van toepassing en vervangt hij de vroegere Zwemwaterrichtlijn 76/160/EEG.

Kaders bij de implementatie van de Zwemwaterrichtlijn zijn veilig en bereikbaar zwemwater, heldere informatievoorziening aan de zwemmers en helderheid voor de betrokkenen over de uitvoering.

Verbetering van RWZI's, aanpak van de pleziervaart en ontkoppelen van regenwater zijn maatregelen die de belasting van het oppervlaktewater met fecale verontreiniging beperken. Ze hebben een positief effect op het bereiken van de doelen van de Zwemwaterrichtlijn. Maatregelen die eutrofiëring aanpakken leveren een bijdrage aan het verminderen van de blauwalgenproblematiek. Naast generieke maatregelen zullen specifieke maatregelen moeten worden genomen voor probleemlocaties. Na het van kracht worden van de richtlijn is de regio begonnen met het in kaart brengen van bronnen van verontreiniging en van passende maatregelen voor de (potentiële) probleemlocaties. De resultaten zullen na het badseizoen van 2007 beschikbaar komen.

Hoofdstuk 6: WB21/KRW-deelstroomgebieden

Samenvatting

Dit hoofdstuk zoomt in op de acht deelstroomgebieden, om een beter beeld te krijgen van waar de opgaven het grootst zijn. In elk van de deelstroomgebieden is een globale analyse uitgevoerd van doelen, maatregelen en kosten. Hiervan is verslag gedaan in de 'zomernota's', die daarmee inzicht geven in de regionale opgave voor de KRW.

De regio maakt zich vooral sterk voor het behalen van ecologische doelen en verwacht dat het rijk meer zal doen voor het bereiken van de chemische doelen. Hoe dan ook is maatwerk op kleine schaal nodig, waarbij het belangrijk is te beseffen dat er grote regionale verschillen zijn wat betreft de impact van maatregelen en de financiële draagkracht.

De regio's zijn gematigd optimistisch over de mogelijkheden om de KRW-doelen voor ecologie te behalen. Van de chemische doelen achten ze 10 tot 15 procent maximaal haalbaar. Wil dat percentage stijgen, dan zijn vooral kosteneffectieve generieke maatregelen nodig.

Het Herstel- en Inrichtingprogramma voor de rijkswateren wordt aangepast. De prioriteiten worden verlegd naar het behalen van KRW- en Natura 2000-doelen. Voor de uitvoering wordt aansluiting gezocht bij andere grote projecten van Rijkswaterstaat.

Maatregelen voor oppervlaktewater zijn vaak ook gunstig voor grondwater. Met autonoom beleid kan al 50 procent van de doelen voor grondwater worden bereikt en dit kan oplopen tot 100 procent als aanvullende maatregelen worden genomen.

6.1 Inleiding

De regio's hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de Decemhernota 2006. Alle regio's hebben een 'zomernota' opgesteld [9], waarin de resultaten zijn opgenomen van de eerste cyclus van verkenningen van doelen-maatregelen-kosten voor de KRW. Over het algemeen is de WB21-opgave hierin niet meegenomen. Die wordt in dit regiohoofdstuk dan ook niet behandeld. De hoofdstukken 4 en 5 beschrijven de volgens de regio's belangrijkste thema's en bevatten hierover richtinggevende beleidsuitspraken. Dit hoofdstuk gaat wat dieper in op enkele onderwerpen die goed weergeven wat er in de regio's speelt.

6.2 KRW

De regio zet vooral in op het behalen van ecologische doelen

Het werkproces van 2006 in de regio's maakt duidelijk dat het halen van de waterkwaliteitsdoelen een grote opgave is. Niet alles kan en niet alles kan tegelijkertijd. Duidelijk is dat er keuzes gemaakt zullen worden over wat eerst of wat vooral zal worden gedaan. De regio zet zich vooral in voor het behalen van de ecologische doelen en verwacht van het rijk meer inzet voor het bereiken van de chemisch doelen.

Tot nu toe zijn vooral watersysteemmaatregelen, zoals de aanleg van natuurvriendelijke oevers of herinrichting van beken, in de verkenningen opgenomen. Minder aandacht is besteed aan brongerichte of ruimtelijke maatregelen, zoals het zoneren van functies.

De combinatie van verschillende maatregelen lijkt het meest kansrijk, zoals inrichtingsmaatregelen in de watersystemen gecombineerd met het verminderen van de emissies. Per regio, per waterlichaam en per parameter kan dat verschillen. Dit maakt maatwerk op een klein schaalniveau nodig. Het werkproces 2006 is de basis voor de gedetailleerde verkenningen die in 2007 in de regio's zullen worden uitgevoerd. Deze verfijningsslag is nodig om een bestuurlijke voorkeur uit te kunnen spreken voor een maatregelenpakket, inclusief fasering en prioritering.

Partijen moeten zich bewust zijn van regionale verschillen in draagkracht

Het is van belang dat alle partijen die zijn betrokken bij het waterbeheer zich bewust zijn van regionale verschillen in draagkracht (vanwege verschillen in bevolkingsdichtheid en in financiële middelen die in het verleden beschikbaar zijn gesteld, bijvoorbeeld in het kader van de Reconstructie). Ook de impact op sectoren (in sommige gebieden is landbouw nog een belangrijke economische drager) en de

omvang van het pakket van maatregelen die moeten worden genomen om de waterkwaliteit op orde te brengen, kunnen verschillen.

Lopende gebiedsprocessen die bijdragen aan het halen van de waterkwaliteitsdoelen, zullen worden voortgezet, zodat afspraken kunnen worden nagekomen en uitgevoerd. Het gaat dan om Reconstructiegebieden, gebieden waar ILG-middelen worden ingezet en andere gebiedsgerichte projecten die in voorbereiding zijn.

De additionele maatregelen die in de regio's naar voren zijn gekomen om de KRW-doelen te halen, bouwen in de meeste gevallen voort op bestaand beleid. Het betreft niet alleen beleid waarvoor al middelen zijn gereserveerd (hard beleid), maar ook beleid waaraan 'slechts' bestuurlijke intenties ten grondslag liggen (intentiebeleid). Voor zowel het rijk als de regionale partijen geldt dat dit bestaande beleid ook daadwerkelijk moet worden uitgevoerd om het fundament van additionele maatregelen op te bouwen en intact te laten.

6.3 Wat we kunnen doen

Een overzichtelijk aantal probleemgebieden in Nederland is in kaart gebracht. Ons land wil doelen bereiken op het gebied van chemie (prioritaire stoffen) en ecologie. Wat daarvoor nodig is, is grotendeels bekend, bijvoorbeeld:

- inrichting van watersystemen aanpassen
- beheer en onderhoud van watersystemen aanpassen
- verbeteren van de zuivering van afvalwater
- verbeteren van riolering
- bodemsanering
- beheer en inrichting van de openbare ruimte (gebruik bouwmaterialen, straatmeubilair, alternatieve manieren van onkruidbestrijding, zuiveren van afstromend water)
- voorwaarden stellen aan grondgebruik en stoffengebruik, waarmee verontreiniging van oppervlaktewater en grondwater wordt verminderd of voorkómen
- aan- en afvoer van water reguleren (voor de natte ecologie)
- grondwaterwinningen reguleren
- ruimtelijke instrumenten, zoals zoning, clustering van milieu-intensieve bedrijven
- vergunningverlening en handhaving
- baggeren
- passeerbaar maken voor vis.

Deze maatregelen grijpen op verschillende manieren in elkaar. Per regio, per beheersgebied en soms zelfs per waterlichaam zijn verschillende combinaties van maatregelen het meest effectief. Het is daarom nodig in 2007 invulling te geven aan gebiedsgerichte uitwerking van maatregelenpakketten. Dit gebeurt in de regionale samenwerkingsverbanden van waterschappen, gemeenten, provincies en Rijkswaterstaat in de deelstroomgebieden (RAO's en RBO's).

6.4 Totaalbeeld van de mate van bereiken van doelen

De regio's zijn redelijk optimistisch

Over de mate waarin het mogelijk is doelen te bereiken zijn de regio's op basis van de eerste resultaten van de verkenningen redelijk optimistisch. Dat geldt althans voor de ecologische doelen en de effecten van regionale maatregelen. Los van de termijn, lijkt het mogelijk om meer dan 60 procent van de doelen voor ecologie te halen met maatregelen die partijen in de regio zelf kunnen nemen. Het halen van de chemische doelen lijkt met inzet van regionale maatregelen alléén een onmogelijke opgave. Het ziet ernaar uit dat 5 tot 20 procent het maximaal haalbare is. Om meer doelen te kunnen halen, moet door alle partijen worden gezocht naar aanvullende kosteneffectieve generieke maatregelen. Generieke maatregelen bepalen ook deels de planning van regionale maatregelen. Zo zijn inrichtingsmaatregelen het meest kosteneffectief als de stofconcentraties op een voldoende laag niveau zijn.

6.5 Faseren en prioriteren

De regionale overheden verwachten een groot deel van de ecologische doelen te kunnen halen, mits er een adequaat pakket aan generieke maatregelen wordt uitgevoerd. Dat stemt optimistisch over de

effectiviteit van de maatregelen die partijen gezamenlijk kunnen nemen. Door fasering kunnen maatregelen optimaal op elkaar worden afgestemd; sommige maatregelen hebben pas op lange termijn effect en kunnen het best op korte termijn worden genomen. Sommige maatregelen hebben alleen effect als eerst andere maatregelen zijn genomen.

De aanpak van RWZI's is niet in alle gebieden een effectieve maatregel voor verlaging van nutriëntengehaltes. Op plaatsen waar bijvoorbeeld het aandeel van de land- en tuinbouw groot is en/of waar sprake is van hoge achtergrondwaarden zijn aanpassingen aan RWZI's niet kosteneffectief. Dat kan ook het geval zijn wanneer een RWZI loost op rijkswater, waar de winst vooral behaald moet worden met bovenstroomse maatregelen. Op andere plaatsen is het aanpassen van RWZI's juist wel kosteneffectief of een nuttige aanvulling op generiek beleid (zie Hoofdstuk 5.2).

6.6 Rijkswateren

Stagnatie in verbetering waterkwaliteit moet worden doorbroken

De laatste tien jaar stagneert de verbetering van de waterkwaliteit in de rijkswateren. Zonder aanvullende maatregelen zullen de chemische en ecologische doelen niet worden gehaald. De grootste opgaven betreffen de ecologie, een aantal prioritair stoffen en een aantal zware metalen. In de grote zoute wateren in de Zeeuwse Delta lijkt eutrofiëring geen groot probleem te zijn. In de Noordzee en de kustzone is dat juist wel het geval. Ook in een aantal zoete rijkswateren staat eutrofiëring het behalen van ecologische doelen in de weg, bijvoorbeeld in het Eem- en Gooimeer. De eutrofiëring van de rijkswateren is deels afkomstig uit het buitenland, maar zeker ook uit Nederland zelf (regionale watersystemen).

Voor de rijkswateren zal Rijkswaterstaat gecombineerde beheersplannen opstellen voor de KRW en Natura 2000. De doelen voor de KRW en de instandhoudingsdoelen voor Natura 2000 zullen per waterlichaam op elkaar worden afgestemd.

Mogelijke maatregelen in de rijkswateren zijn:

- inrichting van oevers
- bescherming van kwelders
- aanleg van luwtegebieden
- aanpak waterbodemstructuur
- peilbeheer aanpassen aan ecologische voorwaarden
- passeerbaar maken van kunstwerken voor vissen
- sanering waterbodems
- bescherming van innamepunten van oppervlaktewater bestemd voor de bereiding van drinkwater

Nieuwe prioriteiten voor H&I-programma

Voor de rijkswateren loopt al sinds 1991 het programma Herstel & Inrichting (H&I). Sinds de start is gemiddeld 27 miljoen euro per jaar besteed aan projecten. De doelstelling is als volgt beschreven: 'Het programma Herstel & Inrichting is een instrument om inrichtingsmaatregelen te financieren die bijdragen aan de realisatie van gezonde en veerkrachtige rijkswateren door bescherming tegen verdere achteruitgang, herstel, mitigatie of ontwikkeling van natuurwaarden die door menselijk ingrijpen zijn of worden beïnvloed. Het programma is gericht op het realiseren van een goede ecologische toestand of goed ecologisch potentieel, in samenhang met de beleidsdoelen op het gebied van natuur, landschap en ruimtelijke ordening.'

Het programma H&I is nu in de eerste plaats gericht op het behalen van de doelen van de Kaderrichtlijn Water en Natura 2000. Daarom wordt gewerkt aan herprioritering van het H&I-programma. Voor de korte termijn krijgen maatregelen gericht op vismigratie en herstel van habitats prioriteit. Tegelijkertijd wordt maximale meekoppeling gezocht met maatregelen voor veiligheid, zoals Ruimte voor de Rivier, en andere projecten, waaronder Nadere Uitwerking RivierenGebied (NURG) en Grensmaas. Het verkende KRW-maatregelenpakket voor H&I impliceert een verhoging van het jaarlijks budget. Dat is in meerjarenbegrotingen nog niet gedekt. Waar zich mogelijkheden aandienen, zal al vóór het verschijnen van het SGBP worden geprobeerd het H&I-programma te intensiveren. Rijkswaterstaat verkent de mogelijkheden.

BU: de lijn die in 1991 is ingezet voor de rijkswateren middels het programma Herstel & Inrichting (H&I) zal worden voortgezet. Binnen het H&I-programma zullen nieuwe prioriteiten

worden gesteld, zodat het maximaal effectief kan bijdragen aan het bereiken van de KRW- en Natura 2000-doelen. Verkend zal worden of het mogelijk is om vóór 2009 het H&I-programma al te intensiveren.

Waterbodems dragen op sommige plaatsen bij aan de eutrofiëring van het oppervlaktewater. Dit speelt bijvoorbeeld in het Eem- en Gooimeer een rol. Specifiek voor de Oosterschelde is de 'zandhonger'; platen en schorren verdwijnen daar waardoor naar verwachting tussen 2050 en 2100 geen voedsel meer beschikbaar zal zijn voor steltlopers. Ook in de Westerschelde verdwijnen platen en schorren, wat het behalen van de ecologische doelen voor de KRW en de instandhoudingsdoelen van Natura 2000 in de weg staat. In de Waddenzee is er onder meer een opgave voor de arealen kwelders en zeegras en voor de soortensamenstelling en mate van voorkomen van mosselen. Vooral in het IJsselmeer en Markermeer is de opgave om tot een meer duurzame visserij en een gezonde visstand te komen. Om de voorlopige doelen voor vis in het IJsselmeer en Markermeer te halen, zal naar verwachting een aanvullende reductie van de visserij-inspanning op met name snoekbaars noodzakelijk zijn, boven op de al gerealiseerde reductie van de visserijcapaciteit. Hier ligt mogelijk een discrepantie met de instandhoudingsdoelstellingen van de VHR voor visetende watervogels. In het vervolgtraject zal dit nader op elkaar worden afgestemd.

Probleemstoffen komen vooral uit het buitenland

Wat chemie betreft, is het duidelijk dat de probleemstoffen voor 70 tot 80 procent afkomstig zijn van bronnen buiten de rijkswateren. Deze stoffen worden via het oppervlaktewater (grote rivieren) en atmosferische depositie aangevoerd. Naast de prioritaire stoffen zijn koper, zink, PCB en nutriënten stroomgebiedrelevante stoffen die afwijken van de norm. In verschillende rijkswateren zijn nog specifieke probleemstoffen aangetroffen.

De maatregelen die Rijkswaterstaat zelf kan treffen zijn beperkt. Het gaat dan om een verbod op koperhoudende antifouling, vuilwaterinname van de scheepvaart, aanpassingen van het eigen beheer en onderhoud en het uitvoeren van het Saneringsprogramma Waterbodembodem Rijkswateren.

6.7 Regionale wateren

Over het algemeen zijn eutrofiëring en inrichting en beheer de beperkende factoren voor het functioneren van het ecologische systeem. Mogelijke maatregelen om de ecologische doelen te halen zijn:

- passeerbaar maken van kunstwerken voor vissen
- herinrichting van beken
- natuurlijker peilbeheer
- aanpassingen van RWZI's
- sanering van riooloverstorten
- aanpassing van drainagesystemen
- afkoppeling van hemelwater
- aanleg van natuurvriendelijke oevers
- baggeren.

In de regionale wateren laat het bereiken van doelen voor nutriënten een wisselend beeld zien. Verwacht wordt dat in Reconstructiegebieden de doelen binnen handbereik liggen wanneer de voorgenomen maatregelen ook daadwerkelijk worden uitgevoerd. Dat is bijvoorbeeld het geval in de Gelderse Vallei. In sommige gebieden is eutrofiëring een blijvend probleem. Daar is slechts een beperkte reductie van emissies haalbaar.

In het regionale oppervlaktewater zijn normoverschrijdingen gevonden voor de prioritaire stoffen en voor koper, zink en gewasbeschermingsmiddelen. Er zijn hierbij grote verschillen tussen waar, welke stof een probleem vormt.

6.8 Grondwater

De opgaven in de grote grondwaterlichamen zijn gerelateerd aan nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen. Maatregelen voor bescherming en verbetering van de kwaliteit van oppervlaktewater hebben ook een gunstig effect op de kwaliteit van grote grondwaterlichamen. Het gaat dan met name om de reductie van diffuse bronnen (nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen). Uitzondering hierop zijn de grote regionale grondwaterverontreinigingen, waar ook op de schaal van een deel van het grondwaterlichaam extra

maatregelen en/of verlaging van de doelen nodig zijn. Verdroging wordt in samenhang met de instandhoudingsdoelen van Natura 2000 en de TOP-lijsten van de provincies beschouwd. Geschat wordt dat met het autonome beleid 50 procent van de doelen voor grondwater wordt bereikt en dat dit percentage op basis van een aanvullend maatregelenpakket kan oplopen tot 100 procent.

Deel 2: Context en proces

Hoofdstuk 7: Relevante beleidsontwikkelingen

Samenvatting

Het KNMI heeft nieuwe klimaatscenario's gepresenteerd, die beter zijn onderbouwd dan de vorige. Ze leiden niet tot een ander beeld van de wateroverlastopgave in het landelijk gebied tot 2015. De verwachte toename van zwaardere buien zal vooral consequenties hebben voor het stedelijk gebied, maar welke is nog niet bekend. In het ruimtelijke beleid moet rekening worden gehouden met warme droge zomers en watertekorten. De ruimtelijke inrichting van Nederland zal daarop moeten worden aangepast. Om de gevolgen in beeld te brengen is het rijk, onder regie van het ministerie van VROM, gestart met het Nationaal Programma Adaptatie Ruimte en Klimaat (ARK).

Een hogere watertemperatuur is van invloed op de ecologische en chemische toestand van het water en kan al op korte termijn het halen van de KRW-doelen bemoeilijken. Nederland zal met de Europese Commissie bespreken hoe bij het vaststellen van KRW-doelen met klimaatverandering moet worden omgegaan.

Water is medesturend in de ruimtelijke ordening. Het principe 'peil volgt functie' is niet langer vanzelfsprekend. Met name in de veenweidegebieden zal het veeleer omgekeerde principe: 'functie volgt peil' moeten worden ingezet.

In 2007 zal een besluit worden genomen over de wijze waarop een Innovatieprogramma KRW en WB21 zal worden opgezet. Onderwerpen die daarin aan bod komen zijn productinnovatie (bijvoorbeeld nieuwe zuiveringstechnieken), systeeminnovatie in het landelijk en stedelijk gebied (multifunctioneel c.q. meervoudig ruimtegebruik), en innovatie rond (water)bodemsanering en inrichtingsmaatregelen. De taskforce innovatie bekijkt de mogelijkheden van publiek-private samenwerking en stimuleert overheden het voortouw te nemen bij het toepassen van innovatieve producten en systemen (*launching customerschap*).

In april heeft het kabinet de Toekomstagenda Milieu vastgesteld. In april is de EU-Zwemwaterrichtlijn van kracht geworden. Ons land heeft tot 2015 de tijd om aan de eisen te voldoen. Naast het implementatieproces van de KRW loopt het proces van de Vogel- en Habitatrichtlijn. Er zijn grote raakvlakken. Veel Natura 2000-gebieden moeten ook voldoen aan doelen van de KRW. In 2006 zijn de Natura 2000-doelen op landelijk niveau geformuleerd. Nu moeten er instandhoudingsdoelen per gebied komen, die uiteindelijk binnen drie jaar in een beheersplan worden vastgesteld. De beheersplannen met een wateropgave moeten straks zo goed mogelijk aansluiten bij de stroomgebiedsbeheersplannen.

Het realiseren van de opgaven voor WB21 en KRW beperkt zich niet tot het onderwerp water. Er zijn nauwe relaties met onder meer de beleidsterreinen milieu, ruimte, landbouw, natuur en economie. In sommige gevallen zijn maatregelen nodig die op het aangrenzende beleidsterrein liggen. Deze paragraaf schetst een beeld van relevante (inter)nationale ontwikkelingen binnen die andere beleidsterreinen die betekenis hebben voor de aard, omvang en aanpak van de wateropgave.

Water en klimaatverandering

Het KNMI heeft op 30 mei 2006 vier nieuwe klimaatscenario's gepresenteerd [31]. Deze klimaatscenario's vervangen de klimaatscenario's die in 2000 zijn opgesteld voor de Commissie Waterbeleid 21^e eeuw. De nieuwe klimaatscenario's zijn niet ingrijpend anders dan de oude, maar wel beter onderbouwd.

Kenmerken van de klimaatveranderingen:

- De opwarming zet door. Hierdoor komen zachtere winters en warmere zomers vaker voor;
- De winters worden gemiddeld natter en ook de extreme neerslaghoeveelheden nemen toe;
- De hevigheid van extreme regenbuien in de zomer neemt toe, maar het aantal zomerse regendagen wordt juist minder;
- De berekende veranderingen in het windklimaat zijn klein ten opzichte van de natuurlijke grilligheid;
- De zeespiegel blijft stijgen.

Over veranderingen in de gemiddelde windrichting en daarmee samenhangende structurele klimaatverandering is nog niks te zeggen.

De nieuwe scenario's zullen vooral effect hebben op de stedelijke wateropgave. In de toekomst zal vaker rekening gehouden moeten worden met overstromend riool. Maar ook voor het landelijk gebied kunnen de scenario's op langere termijn effect hebben. De wateropgave is erg gevoelig voor extra neerslag. Problemen met betrekking tot watertekort zullen vaker voorkomen.

Het NBW gaat uit van een tijdshorizon tot 2015 met een doorkijk naar 2050. De klimaatveranderingen zullen vooral op langere termijn effect hebben. De ruimtelijke inrichting van Nederland zal daarop aangepast moeten worden. Om de gevolgen in beeld te brengen, is het rijk, onder regie van het ministerie van VROM, gestart met het Nationaal Programma Adaptatie Ruimte en Klimaat (ARK) [33]. De nieuwe klimaatscenario's geven aan dat perioden met ernstige droogte waarschijnlijker worden. Er zal dan onvoldoende water zijn zodat schade op kan treden. In het kader van ARK zal het rijk sectoren aansporen om zich hierop voor te bereiden.

BU: de nieuwe klimaatscenario's hebben geen effect op de omvang van de wateropgave in het landelijk gebied in de periode tot 2015. De stedelijke opgave zal waarschijnlijk groter worden; onzeker is nog hoeveel groter. Kansen op watertekorten en perioden met ernstige droogte nemen toe. In het kader van ARK zal het rijk sectoren stimuleren om zich hierop voor te bereiden.

Verhoging van de watertemperatuur is van invloed op de ecologische en chemische toestand

Klimaatverandering heeft effect op de waterkwaliteit. Zo zal door de toename van extreme neerslag overstromen van de riolering vaker voorkomen. Waar sprake is van gescheiden stelsels is dit voornamelijk lastig; waar gemengde stelsels in gebruik zijn, kunnen dergelijke overstromingen gevolgen hebben voor ecologie en volksgezondheid. Ook zal een versterkte af- en uitspoeling van nutriënten uit het landelijk gebied plaatsvinden. In warme droge zomers, met weinig waterafvoer zullen de concentraties aan geloosde stoffen gaan toenemen, wat kan leiden tot normoverschrijding. Verhoging van de watertemperatuur beïnvloedt de ecologische en chemische toestand. Temperatuurverhoging kan ook leiden tot meer eutrofiëring, meer kans op dominantie van blauwalgen en achteruitgang van inheemse diersoorten. Klimaatverandering kan er daarom al op korte termijn – binnen de KRW-tijdshorizon van 2027 – oorzaak van zijn dat het moeilijker is om de goede ecologische en chemische toestand te bereiken.

De impact van klimaatverandering is een probleem van alle lidstaten. Vandaar dat er ook vanuit Europa aandacht is voor klimaatverandering. In september 2006 heeft de EU-commissie een workshop gehouden over klimaatverandering waarbij onder andere op de link met de KRW is ingegaan.

BU: Nederland zal met de Europese Commissie bespreken hoe bij het vaststellen van de KRW-doelen met mogelijke klimaatveranderingen moet worden omgegaan. Vooral nog zal bij de afleiding van de ecologische doelen en maatregelen geen rekening worden gehouden met klimaatverandering.

Water en baggerwerk in bebouwd gebied

De Subsidieregeling voor baggeren in bebouwd gebied (SUBBIED) heeft zich bewezen. Hiermee wordt ruim 30 procent van de baggerachterstand in bebouwd gebied weggewerkt. Een bijkomend effect is dat de regeling de samenwerking tussen gemeenten en waterschappen op het gebied van stedelijk waterbeheer sterk heeft verbeterd. In veel gevallen nemen waterschappen na het wegwerken van de baggerachterstanden het beheer van de betreffende watergangen over van de gemeente. In die zin heeft SUBBIED gewerkt als vlieg wiel voor het baggerwerk in bebouwd gebied. Bij het verder wegwerken van de baggerachterstanden in de komende jaren is de uitdaging om dit vliegwieleffect te verbreden door synergie te zoeken met andere maatregelen die nodig zijn voor de realisering van de stedelijke wateropgave. Het gebiedsgericht bestemmen van de vrijkomende baggerspecie kan vanuit deze synergie (verder) worden geoptimaliseerd. Het Besluit bodemkwaliteit biedt hiertoe afdoende mogelijkheden.

BU: het rijk beziet in 2007 de mogelijkheid om een verdere impuls te geven aan het wegwerken van de baggerachterstanden in bebouwd gebied door aan te sluiten bij andere maatregelen die

nodig zijn vanuit de stedelijke wateropgave. Deze synergie voorziet tevens in een gebiedsgerichte en geïntegreerde oplossing voor de vrijkomende baggerspecie.

<<linker pagina tekst>>

In de Decembernote 2005 kondigde het rijk vereenvoudigde regelgeving aan zodat onnodige belemmeringen voor het hergebruik van bagger zouden worden weggenomen. Inmiddels is in de vorm van het Besluit bodemkwaliteit¹³ een regelgevingskader ontwikkeld dat alle nuttige toepassingen regelt van grond en bagger (en bouwstoffen) op en in de bodem en in oppervlaktewater. Met dit besluit worden de toepassingsregels voor grond en bagger vereenvoudigd en beter afgestemd op de daadwerkelijke milieurisico's. Daarnaast komt er ruimte voor gebiedsgericht maatwerk bij het vinden van een juiste balans tussen bodembescherming en de benodigde (extra) ruimte voor grond- en baggerverzet. De verwachting is dat hiermee binnen de kaders van duurzaam bodembeheer ruimere en goedkopere toepassingsmogelijkheden voor grond en bagger beschikbaar komen. Dit voorkomt onnodig beslag op schaarse en relatief dure depot- en verwerkingscapaciteit en draagt bij aan de vermindering van de belasting van landschap, natuur en milieu door de winning van primaire grondstoffen.

Water en ruimtelijke ordening

De relatie tussen water en ruimte is tweeledig: waterkwaliteit en kwantiteit beïnvloeden ruimtelijke ontwikkelingen en deze beïnvloeden het waterbeleid. In de kabinetsnota Pragmatische Implementatie KRW [4] is aangegeven dat het bestaande ruimtegebruik richtinggevend is voor de uitwerking van de KRW-doelen. De watertoets richt zich zowel op wateroverlast als op waterkwaliteit. Bij het toepassen van de watertoets zullen de waterbeheerders aangegeven hoe rekening gehouden wordt met "geen achteruitgang".

Water en Innovatie

De realisering van de KRW- en WB21-doelen kost veel geld. Uiteraard staan hier de nodige baten tegenover, maar nu al is duidelijk dat innovaties onontbeerlijk zijn voor een passend en betaalbaar antwoord op de maatschappelijke opgave die voortvloeit uit de KRW- en WB21-doelen. Innovaties komen niet vanzelf tot stand: een investeringsimpuls is nodig om op termijn (vanaf 2012) daadwerkelijk profijt van innovaties te kunnen trekken. Dit is niet alleen nodig voor de realisering van de KRW- en WB21-doelen, maar vergroot tevens exportkansen voor het bedrijfsleven. De noodzaak om te komen tot een adequate aanpak van de waterproblematiek beperkt zich immers niet tot onze landsgrenzen.

De Decembernote 2005 maakte in dit kader melding van de Innovatiebrief Water [58]. Deze is in juni 2006 naar de Tweede Kamer gestuurd. De Innovatieagenda in deze brief richt zich onder meer op de volgende sporen:

1. *Beperking van emissies vanuit de landbouw en andere diffuse bronnen*
De reductie van landbouw- en tuinbouwemissies wordt onder andere gezocht in systeeminnovatie (beheer en inrichting van gebieden) in samenhang met technologische vernieuwing.
Beperking van emissies vanuit andere diffuse bronnen vindt vooral plaats door het stimuleren van alternatieve producten. De overheden (RWS, waterschappen, gemeenten) kunnen als *launching customer* een impuls geven aan productinnovatie en hiermee aan het bereiken van doelen van de KRW (zie ook Hoofdstuk 5.2, 5.3).
2. *Watertechnologie*
Hoewel al wel deels beschikbaar, krijgt nieuwe zuiveringstechnologie niet de kans zich in de praktijk te bewijzen. Ook hier dienen overheden als *launching customer* op te treden. Watertechnologie kan tevens bijdragen aan vergroting van de potenties van de gebruiksfuncties van het water, bijvoorbeeld bij de opwekking van waterenergie.
3. *Verbetering van processen*
Aanpak aan de bron in de vorm van innovatieve productieprocessen in industrie, landbouw en de waterketen is nodig om emissies verder terug te dringen.

¹³ Naar verwachting in januari 2007 van kracht

4. *Slimmer inrichten*

Innovaties zijn ook nodig om te komen tot multifunctioneel ruimtegebruik in het landelijk gebied en meervoudig ruimtegebruik in het stedelijk gebied. Daarnaast is een innovatieve aanpak geboden bij de verbetering van de natuurinrichting, het sedimentbeheer en de vismigratie, waaronder het herstel van zoet-zoutovergangen (zie Hoofdstuk 5.2).

5. *Effectievere aanpak van waterbodems*

De uitdaging in de komende jaren is om wat betreft waterbodems de stap te maken van voornamelijk 'lasten en zorgen' naar 'baten en kansen'. Dit vraagt niet alleen om innovaties op het vlak van processen en communicatie. Het is ook nodig om op creatieve wijze de aanpak van waterbodems en het bestemmen van de hierbij vrijkomende baggerspecie te verbinden met andere maatregelen.

Investeren in innovatieve technieken en maatregelen is risicovol: het is vooraf niet altijd helder welke effecten en resultaten kunnen worden bereikt, dan wel welk financieel voordeel op termijn kan worden behaald. Toch is het voor de KRW en WB21 noodzakelijk deze stap nu te zetten. Daar komt bij dat investeren in innovaties prima past binnen de ontwikkeling en positie van Nederland als kennisland, vooral op het gebied van water. Daarom wordt gedacht aan een investeringsimpuls die zichzelf in de periode na 2011 weer terugverdient in de vorm van slimme en betaalbare KRW- en WB21-maatregelen en een betere marktpositie van Nederlandse bedrijven ten opzichte van het buitenland.

BU: een taskforce zorgt in 2007 voor het instrumentarium dat nodig is voor een slagvaardig KRW- en WB21-innovatieprogramma en stimuleert marktpartijen en overheden om hieraan actief deel te nemen.

BU: deze impuls heeft tot doel innovatie te stimuleren zodat de KRW- en WB21-doelen slimmer en kosteneffectiever kunnen worden bereikt en om de exportpositie van de Nederlandse watersector te vergroten (dit zijn baten van KRW en WB21).

<<linker pagina tekst>>

Om innovaties op het gebied van watertechnologie te stimuleren, is de stuurgroep WaterTechnologie opgericht. Bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden zijn hierin vertegenwoordigd. De stuurgroep heeft een publiek-privaat innovatieprogramma opgesteld. Het programma kent vier onderdelen: 1) een Top Technologisch Instituut dat de kennisontwikkeling over drinkwater- en afvalwaterbehandeling op een hoog plan brengt; 2) een stimuleringsregeling voor het ontwikkelen van nieuwe kennis voor concrete toepassingen; 3) het stimuleren van het gebruiken van nieuwe toepassingen en 4) het stimuleren van export. De kansen die de kaderrichtlijn biedt voor zowel de Nederlandse waterbeheer als de internationale markt, liggen aan het innovatieprogramma ten grondslag.

De andere KRW- en WB21-innovaties worden ondergebracht bij de stuurgroep DeltaTechnologie. De taskforce die de KRW- en WB21-innovatieagenda moet vormgeven, valt onder deze stuurgroep.

Water en Natuur

In de periode tot en met 2015 ligt de prioriteit zowel bij de verdrogingaanpak in de gebieden die op de TOP-lijsten staan als bij het realiseren van watercondities in Natura 2000-gebieden met een watergelateerde ecologisch urgente opgave. In 2006 zijn de Natura 2000-doelen op landelijk niveau geformuleerd¹⁴. Rijk, provincies, waterschappen en de Regionale Bestuurlijke Overleggen hebben het afgelopen jaar uitvoerig gepraat over de afstemming van het Natura 2000-proces en het implementatieproces van de KRW. Daarbij is gebleken dat voor een aantal Natura 2000-gebieden meer tijd nodig is voor nader onderzoek of voor afstemming van de doelen met de KRW-opgaven. Daarna kan pas worden begonnen met de procedure van de aanwijzing van de instandhoudingsdoelen per gebied. De publicatie van de ontwerp-aanwijzingsbesluiten voor de 162 Natura 2000-gebieden vindt daarom plaats in tranches. De eerste tranche is op 24 november 2006 gepubliceerd en de tweede tranche enige tijd daarna in 2007.

¹⁴ Brief aan de Tweede Kamer van 16 juni 2006, XIV, nr. 94

Uitwerking van de Natura 2000-gebiedsdoelen in ruimte en tijd vindt plaats in de beheersplannen die voor de gebieden worden opgesteld. Daarin wordt in samenspraak met de medebeheerders, eigenaren en gebruikers bepaald waar precies, met welke middelen, met welke omvang en in welk tempo de Natura 2000-doelen kunnen worden gerealiseerd binnen de vastgestelde randvoorwaarden. De VHR kent geen eindtermijn waarbinnen de gunstige staat van instandhouding van de relevante habitattypen en soorten in Natura 2000-gebieden moet zijn verwezenlijkt. De Natura 2000-gebieden maken onderdeel uit van het register beschermde gebieden. Voor deze gebieden geldt in principe dat in 2015 aan alle KRW-normen en doelstellingen van het betrokken gebied moet zijn voldaan. Echter, er kan van uit worden gegaan dat de mogelijkheden voor verlenging van termijnen en bijstelling van de KRW milieudoelstellingen ook gelden voor de KRW-registeregebieden, dus ook voor Natura 2000-gebieden. Voorwaarde is dan deze verlenging/bijstelling de realisatie van Natura 2000 doelen niet in gevaar brengt en dat er voldoende motivering aan ten grondslag ligt, rekening houdend met de waarden van het gebied. Overigens is de uitvoering van maatregelen tegen verdroging in de gebieden van de zogenoemde TOP-lijsten en voor de Natura 2000-gebieden met een sence of urgency, gericht op realisatie in 2015. Afstemming tussen de verschillende beheersplannen is noodzakelijk. Voor de Rijkswateren worden de beheersplannen voor waterbeheer en Natura 2000 geïntegreerd in één beheersplan.

Als in de beheersplanfase blijkt dat de kosten van het bereiken van de doelen niet uit de dan beschikbare budgetten van overheden of economische sectoren kunnen worden betaald, dan zal de minister van LNV de doelen en maatregelen in overeenstemming brengen met de beschikbare middelen.

Binnen drie jaar na vaststelling van het Natura 2000-aanwijzingsbesluit moet een beheersplan worden vastgesteld (Natuurbeschermingswet 1998). De Natura 2000-beheersplannen met doelen waarvoor maatregelen met een wateropgave nodig zijn, worden de komende jaren zo goed mogelijk afgestemd met de KRW-stroomgebiedsbeheersplannen. Waar voor een gebied sprake is van meer dan één doelstelling voortvloeiend uit Europese richtlijnen, is de strengste doelstelling van toepassing.

De grote wateren vormen een bijzondere categorie: ze beslaan een aanzienlijk deel van de oppervlakte van de Natura 2000-gebieden en ze kenmerken zich veelal door dynamische processen. Een aantal grote wateren laat negatieve autonome trends zien. Gezien de daarmee samenhangende onzekerheden is het moeilijk om voor een langere periode doelen te formuleren. Voor deze gebieden, zoals de Oosterschelde, zijn de doelen, afgestemd op de huidige trends, tot uiterlijk 2015 vastgesteld. Intussen wordt gezocht naar mogelijke oplossingsrichtingen.

Het evaluatiemoment van de Natura 2000-doelen in 2015 valt samen met de geplande evaluatie in verband met de KRW. Voor dit moment is gekozen, omdat voor een groot deel van de Natura 2000-gebieden ook de KRW van kracht is. Gezien de juridische en beleidsmatige samenhang tussen beide kaders is een goede afstemming van doelen en maatregelen essentieel.

Het gebiedsproces (zie Hoofdstuk 8.2) richt zich naast de natuur in Natura 2000-gebieden ook op realisatie van de water- en milieucondities in de rest van de EHS, inclusief kleine ecologisch waardevolle wateren ('waterparels').

Hoofdstuk 8: Op weg naar het Stroomgebiedsbeheersplan

Samenvatting

In december 2009 vindt finale besluitvorming plaats over de inzet voor de periode 2009-2015. Dat gebeurt na de inspraak op de vijfde Nota waterhuishouding, inclusief de SGBP en de onderliggende plannen. Eerder zijn op rijksniveau nog twee beslismomenten voorzien: eind 2007 over de Decemhernota 2007 en eind 2008 over het ontwerp van de vijfde Nota waterhuishouding en de concept-stroomgebiedsbeheersplannen.

In 2007 zullen in zogenaamde gebiedsprocessen voor zowel KRW als en WB21 in samenhang gezien worden welke maatregelen de komende jaren zullen worden uitgevoerd. Er moet daarbij sprake zijn van een integrale afweging van alle denkbare WB21- en KRW- maatregelen om zo te komen een kosteneffectief maatregelenpakket. In de regel zijn de waterschappen voor het regionale systeem en rijkswaterstaat voor het hoofdsysteem de trekkers van de gebiedsprocessen. In de gebiedsprocessen werken de waterbeheerders, de gemeenten en de provincie nauw samen aan het bepalen van de doelstellingen en het opstellen van de maatregelenpakketten. Hierbij worden ook de maatschappelijke partners betrokken. Indien nodig wordt ook grensoverschrijdend samengewerkt. Het regionaal bestuurlijk overleg (RBO) is verantwoordelijk voor een goede aansturing van de gebiedsprocessen in zijn (deel)stroomgebied. Afgesproken is om in 2007 tweemaal een toetsingsronde uit te voeren. De resultaten van de laatste toets zullen een belangrijke input vormen voor de Decemhernota 2007. Waterbeheerders ontvangen begin 2007 een handreiking in de vorm van een voorbeeld-SGBP. De handreiking laat zien welke informatie in het SGBP moet komen te staan. Voorts worden begin 2007 instructies gegeven voor de uitvoering van de MKBA 2007/2008.

Uitgangspunt voor de juridische verankering is dat situaties zoals die zich voordoen bij het luchtkwaliteitsdossier worden voorkomen. De verankering vindt plaats door middel van het vastleggen van doelen en instructies in provinciale milieuverordeningen (PMV's) en Algemene Maatregelen van Bestuur (AMVB's). Dit hoofdstuk komt tegemoet aan de behoefte van waterbeheerders aan concretisering van enkele kernbegrippen, zoals 'onomkeerbaarheid van fysieke ingrepen', 'significante schade van maatregelen' en 'disproportionele kosten'.

Als onderdeel van de bestuurlijke samenwerking gaan de NBW-partners vanaf 2007 gezamenlijk communiceren over het waterbeleid van de toekomst. De succesvolle campagne 'Nederland leeft met Water' wordt voortgezet. Vooral in de regio is het – ter ondersteuning van de besluitvorming – belangrijk de acceptatie en het draagvlak voor concrete maatregelen te versterken.

8.1 Juridische verankering

Deze paragraaf geeft een korte schets van het bestaande en nieuwe wettelijke kader en instrumentarium voor de uitvoering van de KRW. Uitgangspunt voor de juridische verankering is dat situaties zoals die zich voordoen bij het luchtkwaliteitsdossier worden voorkomen. Voor de uitvoering van de KRW wordt vooral gebruikgemaakt van het planstelsel van de Wet op de waterhuishouding (Wwh) en het stelsel van de milieukwaliteitseisen van de Wet milieubeheer (Wm). Deze zijn via de Implementatiewet EG-Kaderrichtlijn Water [7] beter toegesneden op de KRW. Er zijn nog enkele uitvoeringsregelingen die in de periode tot eind 2009 op basis van genoemde wetten tot stand moeten worden gebracht. Voor de uitvoering van WB21 is ook het ruimtelijk instrumentarium van groot belang.

Planvorming

Een plan geldt in beginsel slechts voor de overheidsinstantie die het plan vaststelt. Voor de waterplannen regelt de Wwh echter doorwerking in plannen van andere overheidsinstanties en in diverse uitvoeringsbesluiten, zoals vergunningen. Dit is nodig voor de uitvoering van de KRW, die immers coördinatie van de maatregelen per stroomgebieddistrict eist.

De Wwh regelt dat de stroomgebiedbeheersplannen (SGBP) worden opgenomen in de nota waterhuishouding (NW). Deze wet vereist verder dat het KRW-maatregelenprogramma ook in het beheersplan rijkswateren, de provinciale waterhuishoudingsplannen en de waterbeheersplannen van de waterschappen komt. De KRW-maatregelen moeten uiterlijk eind 2012 operationeel zijn. De beleidsdoelstellingen voor ecologie voor alle waterlichamen in het Nederlandse deel van elk van de stroomgebieden Rijn, Maas, Schelde en Eems moeten als zodanig in het SGBP worden vermeld.

Milieudoelstellingen

In de AMvB Doelstellingen worden de ecologische doelstellingen van natuurlijke wateren (Goede Ecologische Toestand (GET)) en rijkswateren vastgelegd. Inmiddels zijn werknormen voor nutriënten voor de natuurlijke wateren vastgesteld (zie bijlage 3). De AMvB regelt dat de ecologische kwaliteitseisen per waterlichaam voor regionale wateren in provinciale milieuverordeningen (PMV's) komen. Een ministeriële regeling zal vastleggen welke stappen voor KRW-waterlichamen verplicht doorlopen moeten worden om zowel het Maximaal Ecologisch Potentieel (MEP), het Goed Ecologisch Potentieel (GEP) als het beleidsdoel voor 2015 te bepalen. De provincies leggen voor overige (regionale) waterlichamen MEP's en GEP's vast in PMV's. In de AMvB wordt vastgelegd onder welke voorwaarden in provinciale verordeningen gebruik kan worden gemaakt van de uitzonderingsmogelijkheden die de KRW biedt. In de waterplannen komen de daadwerkelijk te bereiken beleidsdoelen en de tussendoelen in 2015 en 2021. Daarin wordt ook onderbouwd waarom het GEP niet of pas in 2027 kan worden gehaald. In de periode 2007/2008 zal een AMvB worden opgesteld waarin de uit de KRW voortvloeiende Goede Chemische Toestand (prioritaire (gevaarlijke) stoffen) voor oppervlaktewater en drempelwaarden voor grondwater) uniform zal worden vastgelegd.

De wettelijke verankering van de milieudoelstellingen van de KRW op basis van de Wet milieubeheer is nodig voor de uitvoering van de KRW. In het licht van de recente ervaringen met luchtkwaliteitseisen wordt bij de implementatie van de milieudoelstellingen uitdrukkelijk zorg gedragen voor het vermijden van onnodig blokkerend werkende verplichtingen van nationale aard.

Monitoring

De monitoring voor de KRW wordt eveneens geregeld op basis van de Wm. De verplichtingen zijn inmiddels opgenomen in een AMvB. Deze regelgeving voorziet in het vaststellen van het monitoringsprogramma [48] en verplicht de waterbeheerders de monitoring overeenkomstig dit programma uit te voeren. Daarmee wordt voldaan aan de verplichting van de KRW om op 22 december 2006 de monitoringprogramma's operationeel te hebben. Bij het opstellen van de KRW-monitoring is de afstemming met VHR al verder verkend en begin 2007 zullen afspraken worden gemaakt over de afstemming tussen monitoring KRW en VHR.

Voor eind 2009 tot stand te brengen instrumenten

De wettelijke verankering van de milieudoelstellingen van de KRW op basis van de Wet milieubeheer is nodig voor de uitvoering. Zo kunnen besluiten over activiteiten die geen deel uitmaken van het waterbeheer, maar die wel belangrijke gevolgen hebben voor de toestand van waterlichamen (denk aan woningbouw, 'droge' infrastructuur) waar nodig worden bijgestuurd. Gezien de recente ervaringen met luchtkwaliteitseisen, worden overigens bij de implementatie van de milieudoelstellingen van de KRW verplichtingen van nationale aard die onnodig blokkades zouden kunnen opwerpen, zorgvuldig vermeden. Hierna volgt een schematisch overzicht van de beoogde wijze waarop de milieudoelstellingen zullen worden vastgelegd.

Tabel 3. Inhoud uitvoeringsregelingen milieudoelstellingen KRW en Monitoring

AMVB (ex artikel 5.2b, lid 1 Wm)	Provinciale milieuverordening	Ministeriële regeling (ex artikel 5.2b, lid 2 Wm)	Tijdpad
GET voor typen natuurlijke oppervlaktewaterlichamen, voor zover van meer dan provinciaal belang			gereed eind 2009
Concrete GEP's voor kunstmatige of sterk veranderde oppervlakte-waterlichamen die bij het rijk in beheer zijn	Concrete GEP's voor kunstmatige of sterk veranderde oppervlakte-waterlichamen die bij waterschappen in beheer zijn	Inkadering van handreiking MEP/GEP	gereed eind 2007

GCT (prioritaire stoffen) voor alle oppervlaktewaterlichamen			gereed eind 2007
Milieukwaliteitseisen voor stroomgebiedrelevante stoffen			gereed eind 2007
Europese grenswaarden voor nitraat en pesticiden in grondwaterlichamen			gereed eind 2007
De AMvB Gegevensverstrekking			begin 2008 in werking
<u>AMvB Monitoring en Doelstellingen</u>			het deel Monitoring treedt 22 december 2006 in werking; het deel Doelstellingen dient op 22 december 2008 gedeeltelijk in werking te treden
Drempelwaarden voor grondwaterlichamen, voor zover van meer dan provinciaal belang	Drempelwaarden voor grondwaterlichamen, voor zover van provinciaal belang		gereed eind 2007
Kader voor toepassing uitzonderingen van art. 4, vierde en vijfde lid, KRW	Concrete toepassing, waar nodig, van dat kader voor oppervlaktewaterlichamen die bij waterschappen in beheer zijn, alsmede voor grondwaterlichamen		gereed eind 2007
Concrete toepassing, waar nodig, van dat kader voor oppervlaktewaterlichamen			gereed eind 2009

Bij het vaststellen van de normen zal het kabinet erop toe zien dat de doorwerking ervan niet strenger is dan de KRW vergt. De KRW kent de mogelijkheid van faseren en het verlagen van doelen. Het karakter van de norm komt derhalve overeen met dat van richtwaarden en niet van grenswaarden.

Interbestuurlijke gegevensverstrekking

De KRW kent rapportageverplichtingen voor de lidstaten over de SGBP, de uitvoering van de maatregelenprogramma's en de monitoringsprogramma's. De hiervoor benodigde informatie uit provinciale waterhuishoudingsplannen en de beheersplannen van RWS en de waterschappen moet routinematig aan de minister van VenW wordt verstrekt. Deze geeft de informatie – op verzoek – door aan de Europese Commissie. De wijze van gegevensverstrekking wordt in 2007 uitgewerkt in een concept-AMvB op grond van de Wwh.

Deze AMvB Gegevensverstrekking legt vast welke informatie wordt aangeleverd door decentrale overheden, niet alleen (vooraf) ten behoeve van het stroomgebiedsbeheersplan, maar ook ten behoeve van het monitoren van het uitvoeren van maatregelen voor KRW. Deze informatie is relevant voor de voortgangsrapportages die vanaf 2012 aan de Europese Commissie moeten worden gestuurd. De AmvB geeft ook aan dat ook over de uitvoering van WB21-maatregelen gerapporteerd dient te worden. De afspraken uit de concept-AMVB gegevensverstrekking vormen de basis voor het aanleveren van informatie voor de MKBA. De opgedane ervaringen worden benut bij het definitief vaststellen van de AMVB.

Vormgeving SGBP, decentrale plannen en de invloed van de Waterwet en de WRO

Er worden vier *Europese* stroomgebiedsbeheersplannen gemaakt (voor respectievelijk Deltarijn, Maas, Schelde en Eems) waarin alle informatie is opgenomen waartoe de KRW Nederland verplicht, en bevat de KRW-maatregelen en de WB21-maatregelen die direct aan KRW-doelen bijdragen. Daarnaast zal er een *nationaal* stroomgebiedsbeheersplan worden opgesteld waarin zowel waterkwaliteit, waterkwantiteit, voorkomen wateroverlast en eventueel veiligheid tegen overstromingen is opgenomen.

Voor de stroomgebiedbeheersplannen die naar Brussel gestuurd moet worden zal in het najaar 2006 een geannoteerde inhoudsopgave en begin 2007 een voorbeeld-SGBP opgeleverd worden, ter illustratie welke informatie in het SGBP moet komen te staan en hoe de relatie met de beheersplannen, de provinciale waterhuishoudingsplannen en de gemeentelijke plannen is. Met de partners in het LBOW is afgesproken dat de delen van de decentrale plannen die relevant zijn voor de KRW duidelijk als zodanig herkenbaar zullen zijn.

De eerste cyclus van stroomgebiedsbeheersplannen in 2009 is gebaseerd op het planstelsel van de huidige Wwh. Wel wordt bij de voorbereiding van NW5, met inbegrip van de vier stroomgebiedsbeheersplannen, al uitvoerig aandacht besteed aan de ruimtelijke aspecten. Dit zal ertoe leiden dat NW5, met het oog op een snelle uitvoering na 2009, de facto kan worden gelijkgesteld met een ruimtelijke structuurvisie een van de nieuwe instrumenten van de Waterwet en de WRO. Het wetsvoorstel voor de Waterwet¹⁵ verbetert onder andere de samenhang tussen het waterbeleid en de ruimtelijke ordening. De waterplannen van rijk en provincies zullen tevens structuurvisies zijn op basis van de beoogde nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening [33]. Ook in andere opzichten biedt de Waterwet een betere basis voor de uitvoering in vergelijking met de bestaande waterbeheerswetgeving. De wet is dus vooral van belang voor de uitvoeringsfase van de SGBP, na 2009.

Strategische milieubeoordeling Wwh-plannen en SGBP

Om te voldoen aan de richtlijn Strategische milieubeoordeling (SMB) moet sinds 21 juli 2004 bij de voorbereiding van daarvoor in aanmerking komende plannen een 'milieubeoordeling' worden gemaakt, die is te vergelijken met de bestaande milieueffectrapportage voor besluiten en projecten. Dat geldt voor de Nota waterhuishouding, de provinciale waterhuishoudingsplannen, het beheersplan Rijkswateren, waterbeheersplannen, en de SGBP. Voorjaar 2007 wordt een verkenning afgerond van de exacte doorwerking van de SMB in de waterplannen. Het uitgangspunt is dat deze zo min mogelijk administratieve lasten voor de verschillende bestuurslagen oplevert.

Vergunningen en algemene regels voor lozingen

De KRW kan gevolgen hebben voor eisen die aan lozingen van afvalwater in het rioolstelsel, het oppervlaktewater of de bodem worden gesteld. Eind 2006 is de Leidraad Kaderrichtlijn Water voor Wvo-vergunningverlening en -handhaving verschenen [49]. Dit document geeft waterbeheerders praktische richtlijnen voor de toepassing van de KRW bij het verlenen en handhaven van Wvo-vergunningen. In verband met het streven naar vermindering van administratieve lasten worden steeds meer lozingen onder de werking gebracht van algemene regels op grond van de Wm en de Wvo. Dat gebeurt in het kader van de herijking van de VROM-regelgeving en van het VenW-programma *Minder lastig voor bedrijven*. De nieuwe regels worden in de loop van 2007 en 2008 van kracht. Als de KRW verdergaande eisen stelt, is binnen de algemene regels maatwerk mogelijk gemaakt door een wijziging van de Wm en de Wvo.

Kernvoorschriften KRW

In het algemeen overleg over de Decembernote 2005 heeft de Tweede Kamer aangedrongen op eenduidige juridische vastlegging van uitgangspunten ofwel kernvoorschriften van de KRW om uiteenlopende interpretaties te voorkomen. De staatssecretaris heeft aangegeven dat het niet voor alle kernvoorschriften wenselijk is deze juridisch vast te leggen. Er moet voldoende ruimte blijven voor lokale bestuurlijke afwegingen. Duidelijk zal zijn dat de behoefte aan concretisering van de kernvoorschriften op gespannen voet staat met de ruimte voor bestuurlijke afweging. Dat neemt niet weg dat een gedeeld beeld van deze kernvoorschriften en de interpretatie ervan wenselijk is. Daarom worden die kernbegrippen hierna verduidelijkt.

Onomkeerbaarheid van fysieke ingrepen en significante schade

¹⁵ Kamerstukken II, 30 818 nr. 2

Dit criterium is van belang voor het mogen aanwijzen van een oppervlaktewaterlichaam als 'kunstmatig' of 'sterk veranderd'. Of een ingreep 'onomkeerbaar' is, hangt af van de sociaal-economische gevolgen van het ongedaan maken van de ingreep voor bestaande functies van het watersysteem, of voor het milieu in brede zin. Als de maatregel leidt tot 'significante schade' (NB: art. 4 lid 3 van de KRW spreekt over significante negatieve effecten) voor een gebruiksfunctie, dan is de ingreep niet verantwoord te herstellen en dus onomkeerbaar. De vraag wat een significant negatief effect is, is niet altijd vooraf te beantwoorden. Het gaat om een bestuurlijke afweging, die transparant moet worden beargumenteerd. Soms is het antwoord relatief eenvoudig. Zo is het weghalen van dijken in de meeste gevallen geen optie, omdat dat een onaanvaardbaar effect heeft op de veiligheid. In andere gevallen is de bestuurlijke afweging lastiger. De uiteindelijke keuze moet uiteraard transparant worden beargumenteerd. De handreiking MEP/GEP biedt daarvoor aanknopingspunten.

Disproportionele kosten

De vraag of kosten disproportioneel zijn (NB: de KRW spreekt van het onevenredig hoog zijn van kosten) is niet ondubbelzinnig te beantwoorden, evenmin als de vraag wat significante schade is. Feitelijk houdt dit een toets of analyse in van de mate waarin de financieel-economische kosten en eventueel de maatschappelijke gevolgen onevenredig zijn. De handreiking MEP/GEP biedt daarvoor richtsnoeren. In veel gevallen is maatwerk nodig vanwege de regionale verschillen in watersystemen, maar ook in sociaal-economische omstandigheden. Ook hier geldt dat bestuurlijke afwegingsruimte noodzakelijk is.

Geen afwenteling

Afwentelen betekent dat door het al of niet nemen van maatregelen het bereiken van de doelstellingen in andere waterlichamen in hetzelfde stroomgebieddistrict blijvend wordt verhinderd. Elke beheerder moet afwentelen voorkomen door zich ervan te verzekeren dat een ander waterlichaam niet in de problemen komt door de aanwijzing 'sterk veranderd' of '/kunstmatig', of doordat één van de uitzonderingsbepalingen uit de KRW (artikel 4.8) wordt toegepast.

Geen achteruitgang

Het voorschrift van 'geen achteruitgang' is geïmplementeerd in artikel 5.2b, vierde lid, Wet milieubeheer. Het is de bedoeling dat de tekst van dit artikel door een technische wetwijziging spoedig wordt verduidelijkt. In de wettekst komt het woord 'kwaliteit' voor, waar de KRW spreekt van 'toestand'. Daarom moet deze bepaling in het licht van de KRW zo worden uitgelegd, dat de eis van 'geen achteruitgang' geldt voor *de toestand* van het waterlichaam. Overeenkomstig de KRW is van een achteruitgang van de toestand sprake als een waterlichaam in een slechtere 'toestandsklasse' terecht komt. Het gaat bij achteruitgang dus niet om elke wijziging van concentraties van een of meer afzonderlijke stoffen of andere parameters. Het voorschrift van behelst dan ook geen absoluut verbod op elke nieuwe lozing.

In de periode tot eind 2009 is alleen op globale wijze te beoordelen of er sprake zal zijn van achteruitgang. Dit houdt verband met de systematiek van de KRW. De beoordeling van de watertoestand vindt plaats per oppervlaktewater- of grondwaterlichaam. De ligging en de omvang van de waterlichamen zijn daarbij van wezenlijk belang. De definitieve aanwijzing en begrenzing van de waterlichamen vindt pas in 2009 plaats. Ook moet de meet- en beoordelingssystematiek nog volgens de voorschriften van de KRW worden uitgewerkt. De systematiek wijkt op veel punten af van de methoden die tot nu toe in Nederland zijn toegepast. De monitoring van de watertoestand en de rubricering van de resultaten volgens de nieuwe beoordelingssystematiek zal eind 2006 van start gaan. In 2009 wordt voor het eerst over de bevindingen gerapporteerd in de stroomgebiedsbeheersplannen. Dan pas ligt de uitgangssituatie precies vast. Tot die tijd moeten overheden bij de besluitvorming over projecten gebruikmaken van redelijke inschattingen van de uitgangssituatie.

8.2 Samenwerking en taakverdeling

Gebiedsproces staat centraal in 2007

Het jaar 2007 staat in het teken van het gebiedsproces. Op het niveau van afzonderlijke waterlichamen wordt een afweging gemaakt van haalbare en betaalbare ecologische doelen en maatregelen. Daarbij moet sprake zijn van een integrale afweging van alle denkbare WB21- en KRW-maatregelen om zo te komen tot een kosteneffectief maatregelenpakket voor het landelijk en stedelijk gebied. Tegelijk wordt zo op solide wijze beargumenteerd welke hydromorfologische ingrepen als

onomkeerbaar moeten worden beschouwd, gelet op de significante negatieve effecten voor de huidige gebruiksfuncties en/of schade aan het milieu. Ook kan al zicht verkregen worden over welke verbeteringsmaatregelen als onevenredig kostbaar moeten worden gekwalificeerd, wat uiteindelijk (in 2021) overweging kan zijn tot doelverlaging. Daarnaast worden de huidige ruimtelijke functies op basis van vigerend beleid en de voorziene ruimtelijke ontwikkelingen meegenomen in de analyses. Ook wordt daarbij in de detailanalyse betrokken de Natura 2000-gebieden, de EHS (inclusief waterparels), zwemwater en beschermde gebieden voor drinkwater. De bestuurlijke afwegingen bij het bepalen van doelen en kosteneffectieve maatregelen vinden plaats volgens de spelregels van de KRW. Nederland moet zich als lidstaat daarvoor immers verantwoorden in het internationale stroomgebiedsbeheersplan.

Waar sprake is van onacceptabele wateroverlast worden gebiedsprocessen ook gebruikt om te komen tot een gebiedsnorm voor wateroverlast, inclusief het bijbehorende maatregelenpakket. Waar nodig en mogelijk worden beide processen geïntegreerd tot één gebiedsproces.

Het waterschap voor het regionale systeem en rijkswaterstaat voor het hoofdsysteem zijn de trekkers van de gebiedsprocessen. Zij betrekken hierbij respectievelijk elkaar en de maatschappelijke partners, gemeenten en provincies. In deze gebiedsprocessen wordt per waterlichaam de invulling van de gezamenlijke koers bepaald. Besluitvorming daarover vindt plaats in de Regionaal Bestuurlijke Overleggen (RBO's). Afsproken is om in 2007 tweemaal een toetsingsronde uit te voeren. De laatste toetsing vormt de basis voor de Decembernote 2007.

De gebiedsprocessen monden in gemeenten uit in een raadsbesluit over te nemen maatregelen. Dat betreft alleen gemeenten waar voor 2015 daadwerkelijk maatregelen worden uitgevoerd. Daarbij kan het gaan om kwaliteitsmaatregelen, ruimtelijke maatregelen die planologische wijzigingen teweegbrengen of om inrichtingsmaatregelen in het stedelijk gebied.

Provincies participeren in de gebiedsprocessen op het schaalniveau van substroomgebieden (een samenstel van een aantal waterlichamen), vanwege de afwentelingsproblematiek en de ruimtelijke afweging van de waterhuishoudkundige maatregelen. Daarbij verplichten de provincies zich om – waar nodig – ter voorbereiding op de besluitvorming in Provinciale Staten de ruimtelijke inrichting aan te passen, zodat meer ecologische en chemische doelen beter kunnen worden bereikt.

Formele en gewenste rol van gemeenten bij de KRW-implementatie

De KRW is in Nederland geïmplementeerd via de Implementatiewet EG-Kaderrichtlijn Water van 7 april 2005 [7]. Daarmee zijn wijzigingen aangebracht in de Wet op de waterhuishouding en de Wet milieubeheer. Voor gemeenten zijn geen nieuwe wettelijke verplichtingen ter implementatie van de KRW opgenomen. De verantwoordelijkheden en taken blijven hetzelfde. Alle instrumenten uit het huis van Thorbecke kunnen worden ingezet om te zorgen dat de KRW-doelen worden gehaald.

Gemeenten zijn, net als de waterbeheerders, wél gehouden aan het aanleveren van informatie (formeel aan de minister) ten behoeve van KRW-analyses en voor het opstellen van de stroomgebiedsbeheersplannen. Hoe dit in de praktijk gaat uitpakken, is nog niet duidelijk. Indien de kosteneffectiviteit van gemeentelijke maatregelen groot blijkt te zijn, is het niet uitgesloten dat er in de toekomst, op basis van bestaande juridische instrumenten (bijvoorbeeld een AMvB), nog nieuwe verplichtingen komen.

Alhoewel de formele rol van gemeenten in de implementatiewet van de KRW beperkt is, wordt er wel van uitgegaan dat ze hun verantwoordelijkheid nemen inzake de KRW. Het bereiken van een goede toestand kan niet zonder de inzet van gemeenten. Samenwerking met waterbeheerders is essentieel voor het verbeteren van de kwaliteit van watersystemen in Nederland. De gewenste rol van gemeenten is een pro-actieve, meedenkende en meewerkende, waarbij het algemeen maatschappelijk belang centraal staat. De bedoeling is dat gemeenten zich afvragen wat ze kunnen doen voor de KRW, boven op wat ze al moeten doen. Kosteneffectiviteit is hierbij het centrale uitgangspunt.

Wettelijk instrumentarium is uitgebreid

Meekoppeling en horizontale integratie op ruimtelijk gebied vragen van de afzonderlijke partijen samenwerking, planning en oplossingsvermogen. Bij het formuleren van maatregelenpakketten staat de ruimtelijke aanpak voorop en dat noopt tot een nadrukkelijke, vroegtijdige betrokkenheid van 'ruimtelijke partijen' (gemeenten, provincies, terreinbeheerders). De nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening, het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en het verbreed rioolrecht geven de betrokken overheden de kans om deze ruimtelijke integratie ook echt te bewerkstelligen.

WB21 vergt in navolging van de nieuwe aanpak van verdroging een actieve, strategische grondverwerving. Dit betekent actieve benadering van grondeigenaren, aanbieden van ruilgrond en waar nodig verplaatsing van bedrijven en volledige compensatie bij vrijwillige verwerving. In het uiterste geval volgt onteigening. De huidige Onteigeningswet geeft een titel voor onteigening bij Koninklijk Besluit voor verbetering van rivieren. Dit zou ook van toepassing kunnen zijn op grootschalige inrichtingsmaatregelen in het kader van WB21 die veel ruimte in beslag nemen. De nieuwe Waterwet zal een wettelijke voorziening bieden. Die houdt in dat in ruimtelijk bestemde waterbergingsgebieden de grondeigenaren de tijdelijke berging van water dienen te gedogen. Vooralsnog voorziet art. 12 van de Waterstaatswet 1900 in een gedoogplicht voor de grondeigenaar met betrekking tot fijnmazige waterstaatswerken die om kleinschalig ruimtebeslag vragen.

Nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening

Naar verwachting zal in 2007 de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) in werking treden. Dat levert aanvullend instrumentarium op om het ruimtelijk beleid dat is vastgelegd in de Nota Ruimte te realiseren. De nieuwe WRO bevat minder regels en is uitvoeringsgericht. Uitgangspunt is dat wat decentraal kan, ook decentraal moet worden geregeld.

Op basis van de nieuwe WRO dienen gemeenten, provincies en het rijk hun beleid neer te leggen in structuurvisies. De structuurvisies vervangen de huidige PKB's (op rijksniveau), streekplannen (op provinciaal niveau) en structuurplannen (op provinciaal en gemeentelijk niveau). De structuurvisie werkt in juridische zin niet door naar andere overheden, maar is wel bindend voor de overheid die haar vaststelt. Het bestemmingsplan is hét centrale instrument in de ruimtelijke ordening. Het wordt verplicht voor het hele gemeentelijke grondgebied. Provincies en rijk krijgen de bevoegdheid een inpassingsplan vast te stellen. Ze kunnen alleen gebruikmaken van deze bevoegdheid als provinciale of nationale plannen dit vereisen.

Rijk en provincies kunnen de belangen van het waterbeheer als volgt borgen:

- In structuurvisies ten behoeve van integrale besluitvorming
- Via AMvB, verordening of aanwijzing, gerelateerd aan het bestemmingsplan
- In een rijks- of provinciaal inpassingsplan ten behoeve van een concreet waterproject.

Vermeldenswaard is dat de Waterwet erin voorziet dat het nationale én het regionale waterplan voor wat betreft de ruimtelijke aspecten van het daarin ontvouwde beleid tevens de status van structuurvisie zullen hebben. Dit impliceert een grondige voorbereiding en daarmee een goede doorwerking van het ruimtelijke beleid.

Voorts is van groot belang, dat bij de wettelijke vaststelling van milieukwaliteitseisen voor de uitvoering van de KRW, een AMvB kan voorzien in de nodige doorwerking van die eisen in relevante besluiten op grond van diverse wetten. Op basis van de Wet milieubeheer kan bijvoorbeeld worden geregeld dat bij de vaststelling van bestemmingsplannen met belangrijke gevolgen voor de toestand van waterlichamen rekening wordt gehouden met de milieukwaliteitseisen. Ook kan worden vastgesteld hoe dit moet gebeuren.

Waterschappen hebben de volgende mogelijkheden tot hun beschikking:

- Inbreng in vooroverleg bij herziening of aanpassing van een bestemmingsplan
- De watertoets en de waterparagraaf in de toelichting op het bestemmingsplan
- De bekendmaking van hun zienswijzen op ontwerp-bestemmingsplannen.

Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG)

In het Nationaal Bestuursakkoord Water was al afgesproken om de bestaande geldstromen voor onder meer het landelijke gebied te bundelen. In het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) zijn de financiële middelen uit verschillende subsidieregelingen van het rijk voor de inrichting van het landelijk gebied bij elkaar gevoegd. Op 1 januari 2007 treedt de Wet Investerings Landelijk Gebied (WILG), en daarmee het ILG, in werking.

In het ILG worden de rijksdoelen uit het Meerjarenprogramma Vitaal Platteland 2007-2013 verbonden aan inspanningen in de regio. Voor de periode 2007-2013 sluiten rijk en elke afzonderlijke provincie een ILG-bestuursovereenkomst, met daarin prestatieafspraken over realisatie van rijksdoelen en over beschikbaar rijksbudget. De provincie kan dit van schotten ontdane budget flexibel inzetten om daarmee de uitvoering op maat in de gebieden te organiseren. Bij de uitvoering betreft de provincie gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties. De rijksmiddelen kunnen ten dele

worden benut voor bekostiging van de wateropgave. Op dit moment ontbreekt het nog aan rijksmiddelen voor duurzaam waterbeheer. Volgens bestuurlijke afspraken uit 2004 zullen eventueel beschikbaar komende rijksmiddelen in het ILG worden opgenomen. Voor de realisatie van de doelen voor goede waterkwaliteit (KRW) en wateroverlast (WB21) in het regionale watersysteem, loopt de financiering via de waterschappen. Gezien het feit dat veel waterprojecten meerdere doelstellingen dienen, behoort meekoppeling via de rijksmiddelen tot de mogelijkheden. Ook kan co-financiering vanuit het POP2 plaatsvinden.

Wet gemeentelijke watertaken

In oktober 2006 is de Wet gemeentelijke watertaken naar de Tweede Kamer gestuurd. Deze wet bevat de verbreding van het gemeentelijke rioolrecht tot een bestemmingsheffing. Hiermee kunnen gemeenten ook voorzieningen voor regenwaterafvoer en de aanpak van grondwaterproblemen in bebouwd gebied bekostigen. Tevens krijgen gemeenten via een zorgplicht een formele rol toegekend in de aanpak van stedelijke grondwaterproblemen. Het gemeentelijk beleid hiervoor komt in het gemeentelijk rioleringsplan te staan (GRP), dat wettelijk een bredere grondslag krijgt. De wet regelt tevens de betrokkenheid van andere partijen bij de gemeentelijke watertaken. De gemeente moet namelijk de provincie en het waterschap betrekken bij het opstellen van het verbrede GRP, terwijl de provincie daarnaast een aanwijzingsbevoegdheid heeft wat betreft de inhoud van het gemeentelijk rioleringsplan. De verwachting is dat dit wetsvoorstel gemeenten hun aandeel in het realiseren van de stedelijke wateropgave op te pakken. Tot nu toe bestond er voor gemeenten geen adequaat instrument om voorzieningen voor de aanpak van wateroverlast en grondwateroverlast te bekostigen.

Bevoegdheden van waterbeheerders met betrekking tot de visstand

Om te voldoen aan de ecologische doelen van de KRW voor vissen, kan het voor bepaalde wateren gewenst zijn om tot een nadere afbakening van visserij-activiteiten te komen, om te zorgen dat visserij en waterbeheer op deze wateren op elkaar zijn afgestemd. De minister van LNV kan op grond van de Visserijwet nadere maatregelen nemen met betrekking tot de visserij op deze wateren. Daarnaast biedt de Visserijwet aan waterbeheerders de mogelijkheid om specifieke voorwaarden in de huurovereenkomsten en/of vergunningen opnemen, voor die wateren waarvoor zij de visrechten uitdeelt. Echter, niet alle wateren in een beheergebied zijn altijd ook in het bezit van de waterbeheerder. In bepaalde gebieden is soms een aanzienlijk deel van de wateren in eigendom bij derden (gemeenten en particulieren). Door het Interdepartementale overleg vis (IDOV) worden onderzocht of en welke aanvullende afspraken noodzakelijk zijn om visserij, visstandbeheer en waterbeheer in die wateren op elkaar af te stemmen. Daarnaast wordt voor de rijkswateren de mogelijkheid onderzocht om de voorwaarden in de huurovereenkomsten en vergunningen zodanig aan te passen dat de visserij, visstand en het waterbeheer beter op elkaar zijn afgestemd.

'Nederland leeft met Water' sterk merk voor communicatie over waterbeleid

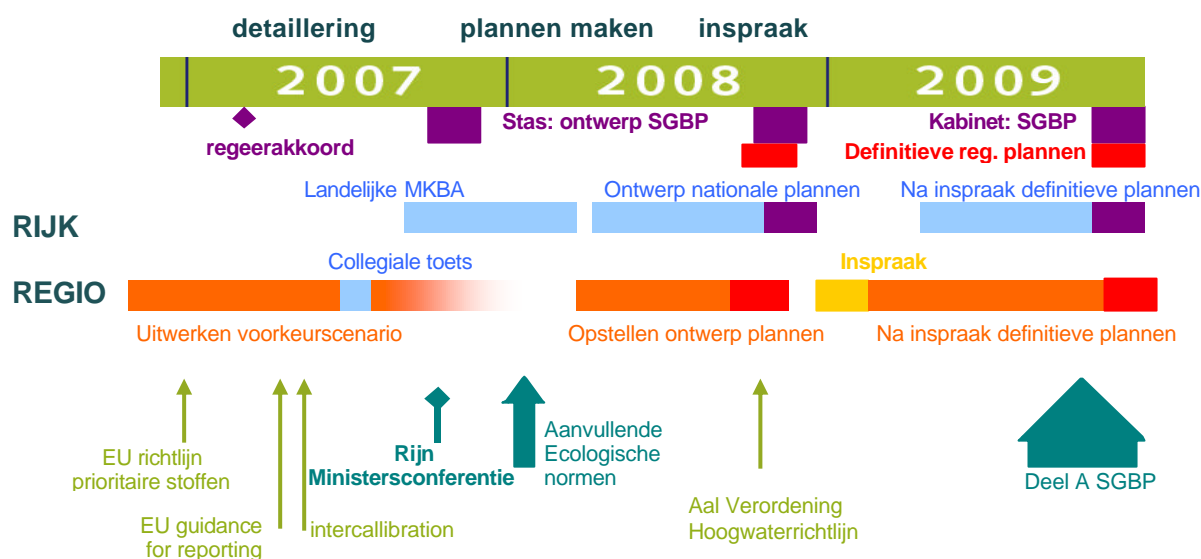
Als onderdeel van de bestuurlijke samenwerking communiceren de NBW-partners gezamenlijk over het waterbeleid van de toekomst. Onder het motto 'Nederland leeft met Water' (NLMW) is de afgelopen jaren gewerkt aan bewustwording van burgers en activering van bestuurlijk Nederland. Aangezien het een groot succes is gebleken, zullen de NBW-partners NLMW de komende jaren als 'sterk watermerk' blijven benutten ter ondersteuning van het implementatieproces van de KRW. In 2007-2009 zijn de onderwerpen van de landelijke communicatie ruimte voor water, waterkwaliteit, waterveiligheid en ruimtelijke inrichting in relatie tot water. Het accent zal zoveel mogelijk liggen op concrete maatregelen en voorbeelden die herkenbaar zijn voor de burger en inspirerend voor bestuurders.

Vooraf in de regio is het belangrijk om de acceptatie van en het draagvlak voor concrete maatregelen te versterken. Daarom zal worden gewerkt via twee sporen, die samen zorgen voor het gewenste effect:

1. Een landelijk spoor, gericht op het algemene publiek c.q. generieke beroeps- en gebruiksgroepen (agrariërs, recreanten), onder verantwoordelijkheid van het rijk en de koepelorganisaties, met als doel het 'merk' NLMW te onderhouden en te verbreden;
2. Een regionaal spoor, gericht op gebiedsgebonden doelgroepen c.q. beroeps- en gebruiksgroepen, onder verantwoordelijkheid van de regionale partners, met als doel:
  - o het merk NLMW verder uit te bouwen met doorwerking richting de individuele burger en het te concretiseren in de eigen leefomgeving;
  - o ondersteuning en gebruik van het merk NLMW te stimuleren via de deelname van gemeenten, lokale organisaties et cetera aan publiekscommunicatie over water.

8.3 Doorkijk naar 2007

In de periode 2005 tot en met 2009 worden per waterlichaam of gebied de KRW-doelstellingen, de maatregelen om de KRW- en WB21-doelstellingen te bereiken, en de kosten en baten bepaald. Dit gebeurt van grof naar fijn. Deze paragraaf geeft een doorkijk naar de stappen van jaar tot jaar. In de bijlage staat een geactualiseerde actielijst voor het vervolgproces. In het werkprogramma 2006-2009 zijn de acties van de verschillende partijen, inclusief de LBOW-clusters, gedetailleerd uitgewerkt. Per jaar worden de volgende stappen gezet:

INTERNATIONAAL

2007: uitwerken van voorkeursdoelstellingen, maatregelen en kosten op waterlichaamniveau

In 2007 wordt de basis gelegd voor de inhoud van de SGBP en de nationale en regionale waterplannen. Waterbeheerders, provincies en gemeenten – verenigd in overlegverbanden voor de (deel)stroomgebieden – werken de doelstellingen, maatregelen en kosten per waterlichaam uit en bepalen het voorkeursscenario. Ze geven argumenten aan voor de gekozen fasering van doelen (tussendoelen in 2015). Hierbij wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met drinkwaterbeschermingsgebieden, de Zwemwaterrichtlijn en integratie met de VHR (Natura 2000-gebieden). Gemaakte keuzen dienen te worden onderbouwd door een kosteneffectiviteitsanalyse (KEA). Daarnaast verplicht de KRW tot een economische analyse van het watergebruik en een analyse van emissies. De resultaten moeten in het SGBP worden opgenomen. Deze analyses zijn eerder uitgevoerd, maar worden in 2007 geactualiseerd en aangepast aan de veranderde grenzen van waterlichamen. Ze leveren belangrijke informatie over de verdeling van kosten, baten en lasten.

De regionale waterbeheerders en overheden nemen in het detailleringproces ook de maatregelen voor WB21 mee. Deze maatregelen worden in 2008 opgenomen in de regionale ontwerpplannen en het ontwerp van de nationale Nota waterhuishouding. Voor deze maatregelen zal de KRW-resultaatsverplichting niet gelden. Daarom worden Europese stroomgebiedsbeheersplannen gemaakt waarin de 'verplichte' maatregelen zijn opgenomen (de KRW-maatregelen en de WB21-maatregelen die direct aan KRW-doelen bijdragen) en een nationaal stroomgebiedsbeheersplan waarin alle maatregelen staan. De instructie voor het opstellen van de SGBP (begin 2007) werkt dit uit.

Ook op nationaal niveau worden nadere keuzen gemaakt ten aanzien van generieke maatregelenpakketten (bijvoorbeeld mestbeleid en diffuse bronnen, stimulering van technische innovaties). Zodra de voorkeurspakketten bekend zijn, zal op nationaal niveau worden begonnen met een MKBA die van eind 2007 tot begin 2008 wordt uitgevoerd. Daarnaast stelt het rijk instrumenten ter

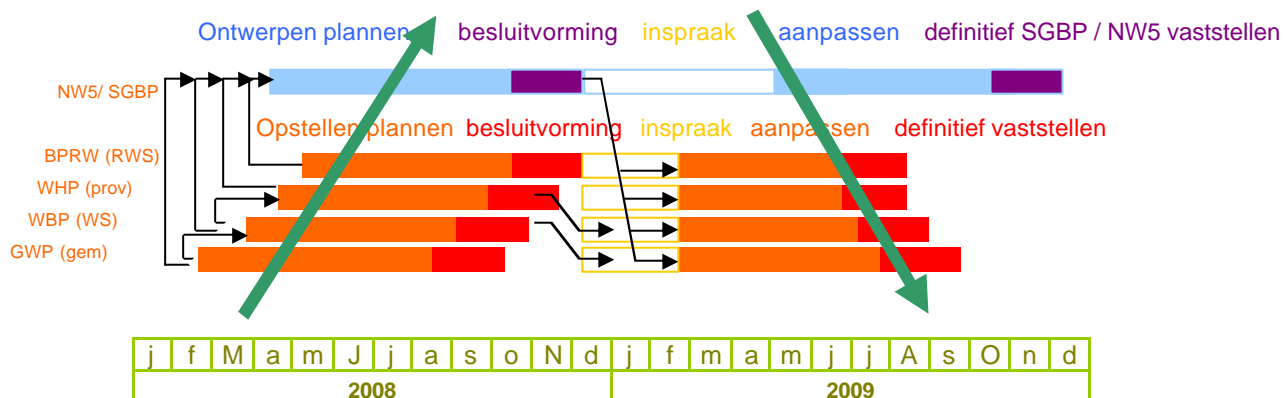
beschikking voor het detailproces van de regionale partijen: er wordt een methode ontwikkeld voor de analyse en rapportage van monitoringgegevens. Ook komt er begin 2007 een instructie voor het opstellen van de SGBP (het 'format SGBP'), waarin wordt beschreven hoe het SGBP eruit ziet (inhoudsopgave) en welke informatie alle partijen hiervoor moeten aanleveren.

Eind 2007 zullen in nagenoeg alle (deel)stroomgebieden de voorbereiding van de besluitvorming over doelen en maatregelen zijn afgerond en zullen in de meeste RBO's de samenvattende nota's met daarin de resultaten besproken zijn. Daarmee zal er bestuurlijke consensus ontstaan over de doelen en maatregelen die in het (deel)stroomgebied genomen moeten worden om aan de KRW-verplichtingen te voldoen. Dit vormt ook de basis voor verdere uitwerking in de planvorming in 2008/2009.

Hoewel nog niet alle RBO's nota's in het najaar van 2007 gereed zullen zijn, zal op dat moment wel al een goed overzicht verkregen kunnen worden van de opgave waar Nederland het komende decennium voor komt te staan. De Decemhernota 2007 krijgt daartoe de functie van rapportage van de resultaten en de voortgang van het detailleringproces en om nog openstaande vraagstukken te agenderen. Dit overzicht zal verkrijgen door middel van een 'voortgangstoets'. waarbij ook een beeld gegeven zal worden van de consistentie van de regionale gebiedsprocessen.

2008: opstellen van ontwerpplannen

Nadat in 2007 en voor een enkel (deel)stroomgebied begin 2008 in zogenaamde RBO-nota's een belangrijk deel van de inhoud van de waterplannen is bepaald, moeten in 2008 alle ontwerpplannen ook daadwerkelijk geschreven worden. Alle plannen dienen tegelijkertijd opgesteld te worden, teneinde er voor te zorgen dat zij na bestuurlijke accordering uiterlijk op 22 december 2008 gelijktijdig ter inzage kunnen worden gelegd. (zie figuur).

De totstandkoming en bestuurlijke besluitvorming over de waterplannen vindt hoofdzakelijk gelijktijdig plaats. Door nauwe samenwerking, hetzij via de RBO's hetzij door de diverse partners onderling, zal de inhoud van de verschillende ontwerpplannen goed op elkaar worden afgestemd. Daarmee wordt de traditionele werkwijze van doorwerking van Nota Waterhuishouding via provinciale WHP naar WBP en eventueel gemeentelijk waterplan verlaten. Om toch houvast te geven bij de vaststelling van de ontwerpplannen (in 2008) en de definitieve vaststelling van de plannen in 2009, is er voor gekozen om bij de vaststelling van de ontwerpplannen de meest gedetailleerde plannen het eerst vast te stellen (bottom-up) terwijl bij de definitieve vaststelling van de plannen eerst de bovenliggende plannen worden vastgesteld (top-down).

Dit betekent dat in de tweede helft van 2008 eerst ontwerpplannen of raadsbesluiten van de Gemeente (Rioleringsplan, niet-verplichte Gemeentelijk Waterplan) en van de Waterschappen (Waterbeheersplan) worden vastgesteld. Vervolgens wordt het ontwerp-provinciale Waterhuishoudingplannen, dan het ontwerp Beheersplan Rijkswateren en tenslotte de Nota Waterhuishouding, met de bijbehorende SGBP's vastgesteld. Al deze plannen dienen binnen enkele maanden te worden vastgesteld, wat in feite betekent dat voor een daadwerkelijk aanpassing van de plannen in die periode relatief zeer weinig ruimte is en de voorbereiding van de ontwerpplannen dus van cruciaal belang is. De timing van de wederzijdse afstemming zal goed moeten worden

gecoördineerd. Op 22 december 2008 dienen de vier stroomgebiedsbeheersplannen én de onderliggende plannen in concept gereed te zijn.

2009: inspraak en definitieve besluitvorming over de SGBP en onderliggende plannen

De eerste helft van 2009 is gereserveerd voor de wettelijke inspraak: er geldt een wettelijke termijn voor inspraak van 6 weken voor alle plannen, met uitzondering van de Nota Waterhuishouding en de bijbehorende vier Stroomgebiedsbeheersplannen. Daarvoor geldt een termijn van 6 maanden. Het is van belang dat de inspraak op alle plannen in onderlinge samenhang verwerkt wordt. Alleen op deze wijze is het mogelijk om in de tweede helft van 2009 alle planfiguren nog bestuurlijk definitief te laten vaststellen. Op 22 december 2009 moeten de vier Stroomgebiedbeheersplannen en alle toeleverende Waterplannen klaar zijn.

Literatuurlijst

- 1) Werkprogramma WB21/KRW 2005-2009. Landelijk Bestuurlijk Overleg Water, 18 april 2005.
- 2) Richtlijn 2000/60/EG van het Europees parlement en de raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid. 22 december 2000.
- 3) Het Nationaal Bestuursakkoord Water. Kabinet, provincies, IPO, Unie van Waterschappen, VNG, 2 juli 2003.
- 4) Pragmatische Implementatie. Europese Kaderrichtlijn Water in Nederland; Van beelden naar betekenis. Ministerie V&W, 23 april 2004. Tweede Kamer 2003-2004, 28 808, nr. 12.
- 5) Decemhernota KRW/WB21 2005 Beleidsbrief. Ministerie van V&W, december 2005. Tweede Kamer, 2005-2006, 27625, nr. 59.
- 6) Anders omgaan met water; Waterbeleid in de 21^e eeuw. Kabinetsstandpunt, MinV&W, 15 december 2000.
- 7) Wet van 7 april 2005, houdende wijziging van de Wet op de waterhuishouding en de Wet milieubeheer ten behoeve van de implementatie van richtlijn nr. 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid (PbEG L 327) (Implementatiewet EG-kaderrichtlijn water). Staatsblad 303, pag. 1-10.
- 8) Gewijzigde motie van het lid Van Lith c.s. Tweede Kamer, 2003-2004, 28 808, nr. 20.
- 9) Zomernota's:
  - Maasnota 2006; Kaderrichtlijn Water voor het Maasstroomgebied. RBO Maas, 2 oktober 2006.
  - KRW Nota Scheldestroomgebied; Bijdrage aan de Decemhernota 2006. RBO Schelde, 11 oktober 2006.
  - Zomernota Rijn Oost 2006; Regionale verkenning van doelen, maatregelen en kosten. RBO Rijn Oost, 2 oktober 2006.
  - Rijn-Midden Nota 2006; Achtergronddocument. RAO Rijn-Midden, 4 oktober 2006.
  - Rijn-Midden Nota 2006; Kwaliteitsslag Rijn-Midden 2006. RBO Rijn-Midden, 5 oktober 2006.
  - Zomernota Rijn-West 2006; Betere waterkwaliteit, een schone taak. RBO Rijn-West, 8 september 2006.
  - Zomernota 2006 Noord-Nederland; Stand van zaken implementatie Europese Kaderrichtlijn Water in de gebieden Nedereems, Rijn-Noord en Eems-Dollard. Stuurgroep Water 2000+/RBO Rijn Noordzomernota's.
- 10) Resultaten iteratief proces toetsing werknormen 2003-2005. Unie van Waterschappen, 2006.
- 11) Stand van zaken stedelijke wateropgave. SGB0 5882, juni 2006.
- 12) Globale kosten stedelijke wateropgave; Inschatting van de kosten voor de wateropgave in stedelijk gebied ten behoeve van de decemhernota 2006. Rijkswaterstaat/RIZA, augustus 2006.
- 13) Verdrogingsbestrijding: een nieuwe impuls; De kern van het advies. Taskforce Verdroging, 31 mei 2006.
- 14) Quicksan wateroverlast en rijkswateren; Rapportage van het project Robuust Hoofdsysteem; Werkdocument 2005,147X. Ministerie van V&W, 3 oktober 2005.
- 15) Toekomstagenda Milieu: schoon, slim, sterk. VROM, 25 april 2006. Tweede Kamer 2005-2006, 30 535, nrs. 1-2.
- 16) Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de bescherming van het grondwater tegen bescherming van verontreiniging; Gemeenschappelijk standpunt door de Raad. Raad van de Europese Unie, 23 januari 2006. Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG - COM(2006)397 final. Europese Commissie, 17 juli 2006.
- 17) Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake milieukwaliteitsnormen op het gebied van het waterbeleid en tot wijziging van Richtlijn 2000/60/EG - COM(2006) 397 final
- 18) Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het beleid ten aanzien van het mariene milieu (Richtlijn mariene strategie) – COM(2005) 505 final. Europese Commissie, 2005.

- 19) RICHTLIJN 2006/.../EG VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD over beoordeling en beheer van overstromingsrisico's (kort: hoogwaterrichtlijn)
- 20) Concept-verordening van de raad tot vaststelling maatregelen voor het herstel van het bestand van Europese aal. Proposal for a Council Regulation establishing measures for the recovery of the stock of the European Eel. Doc. No. 9247/06. Europese Commissie, 11 mei 2006.
- 21) Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van een kader voor de bescherming van de bodem en tot wijziging van richtlijn 2004/35/EG – COM(2006) 232 final. Europese Commissie, 2006.
- 22) Audit WB21: Analyse opgave wateroverlast regionaal watersysteem en analyse stedelijke wateropgave. Milieu en Natuur Planbureau/Coelo, 2006.
- 23) Maatschappelijke Kosten-Baten Analyse Waterbodems; Bagger: het onzichtbare goud. AKWA, 15 november 2004.
- 24) Baten waterkwaliteit voor de MKBA KRW. Witteveen & Bos, 2006.
- 25) IBO Bekostiging regionaal waterbeheer. Tweede Kamer 2003-2004, 29 428, nr. 1.
- 26) Verkenning kosten en effecten KRW voor het Nederlandse bedrijfsleven; Ecorys rapport industrie. Ecorys, 2006. Correcte titel??
- 27) Nitraatactieprogramma. Tweede Kamer 2003-2004, 28 385 en 26 729, nr. 4
- 28) Afsprakenkader gewasbeschermingsbeleid, 2003
- 29) Evaluatie Nationaal Bestuursakkoord Water; eindrapport Verantwoordend Spoor. Royal Haskoning, 2006.
Evaluatie Nationaal Bestuursakkoord Water; eindrapport Agenderend Spoor. Twijnstra Gudde, 2006.
- 30) Watertoetsproces op weg naar bestemming. Landelijke evaluatie Watertoets. DHV, 2006.
- 31) Klimaat in de 21^e eeuw; Vier scenario's voor Nederland. KNMI, 2006.
- 32) Nota Ruimte; Ruimte voor Ontwikkeling; Deel 4. Ministeries VROM, LNV, V&W en EZ, 2006.
- 33) Wetsvoorstel Wet op de Ruimtelijke Ordening. Eerste Kamer 2005-2006, 28 916, A.
- 34) Nationaal programma Adaptatie Ruimte en Klimaat. Ministeries van VROM, V&W, LNV en EZ, 9 maart 2006.
- 35) Handreiking stedelijke wateropgave VNG en Unie van Waterschappen. Kenmerk FEI/U200515984. Lbr. 05/135. 14 december 2004.
- 36) Handreiking stedelijk waterplan VNG en Unie van Waterschappen; Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en Unie van Waterschappen (UvW), 2004.
- 37) Wijziging van de Gemeentewet, de Wet op de waterhuishouding en de Wet milieubeheer in verband met de introductie van zorgplichten van gemeenten voor het afvloeiend hemelwater en het grondwater, alsmede verduidelijking van de zorgplicht voor het afvalwater, en aanpassing van het bijbehorende bekostigingsinstrument (verankering en bekostiging van gemeentelijke watertaken). Tweede Kamer 2005-2006, 30578, nr. 2.
- 38) Droogtestudie Nederland. Ministerie van V&W, 2005.
- 39) Tweede Kamer, 16 juni 2006; XIV nr 94
- 40) De strategische MKBA voor de Europese Kaderrichtlijn Water. RIZA, 2006.
- 41) Karakterisering werkgebied Rijndelta; Karakterisering deelstroomgebied Nedereems; Karakterisering deelstroomgebied Eems-Dollard; Karakterisering Nederlands Maasstroomgebied; Karakterisering stroomgebied Schelde. www.kaderrichtlijnwater.nl, 2005.
- 42) Circulaire sanering waterbodems. Ministerie van V&W, Staatscourant 104, 31 mei 2006; Handleiding sanering waterbodems, AKWA, mei 2006.
- 43) Saneringsprogramma waterbodems rijkswateren 2007-2011. Ministerie van V&W, september 2006.
- 44) Willems WJ ; Beusen AHW ; Renaud LV ; Luesink HH ; Conijn JG ; Oosterom HP ; Born GJ van der ; Kroes JG ; Groenendijk P ; Schoumans OF, 2005. Nutriëntenbelasting van bodem en water: verkenning van de gevolgen van het nieuwe mestbeleid. MNP Rapportnr. 500031003/2005.
- 45) W. Ligtvoet, G.P. Beugelink (eds), 2006. Welke ruimte biedt de Kaderrichtlijn Water? - Een quick scan MNP rapportnr. 500072001/2006.
- 46) Voortgangsrapportage Water in Beeld 2005. Tweede Kamer 2004-2005, 27625, nr. 51.
- 47) Quick scan - vergelijking toetsing aan normen KRW non-paper en het voorstel voor de dochterrichtlijn 2006/0129 voor rijks- en regionale wateren. RIZA en RIKZ, 2006.
- 48) Samenvatting achtergrondrapporten; KRW monitoring Rijndelta, Maas, Schelde en Eems. Ministerie van V&W, oktober 2006.

- 49) Leidraad Kaderrichtlijn Water voor de vergunningverlening en handhaving in het kader van de Wvo. Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 2006.
- 50) Gevolgen van de KRW voor fysieke projecten in en om het water, Ministerie van V&W, maart 2006.
- 51) Mededeling van de Europese Commissie aan de Raad en het Europees Parlement inzake geïntegreerde preventie en bestrijding van chemische verontreiniging van oppervlaktewateren in de Europese Unie - COM(2006)398 final. Europese Commissie, 2006.
- 52) Advies Onkruidbestrijding Verhard Oppervlak, LBOW, 13 november 2006
- 53) Naar een verantwoord onkruidbeheer op verhardingen, Beleidsadvies voor emissiebeperking in het onkruidbeheer op verharding. Eindconcept september 2006. Ministerie van Verkeer en Waterstaat.
- 54) De aanpak van zware metalen op melkveebedrijven, CLM, 2006, Culemborg . Uit onderzoek van het Centrum voor Landbouw en Milieu blijkt dat 45 procent van het koper in de mest afkomstig is van koperbaden voor de ontsmetting van hoeven in de melkveehouderij.
- 55) Beleidsbrief (dier)geneesmiddelen, *concept*, Ministeries van VROM, VWS, LNV, V&W, 2006.
- 56) Industrie en de Kaderrichtlijn Water; Water als krachtige vestigingsfactor. Aanbevelingen VEMW en VNO-NCW, 2006.
- 57) Richtlijn 2006/7/EG van het Europees parlement en de raad van 15 februari 2006 betreffende het beheer van de zwemwaterkwaliteit en tot intrekking van Richtlijn 76/160/EEG. Europese Commissie, 15 februari 2006. Tweede Kamer 2005-2006, 29 644, nr. 69. Vastgesteld 21 juni 2006.
- 58) Innovatieprogramma “Innovatie Mobiliteit en Water”. Ministerie van V&W, juni 2006. Tweede Kamer, 29 644, nr. 69.

Bijlage 1 Stand van zaken acties uit decembernote 2005

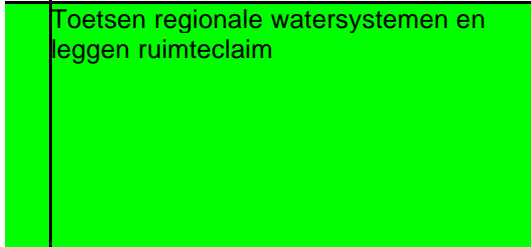
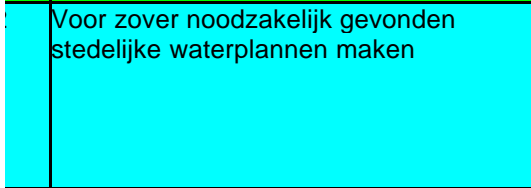
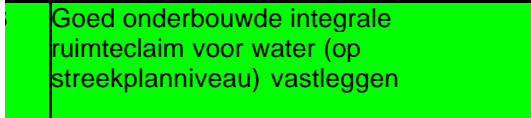
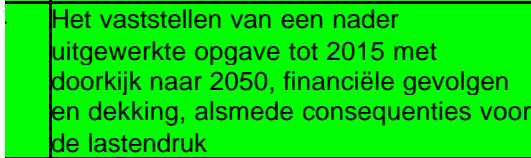
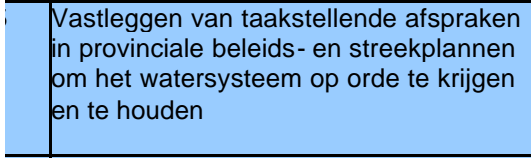
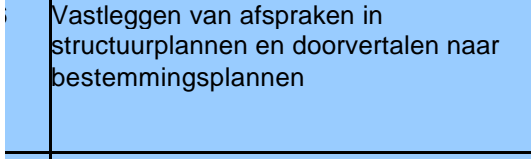
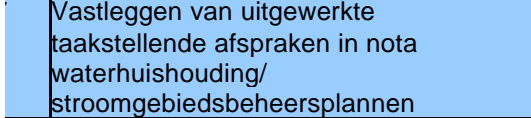
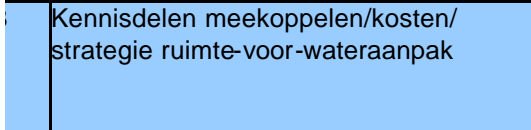
De voortgang per actie is met kleur aangegeven. Waar relevant wordt verwezen naar het desbetreffende hoofdstuk in deze Decembernote 2006.

 Actie is afgerond

 Actie was voor 2007 of later gepland, en loopt nog

 De actie wordt vervangen door nieuwe actiepunten

 Actie die wel had moeten worden uitgevoerd, is nog niet uitgevoerd

nr	Actie	Actiehouder	Timing	Stand van zaken
	 Toetsen regionale watersystemen en leggen ruimteclaim	Waterschappen		Programmering van wateroverlastmaatregelen door IPO, oplevering op 1 oktober 2006. De benodigde ruimte voor WB21-maatregelen is in beeld gebracht (rapport en landelijke kaart). Ruimte/grond dient gereserveerd te worden in streek- en bestemmingsplannen. Provincies reserveren al beschikbare grond. Voor andere projecten dient nog grond te worden aangekocht.
	 Voor zover noodzakelijk gevonden stedelijke waterplannen maken	Gemeenten		Er komt geen wettelijke verplichting voor het opstellen van stedelijke waterplannen. Diverse steden stellen wel plannen op (62 procent is daarmee begonnen!). Betrekken van de steden bij KRW blijft aandachtspunt. (vervangen door acties 2007. Zie bijlage 2, 4.9 en 4.10.)
	 Goed onderbouwde integrale ruimteclaim voor water (op streekplanniveau) vastleggen	Provincies	medio 2006	De ruimteclaim voor water is in beeld gebracht, maar nog niet ondergebracht in bestemmingsplannen.
	 Het vaststellen van een nader uitgewerkte opgave tot 2015 met doorkijk naar 2050, financiële gevolgen en dekking, alsmede consequenties voor de lastendruk	Rijk	2006	Een ad hoc in het leven geroepen projectgroep heeft de totale wateropgave in beeld gebracht. Het resultaat is opgenomen in Hoofdstuk 3 van de nota.
	 Vastleggen van taakstellende afspraken in provinciale beleids- en streekplannen om het watersysteem op orde te krijgen en te houden	Provincies	vanaf 2007, uiterlijk 22 dec. 2008	Het concept-SGBP – en onderliggende plannen – dient 22 december 2008 gereed te zijn. Opstellen van de plannen gebeurt naar verwachting in de loop van 2008.
	 Vastleggen van afspraken in structuurplannen en doorvertalen naar bestemmingsplannen	Gemeenten	vanaf 2007, uiterlijk 22 dec 2008	Het concept-SGBP – en onderliggende plannen – dient 22 december 2008 gereed te zijn. Opstellen van de plannen gebeurt naar verwachting in de loop van 2008. Streek- en bestemmingsplannen hebben een eigen tijdstraject.
	 Vastleggen van uitgewerkte taakstellende afspraken in nota waterhuishouding/ stroomgebiedsbeheersplannen	Rijk, Provincies, Waterschappen	2009	Start begin 2008, concept gereed 22 december 2008.
	 Kennisdelen meekoppelen/kosten/ strategie ruimte-voor-wateraanpak	Waterschappen, Rijkswaterstaat	2007	Meekoppeling wordt meegenomen in verkenning van de totale wateropgave in de gebiedsprocessen in 2007.

	Uitvoeren en kennisdelen overeenkomstig de afspraken uit de Startovereenkomst ' Naar regionale bestuursakkoorden Waterbodems'	RBOs, Provincies, Waterschappen, Gemeenten, Rijkswaterstaat	2006	De voortgang is door middel van een enquête gemonitord. Resultaat: drie regio's zijn bezig met afsluiten akkoorden of hebben dat al gedaan. Vier regio's zien geen noodzaak akkoorden af te sluiten.
0	Het Rijk zet zich in voor vereenvoudiging van de regelgeving met als beoogd effect dat meer bagger kan worden hergebruikt. Deze regelgeving zal per 1-1-2007 van kracht zijn	DGW	2007	Besluit bodemkwaliteit treedt naar verwachting 1 januari 2007 in werking en vereenvoudigt het hergebruik van bagger. Besluit Bodemkwaliteit is op 25 juli verzonden naar Raad van State. Nb. om gebruik te kunnen maken van de verruimde toepassingsmogelijkheden moeten gemeenten, waterschappen en provincies wel samenwerken om voldoende bestemmingen te creëren voor de vrijkomende baggerspecie (gebiedsgericht maatwerk). Dat gebeurt nog onvoldoende, zie ook actiepunt 9 en 42.
1	Besluit nemen over de wenselijkheid van juridische verankering van normen voor wateroverlast in de nota 2006	DGW	2006 - 2009	Vooralsnog wordt afgezien van het vastleggen van normen voor regionale wateroverlast in de Waterwet en ook van een instructie-AMvB. Het initiatief wordt bij de regio gelegd om bescherming in bestaande waterplannen vast te leggen: geen nationale, maar regionale normen.
2	Wet- en regelgeving RO: Mede op basis van de resultaten van de evaluatie van het NBW wordt in de Decemhernota 2006 bezien in hoeverre de afspraken zoals vastgelegd in het NBW aanpassing behoeven met het oog op de nieuwe instrumenten	DGW	2006	Is opgepakt bij advies over watertoets en een vervolg op het NBW in 2007
3	Nagaan in welke rijksprojecten de aansluiting kan worden versterkt met maatregelen voor WB21 en KRW die nodig zijn om het plaatselijke watersysteem op orde te brengen	Rijkswaterstaat	2006	In gebiedsprocessen 2007 wordt dit verder uitgewerkt.
4	Voor rijkswateren waarvoor veiligheidsniveau niet maatvoert is in de nota 2006 aangegeven welke bescherming tegen wateroverlast zal worden gehandhaafd	Rijkswaterstaat	2006	zie Hoofdstuk 4.2
5	Stedelijke wateropgave in beeld brengen (wateroverlast uit oppervlaktewater, wateroverlast in relatie tot rioolcapaciteit, grondwateroverlast)	Gemeenten, Waterschappen	2006	(vervangen door acties 2007. Zie bijlage 2, 4.9 en 4.10.)
6	Bij het opstellen van de maatregelprogramma's in 2006 onderzoeken de regio's of het loont om watertekorten aan te pakken of dat deze beter kunnen worden geaccepteerd	Provincies, Waterschappen, Gemeenten	2006	Grootschalige infrastructurele maatregelen om watertekort tegen te gaan zijn niet kosteneffectief. Watertekort dient meegenomen te worden in de ruimtelijke planvorming.

7	In beeld brengen in welke Natura 2000-gebieden in 2007 GGOR afgeleid moet worden en hoe urgent extra maatregelen zijn	LNV (i.o.m. Gemeenten, Provincies Waterschappen)	2006	Voor de gebieden op de TOP-lijsten zal met voorrang het GGOR moeten worden bepaald, voor zover nodig voor de opstelling van de adequate maatregelen. De TOP-lijsten worden voor 1 januari 2007 vastgesteld en zullen materieel de landelijke verdrogingsdoelstelling vormen.
8	Voor de overige (EHS-)gebieden aangeven waar maatregelen nodig zijn om de grondwaterkwantiteitsdoelstellingen van de KRW te bereiken	Provincies	2006	Desbetreffende EHS gebieden maken onderdeel uit van de TOP-lijsten.
9	Concept-GGOR in 2007 voor gebieden waar waterkwantiteit sterk bepalend is voor het halen van de KRW/VHR-doelen	Waterschappen, Provincies	2007	Actie loopt (zie actie 17 en 18). Zie ook bijlage 2, 4.13.
0	Inventarisatie van gebieden maken waarin t.b.v. het EHS-beleid verdergaande verdrogingbestrijding nodig is	Provincies	2006	De inventarisatie is verricht resulterend in de TOP-lijsten (zie actie 17)
1	Een advies formuleren voor het verbeteren van de uitvoering van verdrogingsbestrijding.	Taskforce Verdroging	2006	Taskforce Verdroging heeft advies aan minister Veerman aangeboden. (zie Hoofdstuk 4.5)
2	concrete afspraken over doelen en middelen verdrogingsbestrijding in het MJP2 en het ILG	LNV (i.o.m. Gemeenten, Provincies, Waterschappen)	2006	de afspraken maken onderdeel uit van de ILG-contracten.
3	Het rijk zal samen met de NBW-partners in 2006 onderzoeken of voor de effectieve aanpak van problemen met stedelijk grondwater praktische handreikingen nodig zijn in aanvulling op de nieuwe wettelijke regeling en het stedelijk waterplan.	DGW	2006	Er is een handleiding opgesteld voor gemeenten.
4	Blaauwe knooppunten: zicht op de kwantitatieve en kwalitatieve wateropgave op uitwisselingspunten tussen regionaal- en hoofdwatersysteem en inventariseren van mogelijkheden voor vrijwillige afspraken om knelpunten aan te pakken	Provincies, Waterschappen, Gemeenten, Rijkswaterstaat	2006	Er blijkt in de praktijk nauwelijks sprake te zijn van een kwantitatieve wateropgave op blauwe knooppunten. Enkele waterakkoorden worden vernieuwd. Het kwaliteitsaspect wordt in 2007 meegenomen in de gebiedsprocessen.
5	Uitvoeren onderzoek naar mogelijkheden van afspraken op blauwe knooppunten voor waterkwaliteit en inname van drinkwater	Provincies, Waterschappen, Gemeenten, Rijkswaterstaat	2006	Het kwaliteitsaspect wordt in 2007 meegenomen in de gebiedsprocessen

6	Actief deelnemen aan het opstellen van de Europese Guidance over de aanpak van nutriënten	LNV/DGW	2006	De EU <i>Guidance on Eutrofication</i> is verschenen.
7	KRW - Prioritaire stoffen: inzetten op verantwoorde normen en uitvoerbare maatregelen op communautair niveau	VROM	2007/ 2008	Nederland zet in op verantwoorde normen en uitvoerbare maatregelen op EU-niveau in de dochterrichtlijn (KRW-) prioritaire stoffen.
8	Overleg plegen met de EU-commissie over de Nederlandse aanpak van de implementatie en over belangrijke kwesties die zijn aangeroerd in de rapportages en in de Decemhernota 2005	DGW	2006	Commissie heeft nog geen officieel rapport uitgebracht n.a.v. art. 5-rapportage, dit wordt in januari 2007 aan de Waterdirecteuren gestuurd.
9	Afstemming/aansluiting tussen KRW en de Kaderrichtlijn voor het mariene milieu inbrengen in de onderhandelingen in Brussel	DGW	Doorlopend	Momenteel doorloopt de ontwerprichtlijn de co-decisie procedure bij de Europese Raad en het Europese Parlement. Nederland zet daarbij in op een goede afstemming tussen KRM en KRW.
0	De KRW-maatregelen voor de zee zullen worden ingebed in de verdragen en afspraken vanuit de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) en de Oslo Parijs Conventie (OSPAR);	DGW	Doorlopend	Afstemming met OSPAR en IMO wordt het komende jaar opgepakt.
1	Vorbereiden Nederlandse inbreng ministerconferentie Rijn	DGW i.o.m NBW-partners	2007	De conferentie is van belang om afwenteling goed op de agenda te krijgen. Er is inmiddels akkoord op de agenda: 1) implementatie van programma Rijn2020 (incl. Hoogwater Actieplan en Ecologie); 2) implementatie KRW; 3) klimaatverandering en de gevolgen voor het waterbeheer in het Rijnstroomgebied.
2	Afspraken maken in internationale riviercommissies over de gemeenschappelijke afleiding van normen en het voorkomen van afwenteling	DGW, i.o.m NBW-partners	2007	Er zijn nog geen internationale normen afgeleid of afspraken gemaakt. De internationale stroomgebiedcommissies hebben de ambitie om gemeenschappelijk normen (voor ecologisch relevante stoffen) af te leiden, maar die zullen niet eerder dan medio/eind 2007 beschikbaar zijn. Daarnaast zijn internationale afspraken t.a.v. afwenteling gewenst, ook in het kader van EMS.
3	Definitieve normen voor de ecologisch relevante stoffen worden na Europese of stroomgebiedharmonisatie vastgelegd in de AmvB doelstellingen en monitoring	VROM	2008 /2009	AMvB onderdeel doelstellingen dient deels 2008 gereed te zijn (grondwater) en deels eind 2009 (oppervlaktewater). Het deel monitoring treedt eind 2006 in werking.

4	Tijdschema en werkprogramma ter inzage gelegd	DGW	2006	Inspraakdocument ligt ter inzage van 4 juli - 4 januari 2007
5	Begrenzen van oppervlaktewaterlichamen voor menselijke consumptie	Rijkswaterstaat, Waterschappen	2007	Voor oppervlaktewaterwinningen zijn puntlocaties aangewezen (en opgenomen in het register). Deze punten moeten nog vertaald worden naar waterlichamen voor drinkwaterwinning.
6	Voor die wateren waar wel een inrichtingsopgave ligt maar waar geen meekoppeling met WB21-maatregelen mogelijk is, zullen er inrichtingsmaatregelen moeten worden overwogen.	Provincies, Waterschappen, Gemeenten	2008	Regio's hebben inrichtingsmaatregelen in hun globale verkenning meegenomen. Definitief maatregelenpakket wordt waarschijnlijk begin 2008 duidelijk.
7	Voor de verschillende natuurlijke wateren en voor alle rijkswateren de nutriëntnormen uitwerken	DGW	2006	Werknormen zijn gereed
8	Gebiedsgericht maatregelenpakket voor nutriënten	Provincies, Waterschappen, Gemeenten, Rijkswaterstaat	2008	Regio's hebben regionale maatregelen voor nutriënten meegenomen in hun globale verkenning van maatregelen. LNV heeft ook regionale maatregelen opgenomen in zijn maatregelentabel. Definitief maatregelenpakket wordt waarschijnlijk begin 2008 duidelijk.
9	Het normenstelsel en/of de toetsingswijze voor chemische stoffen herzien	VROM / V&W	2007	Loopt. Toetsingswijze hangt sterk af van het verloop van Chemical Monitoring Activity in Brussel.
0	In de Toekomstagenda Milieu een maatregelenprogramma opnemen om diffuse verontreinigingen aan te pakken	VROM	2006	Op basis van de Toekomstagenda Milieu van VROM wordt een maatregelentabel opgesteld voor de aanpak van diffuse verontreinigingen. De definitieve maatregelentabel wordt medio 2007 verwacht.
1	het voorkomen van gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater geregeld monitoren	Waterschappen		Loopt doorlopend
2	Aangeven welke mate van intensivering van de baggerinspanning noodzakelijk geacht wordt in het licht van de uitkomsten van de MKBA-waterbodems	RBO, Provincies Waterschappen, Gemeenten	2006	Onderzoek loopt door in 2007.
3	Uitvoering Professionalisering Emissiebeheer. De andere waterbeheerders zullen worden geïnformeerd over de vorderingen van dit project	IVW	2006	Deze actie is uitgevoerd.

4	Voorstellen voor de aanpak van (dier)geneesmiddelen en hormoonverstoorders in water	VROM	2006	Zie Hoofdstuk 5.3. De beleidsbrief (dier)geneesmiddelen gaat begin 2007 naar de TK.
5	Informatie uit REACH benutten voor de KRW-implementatie	Rijk	2007 – 2009	Behandeling REACH loopt nog in Europees Parlement.
6	Bij de afleiding van drempelwaarden voor grondwater het advies hierover van de Technische Commissie Bodembescherming betrekken	VROM	2006	Advies is gereed.
7	Uitwerken van het grondwaterbeschermingsbeleid mede op basis van <i>Toekomst grondwaterbescherming in Nederland</i>	VROM, Provincies	2007	Actie loopt. Zie Hoofdstuk 5.4.
8	Instandhoudingsdoelen: in beeld brengen waar welk herstel nodig is en wat de ruimtelijke gevolgen zijn inclusief kosten en maatregelen boven op het bestaande beleid/nationale ambities	LNV	2006	De uitwerking van de doelen in omvang, ruimte en tijd wordt in de Natura 2000-beheersplannen gedaan (zie brief TK, 16 juni 2006; XIV nr 94).
9	Instandhoudingsdoelen: de drie fasen van de VHR: concept-instandhoudingsdoelen, aanwijzingsbesluiten én beheersplannen, goed afstemmen met de drie Decemhernota's 2005, 2006 en 2007	LNV	2007	Actie loopt. Zie Hoofdstuk 7.
0	Instandhoudingsdoelen: besluit nemen op basis van hydrologische knelpunten (zie ook GGOR voor Natura 2000-gebieden)	LNV	2006	Actie uitgevoerd.
1	Van grof naar fijn werkend concept-ecologische doelen en de bijbehorende normen voor nutriënten per (sterk veranderd of kunstmatig) waterlichamen afleiden. Hierbij gebruikmaken van alternatieve methode met bestaande situatie als startpunt	Rijkswaterstaat, Provincies, Waterschappen	2006-2007	In 2007 worden doelstellingen per waterlichaam afgeleid. Hiervoor is een handleiding beschikbaar.
2	Ecologische doelstellingen voor sterk veranderde en kunstmatige regionale wateren vaststellen in provinciale verordeningen	Provincies (i.o.m. Waterschappen)	2009	Doelstellingen dienen 22 december 2009 verankerd te zijn.
3	Methodiek voor het bepalen voor welke stoffen drempelwaarden moeten worden afgeleid en bepalen methodiek voor afleiden drempelwaarden	VROM	2006	In verband met de opgelopen vertraging bij de voorbereiding van de Grondwaterrichtlijn en de hiermee samenhangende activiteit van de EC om gemeenschappelijke methoden voor de afleiding van drempelwaarden te ontwikkelen, is de actie vertraagd. De actie is nu voorzien eind 2007 te zijn afgerond.

4	Aan de hand van een door het rijk opgestelde methodiek bepalen voor welke stoffen de drempelwaarden worden opgesteld	Provincies	2006	Zie verklaring actie 53.
5	Afleiden van regionale drempelwaarden voor grondwater	Provincies	2008	Zie verklaring actie 53.
6	Op basis van monitoringsrichtlijnen een monitoringsprogramma opstellen dat voldoet aan de eisen van de KRW	Rijkswaterstaat, Provincies, Waterschappen	2006	Actie uitgevoerd.
7	Afstemmen van monitoring voor KRW en monitoring voor instandhoudingsdoelen Natura 2000-gebieden	Rijk, Rijkswaterstaat, Provincies, Waterschappen	2007	Eerste afstemming heeft plaatsgevonden. Verdere verbetering op weg naar de SGBP is mogelijk.
8	Strategische MKBA: Voor de belangrijkste bronnen van verontreiniging maatregelenpakketten opstellen en MKBA uitvoeren op basis van input van rijk en regio	DGW	2006	Is gebeurd voor de sMKBA
9	Strategische MKBA: Check op de landelijke maatregelenpakketten en opstellen van regionale maatregelenpakketten behorende bij de beleidsvarianten Beperkt en Fors	Provincies, Waterschappen, Gemeenten, Rijkswaterstaat	2006	Is gebeurd voor de sMKBA
0	Vergelijken van ambtelijke concepten van maatregelenpakketten van verschillende regio's ten behoeve van bestuurlijke behandeling	DGW, Provincies, Waterschappen	2006	In de zomernota's en ter voorbereiding van de sMKBA uitgevoerd.

Bijlage 2. Actietabel 2007-2009

Nummering van de acties verwijst naar Hoofdstukken decembernota 2006

	AGENDA IMPLEMENTATIEPROCES KRW/WB21 2007	Wie	gereed
2.1	In het uitvoeringsprogramma diffuse bronnen wordt aangegeven hoe bij te stellen lijst probleemstoffen wordt aangepakt. Uitgangspunten voor de te selecteren oplossingen zijn in onderlinge samenhang: brongerichte aanpak, duurzaamheid en kosteneffectiviteit.	VROM i.s.m. IPO en Unie van Waterschappen	2007
2.2	Nederland wil in stroomgebied Schelde afstemming over de belangrijkste knelpunten die verbetering van de toestand belemmeren.	V&W	2007
2.3	Nederland wil in stroomgebied gezamenlijke normen voor de Schelde relevante stoffen (koper, zink en PCB's).	V&W	2007
2.4	Nederland wil de lijst met Eems relevante stoffen hebben vastgesteld en de normen voor die stoffen.	V&W	2007
2.5	Nederland zal als follow-up van Edam in workshops de bevoegde autoriteiten uitnodigen voor verdere dialoog over de mogelijke problemen bij het realiseren van de KRW doelstellingen en kennis nemen van de implementatie in andere lidstaten.	V&W	2007
4.1	In 2007 zullen de NBW-partijen in een vervolg op het NBW concretere afspraken maken over de aanpak van de integrale wateropgave.	Rijk, Provincies, Unie van Waterschappen en VNG	2007
4.2	DGWater en de Unie van Waterschappen zullen in 2007 de eventuele noodzakelijkheid onderzoeken van grootschalige bergingen om het systeem ook na 2050 op orde te houden.	V&W en Unie van Waterschappen	2007
4.3	Het cluster ruimte zal een advies geven hoe in het ruimtelijk beleid geanticipeerd kan worden op mogelijk toekomstige grootschalige berginglocaties.	Cluster ruimte	2007
4.4	Provincies behouden met het oog op onzekerheden in de toekomst de bestaande ruimtelijke reserveringen in de vigerende streekplannen totdat de SGBP eind 2009 gereed zijn, tenzij voor die tijd blijkt dat de waterhuishoudkundige onderbouwing vervalst.	Provincies	2009
4.5	Waterschappen en provincies maken een gezamenlijke programmering van de maatregelen voor wateroverlast.. De budgetten van waterschappen om wateroverlast tege te gaan worden samengevoegd met de gelden uit het ILG.	Waterschappen en Provincies	2007
4.6	Rijkswaterstaat zal een beheerdoel voor het voorkomen van wateroverlast in rijkswateren vastleggen en zal in overleg treden met de betreffende waterschappen en provincies om te komen tot een set van maatregelen.	Rijkswaterstaat / DGW	2007
4.7	Activiteiten ter verbetering van de effectiviteit van de watertoets: - Opstellen en uitvoeren communicatiestrategie - Betrekken watertoets in het Adaptatieprogramma Ruimte en Klimaat - Verkenning van de wenselijkheid en mogelijkheden voor beleidsmatige en juridische accentversterking.	V&W i.s.m. IPO, Unie van Waterschappen en VNG	2007
4.8	Gemeenten en waterschappen brengen in het kader van de gebiedsprocessen de wateropgave gezamenlijk in kaart en maken afspraken over maatregelen.	Gemeenten en waterschappen	2007/2008
4.9	De Unie van Waterschappen rapporteert over de knelpunten bij het in beeld brengen van de stedelijke wateropgave.	Unie van Waterschappen	
4.10	Door VNG en RIONED zal met het oog op de veranderende klimatologische omstandigheden een discussie gestart worden over de acceptatie van	VNG en RIONED	2007

	wateroverlast op straat en de eigen verantwoordelijkheid die de burger heeft om wateroverlast in zijn eigen huis te voorkomen.		
4.11	De Droogtestudie van 2005 zal worden geactualiseerd op basis van de nieuwe klimaatscenario's.	V&W	2007
4.12	Waterschappen stellen voor medio 2007 concept-GGOR's op voor de geselecteerde verdroogde natuurgebieden van de provinciale TOP-lijsten,	Waterschappen	2007
5.1	In 2007 zal op hoofdlijnen een verkenning plaatsvinden naar oplossingsrichtingen van verzilting bij de goed functionerende zoet-zoutovergangen.	V&W/ Rijkswaterstaat	2007
5.2	Om vismigratie naar ecologisch waardevolle wateren in binnen- en buitenland te bevorderen zal een lijst met prioritair op te heffen vismigratieknelpunten worden opgesteld.	Waterbeheerders: Rijkswaterstaat en Waterschappen	2007
5.3	Een proef met visgeleiding worden uitgevoerd bij een bestaande waterkrachtcentrale.	V&W	2007
5.4	Herijking en herprioritering van het Saneringsprogramma waterbodems Rijkswateren 2007-2011 en de regionale saneringsprogramma's, zodat wordt bewerkstelligd dat de waterbodems aangepakt die als 'altijd goed'-maatregelen voor het behalen van de doelstellingen van de KRW kunnen worden beschouwd.	V&W en Provincies	2008
5.5	De Evaluatie van de Meststoffenwet 2007 wordt benut om te bepalen hoe Nederland het beste stapsgewijs naar fosfaatsevenwichtsbemesting en de 50 mg-norm, binnen de afgesproken termijn, toe kan groeien.	LNV	2007
5.6	Door het Rijk wordt in nauw overleg met regio en sector verkend om al in 2007/2008 te starten met de nutriëntenpilots. Gebieden, waar de effecten van het mestbeleid in 2015 mogelijk niet toereikend zijn voor de waterkwaliteitsdoelen van de Natura 2000-gebieden, zullen extra aandacht krijgen in de nutriëntenpilots.	LNV	2007/ 2008
5.7	Het Ministerie van VROM werkt aan een systematiek die gemeenten kunnen gebruiken als hulpmiddel bij het bepalen van de kosten en baten van afkoppeling.	VROM	2007
5.8	Nederland zet in op een aanpassing van het voorstel voor de KRW-dochterrichtlijn prioritare stoffen zodat fasering en doelverlaging ook voor prioritare stoffen mogelijk blijft.	V&W	doorlopend
5.9	Op basis van de meetgegevens uit de KRW-monitoringsprogramma's opleveren 'definitief' beoordeeld welke overige stoffen relevant zijn. Voor deze stoffen en voor de stroomgebiedrelevante stoffen wordt een norm in de AMvB monitoring en doelstelling opgenomen.	VROM/ V&W	2007 / 2008
5.10	Opstellen integraal uitvoeringsprogramma met alle betrokken partijen voor de aanpak van diffuse bronnen.	VROM	2007
5.11	Het Rijk stelt een beslismodel o.b.v. het drinkwatercriterium ter beschikking van het College Toelating Bestrijdingsmiddelen (CTB).	VROM/LNV/V&W	2007
5.12	Het Rijk onderzoekt de mogelijkheden van certificeren toepassen van bestrijdingsmiddelen op verhardingen en rekening houdend met het wetsvoorstel Gewasbeschermingsmiddelen en biociden.	VROM/LNV	2007
5.13	Afspraken maken met de waterpartners over de implementatie van de aanbevelingen uit het advies Onkruidbestrijding op verhardingen.	V&W/VROM/LNV	2007
5.14	Het Rijk bevordert daar waar zij opdrachtgever is, het gebruik van bestrijdingsmiddelen zoveel als mogelijk te beperken.	Rijksbeheerders	Doorlopend
5.15	Het Rijk maakt het mogelijk, in het kader van het preventieve beleid, dat aan emissies naar het	VROM	2007

	oppervlaktewater van koper en zink uit in de bouw toegepaste metalen lokaal waar nodig eisen worden gesteld.		
5.16	Het Rijk bevordert dat daar waar zij opdrachtgever is van (bouw)werken de emissies van deze metalen worden beperkt.	Rijkswaterstaat, Rijksgebouwendienst	doorlopend
5.17	Voorts bevordert Nederland eenduidige normstelling m.b.t. de emissies van deze metalen in Europees verband.	VROM	2007/ 2008
5.18	In het kader van het project Duurzaam Bodemgebruik in de Landbouw zal de problematiek van vermenging koperresiduen met mest worden aangepakt. LTO Nederland maakt hiertoe momenteel een meerjarenprogramma.	LTO	2007
5.19	Verder zal het Rijk in overleg met de sector onderzoeken welke mogelijkheden er zijn voor het verder reduceren van het gebruik van koper en zink en andere relevante zware metalen in diervoer.	VROM/ LNV	2007
5.20	Het Rijk zal eind 2006/ begin 2007 een onderzoeks- en maatregelprogramma voor de emissiereductie van (dier)geneesmiddelen presenteren.	VROM/V&W/ LNV	2007
5.21	Het Rijk zal in 2007 met IPO, VNG en VEWIN afspraken maken over het grondwaterbeschermingsbeleid t.a.v. instrumenten, maatregelen en inzet middelen.	VROM	2007
5.22	Het Rijk onderzoekt de mogelijkheden voor de oprichting van een platform Gebieds- en systeemgericht (grond)waterbeheer.	VROM	
5.23	In de visstandbeheercommissies worden de visserij, het visstandbeheer en het waterbeheer op elkaar afgestemd.	Visstandbeheer commissies	Doorlopend
5.24	Nagaan hoe biologische beschikbaarheid kan worden meegenomen in de normtoetsing.	VROM/ V&W	2007
6.1	<p>Uitvoeren gebiedsprocessen (regionale detailanalyses), inclusief</p> <ul style="list-style-type: none"> - kosteneffectiviteit analyse (KEA) - economische analyse - dossieropbouw t.b.v. fasering en doelverlaging - WB21 maatregelen - maatregelen waterbodems - Natura 2000, EHS (inclusief waterparels) - GGOR - gemeenten met urgente waterproblemen <p>In 2007 en 2008 zal worden nagegaan welke maatregelen in welke waterlichamen aan de orde zijn. Hierdoor zullen de kosten en de baten beter in beeld kunnen worden gebracht.</p> <p>Bij de verder uitwerking en programmering van de maatregelen worden in het gebiedsproces KRW/WB21 in 2007 de maatregelen nog eens kritisch beschouwd en wordt intensief gezocht naar extra meekoppelmogelijkheden ten einde de kosten nog verder te verlagen.</p> <p>Bestuurlijke consensus over voorkeurspakket doelen, maatregelen en kosten per waterlichaam.</p>	Waterschappen, Gemeenten, Provincies en regionale directies Rijkswaterstaat	2007/2008
6.2	Een prioritering op het H&I-programma zal plaatsvinden, zodat maximaal effectief kan worden bijgedragen aan de KRW- en Natura 2000-doelen. Verkend zal worden of het mogelijk is om vóór 2009 al toe te werken naar een beoogde intensivering van het H&I-programma.	Rijkswaterstaat	2007
7.1	Nederland zal met de Europese Commissie bespreken hoe bij het vaststellen van de KRW-doelen met mogelijke klimaatveranderingen moet worden	V&W	2007

	omgegaan.		
7.2	Het Rijk beziet de mogelijkheid voor een verdere impuls voor het wegwerken van de baggerachterstanden in het bebouwd gebied vanuit de synergie die regionale partners leggen met andere maatregelen die nodig zijn vanuit de stedelijke wateropgave.	Rijk	2007
7.3	Een taskforce voorziet de innovatieagenda van het instrumentarium dat nodig is voor een slagvaardig KRW- en WB21-innovatieprogramma en stimuleert marktpartijen en overheden om hieraan actief deel te nemen.	V&W	2007
7.4	Inventarisatie (potentiële) bronnen van verontreiniging en maatregelen probleemlocaties zwemwater	Waterschappen/RWS	2007
8.1	Opstellen ontwerp AMvB kwaliteitsdoelstellingen en vastleggen MEP/GEP/GCT voor natuurlijke wateren en rijkswateren	VROM	2007 Inwerkingtreding deels 22 December 2008 (grondwater), deels 22 December 2009 (opp.water)
8.2	Opstellen AMvB gegevensverstrekking	V&W,	2007
8.3	Begin 2007 wordt in een handreiking met een voorbeeld-SGBP opgeleverd ter illustratie welke informatie in het SGBP moet komen te staan.	V&W	2007
8.4	Een verkenning wordt afgerond naar de exacte doorwerking van de SMB in de waterplannen.	V&W	2007
8.5	Collegiale toetsing op regionale doelstellingen en maatregelen, opstellen decembernote	V&W	2007

2008			
5.25	MKBA	V&W	2008
5.26	Eind 2008 moeten de lidstaten de drempelwaarden voor grondwater voor het eerst hebben vastgesteld. Afleiden van regionale drempelwaarden voor grondwater.	Rijk Provincies	2008
7.5	De juridische omzetting van de Zwemwaterrichtlijn in Nederlandse regelgeving loopt tot voorjaar 2008. Na het van kracht worden van de richtlijn zijn in de regio activiteiten gestart om voor de (potentiele) probleemlocaties bronnen van verontreiniging en maatregelen in kaart te brengen. Resultaten zullen na het badseizoen van 2007 beschikbaar komen.	VROM	2008
8.6	Vastleggen MEP/GEP/GCT (te bereiken in 2027) in concept PMV's	Provincies	2008
8.7	Vaststellen beleidsdoelstellingen (te bereiken in 2015 en 2027) voor regionale waterlichamen, inclusief onderbouwing voor fasering of verlaging	Provincies	2008
8.8	In kader van de herijking van de VROM-regelgeving en het VenW programma Minder lastig voor bedrijven lozingen onder de werking van algemene regels op grond van de Wm en de Wvo brengen.	VROM/ V&W	2008
8.9	opstellen van ontwerp regionale plannen - Evt. Gemeentelijke waterplannen/rioleringsplannen - Waterbeheersplan - Waterhuishoudingplan - Beheersplan Rijkswateren	Gemeenten Waterschappen Provincies Rijkswaterstaat	2008 2008 2008 2008
8.10	opstellen regionale delen van SGBP	Gemeenten, Provincies, Waterschappen, Rijkswaterstaat	2008
8.11	Opstellen nationaal deel van SGBP - update Art. 5 rapportage	V&W	2008

	-		
8.12	Opstellen Strategische Milieubeoordeling (besluitvorming hierover in 2007)	V&W	2008
8.13	opstellen Nota Waterhuishouding	V&W	2008
8.14	opstellen ontwerp-SGBP	V&W	2008
8.15	Afronden AMvB gegevensverstrekking	V&W	2008

2009			
4.13	In 2009 is gebiedsproces voor wateroverlast afgerond en zijn per gebied (landelijk en stedelijk), gebiedsnormen en maatregelen afgesproken. In de nationale SGBP en waterbeheersplannen is vastgelegd wanneer welke maatregelen getroffen worden om wateroverlast tegen te gaan. Gemeenten en waterschap gaan een inspanningsverplichting aan om de maatregelen conform afspraak te realiseren.	Provincies Waterschappen Gemeenten	2009
4.14	Uiterlijk in 2010 en bij voorkeur in 2009 zijn de beheersplannen per Natura 2000-gebied opgesteld. Voor de rijkswateren zal Rijkswaterstaat in 2009 gecombineerde beheersplannen opstellen voor de KRW en Natura2000.	Provincies, Rijkswaterstaat	2009
5.27	Wijziging Besluit Glastuinbouw m.b.t. nieuwe emssieaanpak van stikstof en fosfaat	VROM	2009
5.28	Het Rijk zal een beleidskader voor integrale gebiedgerichte benadering (en sanering) van verontreinigd grondwater ontwikkelen.	VROM	2007 - 2009
5.29	De waterschappen geven in de SGBP aan welke RWZI's/afvalwaterketens die aan de bovengenoemde voorwaarden voldoen in de periode tot 2015 pilotsgewijs worden aangepakt.	Waterschappen	2009
5.30	Een herzien beoordelingsstelsel voor de risicobeoordeling waterorganismen (beslismodel oppervlaktewater)	VROM	2009
8.16	inspraak op regionale plannen en landelijke nota waterhuishouding (6 weken)	Derden/publiek	22 December 2008 tot 2 Februari 2009
8.17	Aanpassen regionale plannen o.b.v. inspraak	Provincies, Waterschappen, Gemeenten, Rijkswaterstaat	2009
8.18	Bestuurlijke vaststelling regionale waterplannen: - Evt. Gemeentelijke waterplannen/rioleringsplannen (of raadsbesluiten) - Waterbeheersplan - Waterhuishoudingplan - Beheersplan Rijkswateren	Gemeenten Waterschappen Provincies Rijkswaterstaat	2008 2008 2009 2009
8.19	inspraak op de SGBP en NW4 (6 maanden)	derden/publiek	22 December tot 29 Juni 2009
8.20	aanpassen SGBP en NW5 o.b.v. inspraak en aangepaste regionale waterplannen	V&W e.a.	2009
8.21	Bestuurlijke vaststelling en politieke besluitvorming over SGBP en NW5		2009
8.22	Vastleggen MEP/GEP/GCT (te bereiken in 2027) in PMV's	Provincies	2009

Bijlage 3: werknormen voor natuurlijke wateren

Tabel 1. Voorstellen voor werknormen voor nutriënten behorend bij de Goede Ecologische Toestand (GET), dus voor natuurlijke watertypen.

Watertype (code nationaal KRW type)	Parameter (eenheid)	Norm ¹
Midden-/benedenloop van riviertjes (R5, R6, R10, R12, R14, R15, R18)	totaal fosfaat (mgP/l)	0,14
	totaal stikstof (mgN/l)	4
Grote rivieren (R7, R8, R16) ²	totaal fosfaat (mgP/l)	0,14
	totaal stikstof (mgN/l)	4
Rivierbegeleidende plassen (M5)	totaal fosfaat (mgP/l)	0,10
	totaal stikstof (mgN/l)	1,5
Matig grote ondiepe gebufferde plassen (M14)	totaal fosfaat (mgP/l)	0,08
	totaal stikstof (mgN/l)	1,5
Matig grote diepe gebufferde meren (M20)	totaal fosfaat (mgP/l)	0,03
	totaal stikstof (mgN/l)	1,0
Grote diepe gebufferde meren (M21) ³	totaal fosfaat (mgP/l)	0,03-0,04
	totaal stikstof (mgN/l)	0,9-1,0
Ondiepe kalkrijke plassen (M23) ⁴	totaal fosfaat (mgP/l)	0,06-0,10
	totaal stikstof (mgN/l)	1,3-1,5
Matig grote ondiepe laagveenplassen (M27)	totaal fosfaat (mgP/l)	0,06
	totaal stikstof (mgN/l)	1,4
Brakke en zoute plassen (M30, M31, M32)	totaal fosfaat (mgP/l)	0,11
	totaal stikstof (mgN/l)	1,8
Overgangswateren (O2) en Kustwateren (K1, K2, K3)	Opgelost anorganisch fosfor (µM)	2,2 ⁵
	Opgelost anorganisch stikstof (µM)	35 ²

¹ Klassengrens tussen de goede en matige ecologische toestand. De waarden gelden als gemiddelde voor het zomerhalfjaar, behalve voor de kustwateren waar het winterhalfjaar wordt gebruikt.

² Voor deze typen is te weinig informatie beschikbaar. De waarden zijn overeenkomen van die van de kleinere rivieren.

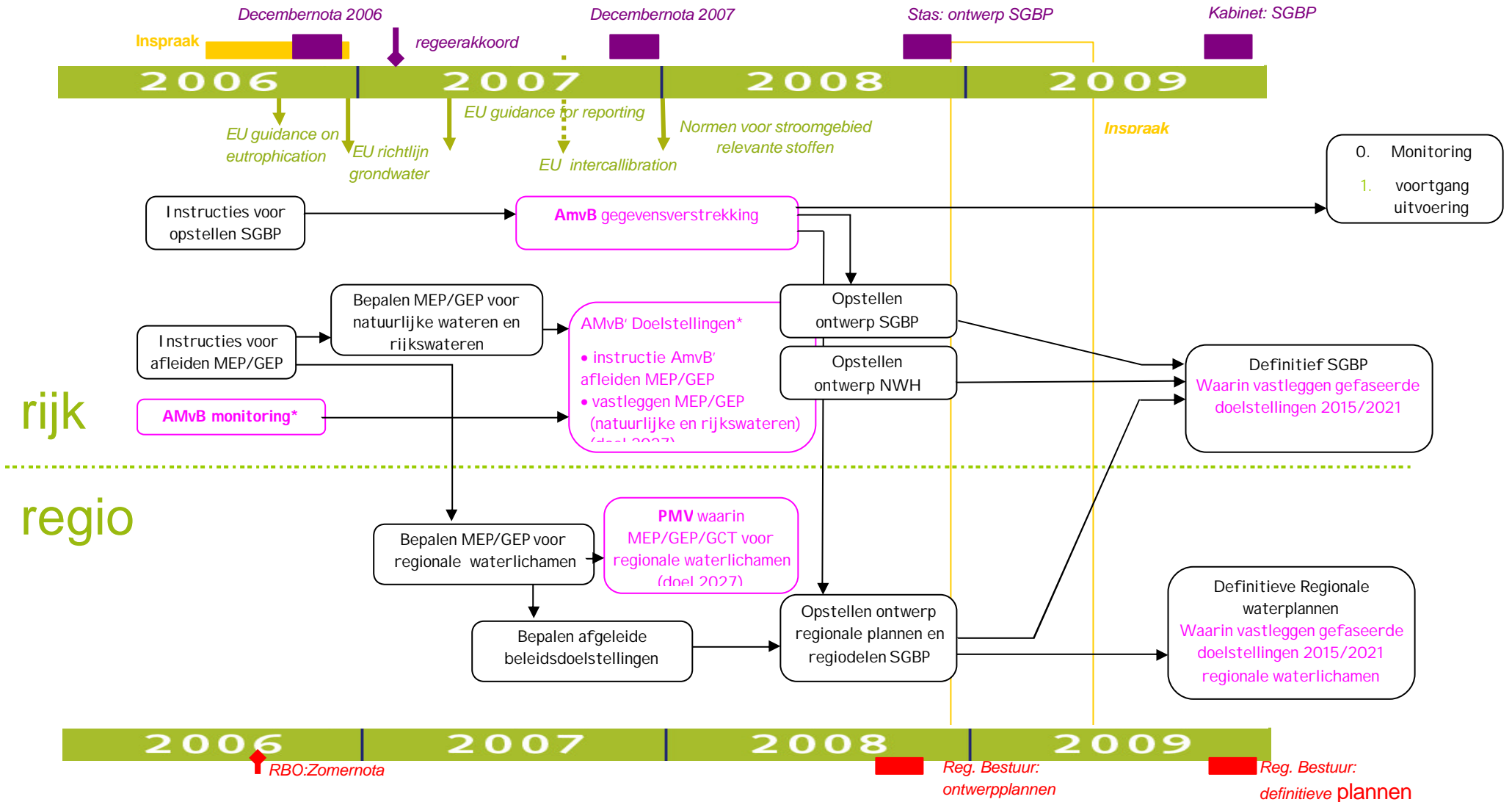
³ Voor dit type is te weinig informatie beschikbaar. Daarom is de range van de meest gelijkende typen overgenomen: M16 (welke niet apart wordt gerapporteerd) en M20.

⁴ Voor dit type is te weinig informatie beschikbaar. Daarom is de range van de meest gelijkende typen overgenomen: M14 en M25 (welke niet apart gerapporteerd).

⁵ Deze waarden zijn winterwaarden bij een saliniteit van 30 ‰. Bij een andere saliniteit geldt voor stikstof: norm = 202 – 5,566*Saliniteit. De fosfor norm is afgeleid van stikstof middels een N:P verhouding van 8,2. De vermelde normen komen overeen met 0,07 mgP/l en 0,49 mgN/l.

Bijlage 4: Stroomschema wettelijke instrumenten

* De AMvB Monitoring en Doelstellingen wordt één AMvB, maar onderdelen worden op verschillende tijdstippen opgesteld

